कविकुलगुरु कालिदास संस्कृत विश्वविद्यालय, रामटेक

हस्तलिखित संग्रह

दाखल क्र M 360 विषय व्याकरण.

नांव सिद्धान्त-चंद्रिका.

लेखक/लिपीकार – .

पृष्ठ 70.

काळ शके १८६० पूर्ण/~~अपूर्ण~~ .

Checked 2012

॥ नमस्कृत्येति नत्वतावन्मस्त्रिता दिक्रमेण व्याख्या कर्तव्या अस्त्रिताम्पदं मैव पदार्थ पदार्थपरविग्रहः चालनाप्रत्यवस्थानं व्याख्यानं तु स्यात् षड्विधा ॥ सकृष्णानमः
कार्यसमर्पितं तद् तस्य वाक्यार्थप्रसिद्धानर्हति । एवं समवलितपदो वाग्णार्णसंहिता विनम्भानपादः पदे ... स्वार्थे एवार्थबोधकं वाक्यं विग्रहः अन्वयकारार्थ
प्रीलने चालना पुनः यत्तत्वस्थिताः तापदानां क्रमेण कथनं चालना ... वीतम्पमं ... मिति सिद्धान्तचन्द्रिकामिति कोर्थः यत्कार्य
नुमतेव्र माध्रमायाः करणप्रमाणं प्रमाणमप्यनावप्रामाणिकत्वं तेन प्रामाणिकत्वं तेनाप्युपगतोर्थः सिद्धान्तस्तत्र सिद्धान्ते चन्द्रिके व वर्त्तते
का संहितं च ० ता मिति नैयायिकाः ~ आह्निकात्स्कृत प्रकृतिप्रत्ययादि विभागेन निष्पन्ना सिद्धास्तेषामर्थो निर्णयो स्ति यस्मिन् सामि
क्षेतः अन्तः स्वरूपेनिकारे शान्ते निर्लुण्टनात्राये रित्यनेकार्थध्वनिमः जेष्ठान्तित्र सिद्धान्ते सचन्द्रिको वचन्द्रिका सिद्धान्तचन्द्रिका
॥ असंयोगादिपरो ह्रस्वो लघुः ॥ संयोगादयः संयोगविसर्गानुस्वाराः परे यस्मात् सः संयोगादिपरः न संयोगादिपरः असंयोगादिपरः एवं भूतो ह्रस्वो लघुसंज्ञः स्यात्
विसर्गानुस्वारसंयोगपरो गुरुर्दीर्घश्च विसर्गोनुस्वारश्च संयोगश्च विसर्गानुस्वारसंयोगाः विसर्गानुस्वारसंयोगाः परे यस्मात् विसर्गानुस्वारसंयोगपरः
एतन्नामकः गुरुरुच्यते च पुनः दीर्घोपि प्राग्विशेषणविशिष्टो गुरुरुच्यते ... अत्र नासिकास्यामुखोच्चार्यमाणो वर्णः अनुनासिकः अनुनासिकः
नासिकास्यानुनासिकः ~ उरणनासानुअनुनासिका इति सुरवात् ~ स्वरानन्तरिता हलः संयोगः ॥ अन्तरं जातं येषां ते अन्तरिताः न अन्तरिता
अनन्तरिताः स्वरैरनन्तरिताः स्वरानन्तरिताः स्वरान्तररहिताः इत्यर्थः व्यञ्जनवर्णाः संयोगा उच्यते ॥ अन्त्यस्वरादि ॥ अन्ते भवो अन्त्यः अन्त्यश्चासौ
यो सो स्वरः आदि यस्य सः अन्त्यस्वरादि ॥ स्वारानन्तराद्यस्य अन्तिमस्वर एव टिसंज्ञः स्यात् इत्यन्त्योरसमतत्पाद्याः स्वरस्य टिसंज्ञः
संज्ञ

॥संज्ञापरिज्ञानाच वि... अविमलिता... ॥ वाणीं पाणिनिसूत्राणि वाणी॥

महानश्चासावीश्वरश्च महेशानस्तं महेशानं ॥ बुद्धबुद्धा मनेज्ञात्वा॥ पाणीनस्त्रवाणि॥ अर्ह इत्यत्र अस्मद्बुद्धाव इति सद्वाणसदीर्घः॥
मरस्तु मोश्वरस्य नित्यनिमित्यर्थः

॥ ए६०॥ नमस्कृत्य महेशानं मतंबुद्धापतञ्जलेः वाणीपाणिनिसूत्राणां कुर्वे सिद्धान्तचंद्रिकां १ अ
इउऋऌसमानाः अनेन क्रमेणैते वर्णाः ज्ञातव्याः समानसंज्ञास्युः नैतेषु सूत्रेषु संधिरनुसंधेयो वि
वक्षितत्वात् विवक्षितस्तु संधिर्भवतीति नियमात् ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदात् सवर्णाः एतेषां ह्रस्वदीर्घ
प्लुताः सजातीयाः परस्परं सवर्णास्तथैते कवर्गटवर्गौ च एकमात्रो ह्रस्वः द्विमात्रो दीर्घः त्रि
मात्रः प्लुतः एतेऽप्यसंध्यक्षराणि उभये स्वराः अक रादयएकारादयश्च ह्रस्वदीर्घप्लुतभेदाः
स्वरा उच्यंते अवर्णवर्जा नामिनः अवर्णवर्जाः स्वराः ना मिन उच्यंते हयवरलञमङणनझभघढध
जबगडदखफछठथचटतकपशषस आद्यं त ा स्यां आद्यंतौ मध्यगानामात्मना सहितानां
संज्ञास्युः अच० हल० कच० झस० यप० एवमन्ये पि कार्यादेः कार्यविधानमनुवाद्यमानइत्संज्ञं
भवति यस्येत्संज्ञा तस्य लोपः इत्संज्ञादर्शनं लोपः प्रत्ययादर्शनं लुक् वर्णविरोधो लोपश्च स्वरात्
परे स्यात् हसाः संयोगः कवर्गटवर्गौ अरेदोत्मात्रा नामिनो गुणः अएओ गुणसंज्ञकाः तेच नामिनस्थाने
भवंति आरैऔ वृद्धिः आ आर ऐ औ वृद्धिसंज्ञाः स्युः अंत्यस्वरादिष्टिः अंत्यायः स्वरस्तदादि वर्णष्टि
संज्ञो भवति अंत्यात्पूर्व उपधा अंत्याद्वर्णमात्रात्पूर्वो यो वर्णः स उपधासंज्ञो भवति ह्रस्वो लघु
विसर्गानुस्वारसंयोगपरो गुरुः दीर्घश्च मुखनासिकावचनोऽनुनासिकः विभक्त्यंतं पदं तप

पतति श्रद्धा तिसायेन नमः कृत्वा इति नमस्कृत्य इंगितैः ईशान महेशश्चासौ ईशानश्च महेशानस्तं महेशानं पतंजलेः उभयोः नमस्कार्यत्वादि निपतं जलि...
...कर्तुः वाणी पाणिनिसूत्राणि कथितानि...

सिद्धान्तचं
१

नवरावयपल्लः नपर
दैनसामनागमान
तुल्यः कालो मात्रा
मद्ययत्नः स्वयप्रानेश
नल्लमान

= अधकनाम्नरमं
धिरानिधीयते

= इति पूर्वधका
रस्परकार \\

= यत्नप्रतिषेधे
याष्य \\ दध्या
नय \\

संयोगानलोपेक्रि
यमाने

वाक्यनेदेनवि
न स्थितनिला
नयात्रामस्यापि
द्वित्वंपाठश्वि
वर्भेत्यादि॥

२ः स्वसमानकालस्य सवर्णस्य ग्राहकः काद्येयो मावसाना स्पर्शाः २ ञमङणनानां नासिका यरलवा अन्त
स्थाः शषसहा ऊष्माणः ᳵक इति जिह्वामूलीयः ᳵप इति उपध्मानीय अं इति अनुस्वारः अः इति विसर्जनी
यः अकुहविसर्जनीयानां कंठः इचुयशानां तालुः उपूपध्मानीयानामोष्टौ ऋटुरषाणां मूर्धा लृतु
लसानां दंता एदैतोः कंठतालुः ओदौतोः कंठोष्टं वकारस्य दंतोष्टं जिह्वामूलीयस्य जिह्वामूलं नासि
का अनुस्वारस्य हकारं पंचमैर्युक्तं अंतस्थाभिश्च सं युतं उरस्यं तं विजानीयात् कंठ्यमाहुरसंयुतं
२ अष्टौ स्थानानि वर्णानां उरः कंठः शिरस्तथा जि ह्वा मूलं च दंताश्च नासिकोष्टौ च तालु च ३॥
व्यंजनानि त्रयस्त्रिंशत् स्वराश्चैव चतुर्दश अ नु स्वा रो विसर्गश्च जिह्वामूलीय एव च श
गजकुंभाकृतिर्वर्णः प्लुतश्च परिकीर्तितः एवं व र्णा द्विपंचाशत् मातृकायामुदाहृताः धा
इति संज्ञाप्रक्रिया २ इयं स्वरे इवर्णीयत्वमाप द्यते स्वरे परे हसेर्हसः स्वरात्परो रेफहकार
वर्जितो हसो हसे परे अवसाने च वा द्विर्भवति कवेकवाः • कस्मात्तो रुव परे कवा भवेति वर्गी वर्ग
णां सवर्णः स्वरहीनं परेण संयोज्यं दध्यानय मधात्रवत्ताताथिर्वोव्याः दध्यानयां रहावपोर्द्वि
स्वरात्परौ ङ्फहकारात्परो यपौ वा द्विर्भवति कृत्त्वं विकान्त्यायेन रेफस्योर्द्धगमनं गोष्ठीवेत्त दघ्या
स्तं इत्यत्र तव इवं स्वरे मइत्रं सत्वेधदंष्टपदंस्त्रांतरादत्तुवहैसीयं ऋरं स्वरेण पिञ्चर्थः लृलंस्त
पाचस्थितत्विरापया शतस्यादिद्विर्लपाद्यर्थस्वर्वर्णमितिपादो सर्वत्र

क्षिद्वं धस्यैव यस्ये
नो नयो रुनयो रप
दध्यानयादिषु द्वे
अध्यरूपवच्चतुष्टयी

= वर्गे विवोवर्गः वर्ग
णस्य वर्ग्यंति विभिन्ना
वत्वेन मद सवर्णः स्या
त् \\

दध्यानय

सिद्धांतचंद्रि
२

गोर्वाइति निर्देशात् ८ अपूर्णोगोग्राः २

रे ऌ ऌंकृतवयस्यस लिति अनुबंधः गंश्च ऋस्वरे नयनं नेश्च ऋस्वरे स्वनितवतं गोरगवाप्यदांतस्वरे टिके गावा
ग्रंतयोर्वक्तव्यो गवाग्रं इंद्राकंगवोपरतो गोरईत्यं गवेंद्रः गवाक्षः ऐच्ञाप्यस्वरेषु नायकः ओश्च ओ
पस्वरेण्यावकः क्वचित्स्वरवद्यकारः प्रकृतिः क्रोशपुणे अत्यन्तमोयतिः क्वयोः कयोः शकारार्थे अ
न्यत्र क्वचेयणपंक्तयेमतः क्रियार्थेप्रसारितंकव्ये केयमत्यत अक्षादेस्त्वहिन्याद्येवक्तव्यः अक्षौहि
णीप्रौढः प्रौढिः स्वैरं स्वैरी स्वैरिणी ग्र्योत्योपयञ्चवाग्यदांति यद्यंते स्थितानामयादीनां यकारवकारयोर्लोप
श्चवासवति तत्रमातानयागताःपटइहपटवेदे त स्माडदं तस्मायिदं ताडहतावेद लोपश्च
तंसंधिः समासेतल्लोपश्चिंतसवति श्यादेरिति नि दे शात् दामोदरः राजाश्रुः एदोतोतः पदां
तेस्थितादेकारादोकाराद्यपरस्याकारस्यलो पो सवति तत्रपदोत्र गोर्वा गोत्रक्तिनंगोः
कुर्तं गवाक्षितं सवर्णेदीर्घः सह समानस्यसवर्णे परेसहदीर्घोभवति दैत्यारिः श्रीशःचंद्रश्चीदश्ची
दे लान्वय श्रीशः होतृकारः होतृकारः॥ समानस्याश्रुतोन्नतं विशेषोवक्तव्यान्नसवेत् परेण
श्रेवाध्वावा प्रायसोहेत्पतामिदं २ हलादेरीषादौटेर्लोपोवक्तव्यः हल्लीषा लांगलीषा मनी
षाश्चयोत्राकंधुः कर्कंधुः कुलटापटतंडुतिपद्धितिः सारंगः पश्चपक्षिणोः सारंगोन्यः सीमंतः
केशेसीमांतोन्यः तत्वोष्टयोः समासेवा विबोष्टः ओष्ठौष्ठौ अवर्णादोकारे अकारेवपरे

।।पशुपक्षिणोरर्थेगम्येसारंगःस्यात् अन्यत्रसारंगः॥ केशेर्थेवाच्येसीमंतःस्यात् अन्यत्रसीमांतः॥ तेतश्च तत्रष्टश्चस्यत्लोपोहैतयोर्गृहेत्यो॥ तत्रतेश्च ष्टयो
परतेः समासेसमासविष
येवाविकल्पेनटिलोपः

२

सह अकारो भवति। विद्योढः। स्थूल ऊढः स्थूलोढः। समासे किं। तवोढः। एदोदादौ धातौ। अवर्णात् उपसर्गस्य एकारौकारादौ धातौ परे
रूपं भवति। एदोदादौ नाम धातौ वा। उपेमकीयति उपैमकीयति। प्रोघीयति प्रौघीयति। एत्येधत्यू
ठ्सु। उपैति उपैधते प्रष्ठौहः प्रष्ठौहा। प्रष्ठवाहः किं। अवैधः। एवे अनवधारणे। अद्यैव। अवधारणे त्वद्ये
व। ऋते च। अवर्णात् ऋते परे सह आकारो भवति। ममार्तं। उ ओ। अवर्णात् उवर्णे परे सह ओ भवति। गंगोदकं।
इ ए। अवर्णात् इकारे एकारे च परे सह एकारो भवति। तवेष्टा। देवेशः। देवर्षिः। ऋ अर्। अवर्णात्
ऋवर्णे परे सह अर् भवति। हसात्परस्य कस्यचिल्लोपो वा सवर्णे। कृष्णर्द्धिः तवर्द्धिः तवर्धिः। अवर्णात्
उपसर्गात् ऋकारादौ धातौ वार्। उपार्च्छति प्रार्च्छति। अवर्णात् तृतीयासमासे सुखार्तः शी
तार्तः। तृतीयासमासे किं। परमर्तः। ऋणस्यार्णा प्र... वत्सतरकंबलवसनानां ऋणे परे आर् क्रियते। अव
त्सवत्सतरकंबलवसनार्णदशानां ऋणे ऋणं। प्रार्णं वत्सार्णं वत्सतरार्णं कंबलार्णं वसना
र्णं दशार्णं। ऋदादौ नाम्नि धातौ वा। प्रार्षभीयति प्रर्षभीयति। लृ अल्। अवर्णात् लृवर्णे परे सह अल् भवति। तवल्कारः। लृ
दादौ नाम्नि धातौ वा। उपाल्कारीयति उपल्कारीयति। एवं लान्तेपि। प्राल्कारीयति प्रल्कारीयति।
... नामि। अदसो मीयुक्तः संधिं न प्राप्नोति। अमी अश्वाः। अमी आदित्याः। द्विवचने ईकारान्त ऊकारान्त एका
रान्तश्च शब्दो द्विवचनं संधिं न प्राप्नोति। अग्नी अत्र। पटू इमौ। माले इमे। तेन ... अनिपातः।

सिद्धान्तचन्द्रि

२

स्वरो नित्यात् संधिं न याति अ अपेहि इ इन्द्रं पश्य उ उत्तिष्ठ आ एवं मन्यसे नेदं तो निपातश्च अहो ई शा अहो
गताः उ उदं तो धेवे तौ विष्णो इति विष्णू इति विष्णविति ऊणां मस वर्णे स्वरे समासे पदान्ते वा ऊ स्वः । चे
क्रिश्चात्र च ऋच त्र मधकं पतत्तमंभ्र लतत कर्ई वऋ दं कर्त्रिदं पदान्ते किं गोव्यौ ऊस्वविधौ सामर्थ्यात्रसंधिः
समासेऽपृ दधथि पदान्तानां समानानां ऊ तिष्ठ तिष्ठ वाऊ स्वः अ ऊ ऋषिभ्र ऋर्षिः दक्षि ऋर्षिः दे ऋर्षिः व
ऊकारः व ऋकारः होतृ ऋकारः होतृ ऋकारः होतृके ऋः हो ऌकारः पदान्तानामिति किं आर्छत्
नपाञ्चौ चौ वाक्स्वरे किमुक्तं इरादाकान्तेटेः प्लु तः इरात्संबोधने यथा केचन तस्यटे प्लुतः प्लुत
ः संधिं न प्राप्नोति पहिदेव दत्त अत्राधीष्वदेवे ३ वे गोदेदयोः प्लुतो वा र देअ व हाय व देई श
ह यीश्च सप्तमा ईदेदं संधिं न याति वातेडमीत्र २ स्ते यथा ईदं पपौ एवः इतौ वा तत्र ऊ इति वि
लि अप्लुतवदितो देवदत्तेति गुरो रन्त नो हन्तेल्प स्पापिवापयायेण प्लुतः दे देवदत्त देवदत्तदे
वदत्ताश्र दत्र ऽपहि गुरोः किं वकारादकारस्य मानन् अन्तः किं कृष्णोश॥ इति प्रकृतिभावः १ च
पाञ्च वेऊ बाः पदान्ते वर्णमानाश्च पाञ्च बा सवति अबे परे यहत्र वाग्यथा नमेनमावा पदान्ते व
र्तमानाश्च पान्नमे परे नमावा सवति यथा मम मः वाऊ मधकरा वाग मधकरा छत्वे चे नमेऊ बे स्या
पि नित्यं तदमयं तन्मयं चिन्मात्रे वपान्नराः वपाञ्चत्र स्पशकारस्य कवे वा सवति यहगाश्च प
स्तो परे स्त ... पित्र ऋतं न स्यात् वाक्श्शूरः वाक् शूरः खबेकिं वाक् श्मानयति रोऊवा वपाड् श बेपरे वाक् श्वरवा
शस्यश कारस्य छो नालवास अबे परे ऋवरः

स्यादिनां सुपि तकारस्य मकारस्य ... टवर्गीयस्य चाकारद् आगमो भवति नासिका अनुनासिकाः इति अनुनासिका अननुनासिकाश्च
नासिकश्च अनुनासिका अननुनासिका अननुनासिकयोर्लवि अनुनासिकत्वेन ... अनुनासिका नासिकत्वेन

स्तद्वर्गीयश्चवर्गीयो भवति तद्धविः तद्द्धविः वाग्घरिः वाग्धरिः अश्चारः स्तोः श्चुभिः श्चुः शकारचवर्गाभ्यां योगे स-
कारतवर्गौ भवतः यथासंख्यमानं निर्दिश्यमानयोर्यथाक्रममिति वाच्यं कश्चरति कश्चूरः तच्चित्रं तच्छाद्यति तत्रा-
न शकारात्परस्य तवर्गस्य चुत्वं न भवति प्रश्नः विश्नः ष्टुभिः ष्टुः सकारतवर्गयोः षकारटवर्गयोगे षकारट-
वर्गौ भवतः पेष्टा ... षट्टीकते न भवति नगर्योर्न ... भवति षण्णगर्यः स्यादीनां सुप्यपि ... लिटि
सुल्लिटृ लसु तोर्लिः तवर्गस्य लकारे परे लकारो भवति तल्लुनाति तन्वो ... भवति अनुनासिक
... नासिकत्वेन ... नकारस्य नु नासिको लकारः ... लोपः ...
... सकृद्वते नांतस्य पदस्यान्तपरे ... ण ण णो भवति राजंश्छत्रे ... आगमाय ...
... नवास्त नीति अबपरे किं ... स ... प्रशान्तनोति ... नांतस्य
पदस्यान्तपरे शषपरे वा ... भवति भवाञ्छूरः भवा ... ञ्छूरः भवाञ्छूरः ... ङकारणका-
रनकाराः ... भवति स्वरे पदान्ते च प्रत्याहृत्य ... सुगण्णिह ... अ ... अकारो
... भवति ... दीर्घा ... पदान्ताद्दीर्घात् ... च्छाया ...
... नित्यं ... तिमाच्छिद्रत ... संयोगान्तस्य लोपो ...
... अबपरे किं ... खपरे किं ... खरवसानयोः ... अनुस्वारः मकार
... उपसर्गयोः ... मकारस्य लोपः ... मकारस्य लोपो न स्यात्

सिद्धांतचं० ४

स्यानुस्वारो भवति हसे पदांते तद्धसति षट्टेढ्यो नश्चापदांते झसे नस्य मस्य चापदांते वर्तमानस्यानुस्वारो भवति झसे हकारे च यशांसि भ्रंस्यंते स्वनक्रंदंति यमांयापे यस्य अपदांते वर्तमानस्यानुस्वारस्य भयो मा वा भवति यपे परे अस्य यपस्य सवर्णः शांतः कृतः अत्र चितः गुम्फितः वा पदांतस्य पदांते वर्तमानस्यानुस्वारस्य यमा वा भवति यंकरोषि त्वं करोषि तत्रनोति तं तनोति सयंता संयंता संवत्सरः संवत्सरः युल्लोकं … किं ह्मलयति किं ह्मलयति … किं न्हुते किं न्हुते … संवत्सरः संवत्सरः अप्सरसः अप्सरसः अच्सरसः अप्सरसः अट्सरसः … सरसः अकसरसः अखसरसः पदांते नत साधुः … भवतु … षट्संतः षट्संतः सन्त्संतः सन्तः … कुक्टुको वा प्राङ्षष्ठः प्राङ्क्षष्ठः प्राङ्सषष्ठः सुगणसाधुः सुगणट्साधुः चकारे परे … स्नोर्विः सकाररेफयोर्विसर्गो भवति … पदांते च … कवर्गे पवर्गे च परे विसर्गस्य ⁊कपौ वा भवतः … इति हल्संधिः विसर्जनीयस्य सः खसे परे … विसर्जनीयस्य विसर्ग एव … घनाघनः …

पकरे परे … विकल्पेन स्यात्

खरि

अथ विसर्गसंधिर्निगद्यते … सर्प स्याविसर्ग …

विसर्जनीयस्यसः   विसर्जनीयस्यसः

कष्टोः कः पेयो वा ... लोपो वा निपातात्सिद्धाः

॥२२॥ कः खरः कःखरः कःफलं कःफलं कःसाधुः कस्साधुः खयपरे शासे विसर्गस्तो(लोपो) वा हरिः स्फुरति हरि स्फुरति

ति कष्टोः कः पेयो वा कः करोति कः करोति कः पचति कः पचति वाचस्पत्यादयो निपातात्सिध्यंति वाचस्प

तिः बृहस्पतिः तस्करः कौतस्कुतः कानुकोकांस्कान् सास्करः ययस्पात्रं यसस्कल्पं यशस्कं यशस्का

म्यति सर्पिष्कं सर्पिष्कं सर्पिष्काम्यति नमस्करोति पुरस्करोति निष्टप्तं दुष्टप्तं आविष्कृतं तिरस्क

र्तीः द्विष्करोति द्विःकरोति त्रिष्करोति त्रिःकरोति चतुष्क पातः सर्पिष्करोति सर्पिःकरोति धनुष्करोति ध

नुःकरोति सर्पिष्कुंभिका अयस्कारः अयस्कामः अ यस्कांसः अयस्पात्रं अयःसहिता कुशा अ

यास्कुसा अयस्कर्णी अधस्पदं शिरस्पदं आद्य नगणो यरो रात्रिषु अको विसर्गस्य पदांतेरो

सवति नेकरा आदिषु अहर्गणः अहरहः राआदिषु । उ अहोरात्रः अहो रूपं अहो रथंतरं अतोत्युः

अकारात्परस्य विसर्जनीयस्य उकारो भवत्युति परतः कोर्थः हवे अकारात्परस्य विसर्गस्य उकारो हवेद

वो याति मनो रथः आद्बे लोपश्च अवर्णात्परस्य विसर्गस्य लोपश्च भवत्यबे परे देवा अत्र वाता वाताः देवा इह

स्वरेयवं वा देवायिह स्वरे सो सः सो सगोस अघोस इत्येतस्य विसर्जनीयस्य लोपश्च भवत्यबे सो दर सगा

न मस्ते अघो याहि स्वरे यं वा लोपः हिसो ये ह सगो इह सगो यिह अघो अपगब्ध अघो य पगब्धा नामिनो रःना

मिनः परस्य विसर्गस्य रेफो भवत्यबे अग्निरत्र पटुर्वक्ति रवपे वा गीर्पतिः गीर्पतिः अहर्पति अहःपतिः रः रेफश्च

अवर्णात्परस्य विसर्जनीयः स्वरे परे सति विकल्पेय सपात मायत्वं बालवति ॥१४ अत्र च आद्बे लोपः

सोसगोस इत्येतस्य विसर्जनीयस्य स्वरे परे ...

रेफ एव प्राकृतिमूलकारणं यस्य सः रेफ प्रकृतिकः रेफप्रकृति कस्य विसर्जनीयस्य अबे परे रेफो भवत्यः

[illegible]

कृतिकस्य विसर्गस्य रेफो भवत्युवर्णात् रः । अन्तर्गतः रि लोपो दीर्घश्च रेफस्य रेफे परे लोपो भवति पूर्वस्य च दी
र्घः उना रमते हरी राजते सो नू रम्यः सेषाद्धसे से शीदे षद् अशोऽघपरस्य विसर्गस्य लोपो भवति इह से सचरति एष
हसति स अश्वाद्विसर्जनीयस्य स्वरे लोपे एव पादपूरणं चेत् । सेष दाशरथी रामः सेष राजा युधिष्ठिरः सेष क
र्णो महात्यागी सेष भीमो महाबलः ॥ इति विसर्गसंधिः । अविभक्ति नाम विभक्तिरहितं धातुवर्जितं चार्थव
द्ब्रह्म रूपं नाम उच्यते तस्मात् सि औ जस् अम् औ शस् टा भ्यां भिस् ङे भ्यां भ्यस् ङसि भ्यां भ्यस् ङस् ओस्
आम् ङि ओस् सुप् नाम्नः पराः स्यादयः सप्त विभक्तयो भवन्ति एक द्वि बहु एकवचन
द्विवचन बहुवचनानि सु अ सि स्वरो विसर्गः देवः । सरूपाणामेकशेषः एक विभक्तौ देवौ ओ
सो ओकारः औ सीति विशेषणार्थः देवाः अम् शसोर समानात्परयोः अम् शसोः अकारस्य लोपो
भवति देवं देवौ शसः आकार शसीति विशेषणार्थः नः शसः पुल्लिंगात्समानात्परस्य शसः सकार
स्य नकारो भवति न वा मशसीत्यादि शसि परे पूर्वस्य स्वरस्य दीर्घो भवति यदादेशस्तद्वत् भवति
न तु वर्णमात्रविधौ देवान् टकारः शेनेति विशेषणार्थः टेन अकारात्परः टा इनो भवति देवेन अद्भिः अ
कारस्यात् ऐस् भवति सकारादौ स्यादौ देवाभ्यां भिसः अकारात्परस्य भिसो सकारस्य आकारादेशो भवति अइए एए
ए ङे अ के अकारात् परस्य ङे इत्यस्य आगमो भवति देवाय देवाभ्यां एस्त्रि बहुत्वे अकारस्य एत्वं भवति ।

[illegible]

५

समस्तार्थवाची विश्वशब्दः
सर्ववत्॥७॥

सकारः सकारादेशः स्यात् एषरे बक्नेसति देवेभ्यः ङसिरत् अकारात्परो ङसिरत् भवति देवात् देवाद् स्यां दे
वेभ्यः ङस्स्य अकारात्परो ङस्स्य स्य भवति देवस्य ओसि अकारस्य ओसि परे एत्वं भवति देवयोः नुडामः
समानात्परस्य आमो नुडागमो भवति षंसिनुडिकृते स्यादेषां नामि ह्रस्वस्य स्वरस्य दीर्घो भवति नामि देवानां दे
वे देवयोः क्विलात् षः सः कृतस्य कवर्गादिलात्त्र इत्याद्याकारात्परस्य कनचित्सूत्रेण कृतस्य सकारस्य षकारो
भवति अंते स्थितस्य नां देवेषु सिर्द्धिः आमंत्रणेर्थे सिर्द्धिसंज्ञो भवति समानाद्धलोपो धातोः ङस्य
समानादेदोतश्चोत्तरस्य धेर्लोपो भवति आसितु खामिव्यक्तये हेशब्दस्य प्राक्प्रयोगः हे देव
हे देवौ हे देवाः एवं घटपटरामकृष्णादयः स र्वविश्वउभउभयअन्यअन्यतरइतरडतर
डतमसमसिमत्वत्तत्वस्वनेमएकपूर्वपर अवरदक्षिणउत्तरअपरअधरस्वअंतरत्य
दतदयदएतदइदमअदस्द्वि किमयुष्मदस्मद् एते सर्वादयस्त्रिलिंगाः ङसी सर्वादेरकारांताद्
परो ङसिरीर्भवति सर्वे ष्टुनां णोनतो षकाररेफऋवर्णेभ्यः परस्य नकारस्य कपदस्थस्य णकारः आदेशो भ
वति पदांते स्थितस्य न भवति सर्वानित्यादौ अचकुत्वं तरपि अक्षत्याद्यारेण कवर्गेणानुस्वारेण विसर्गे
ण कुप्रास्पांचमध्येव्यवधानेपि भवति नान्येन सर्वेण सर्वादेः स्मट् सर्वादेरकारांतात्परस्य ङे इत्ये
तस्य स्मडागमो भवति सर्वस्मै अतः सर्वादेरकारांतात्परस्यातः स्मडागमो भवति सर्वस्मात् सु

यथा हरिसत्र इत्य
त्रषत्वं न भवति ४५

ष्टुना णो इत्यत्र रेफस्य
रस्यापि तस्यागत्या
करणं पक्षपदेषवर्ण
वज्ञापकं॥

आ अमो रितिन भवति
सर्वः यथा हे सोमपाः
सम्बोधने किं हेति॥
हेत्वे हेशाद्ये हेवाते
हे वात धनाः इत्यत्र धेर्लो
पो न॥

उत्तरकोणउत्तरकोणविषये॥२५

ङाम: सर्वादेरवर्णात् परस्याम: सुडागमो भवति॥ सर्वेषां॥ ङि स्मिन्॥ सर्वादेरकारान्तात् परस्य ङि स्मिन् भवति॥ सर्व
स्मिन्॥ शेषं देववत्॥ एवं विश्वादयः॥ कतरकतमौ प्रत्ययौ तत्स्वदंताग्राह्याः॥ सर्वादीनां नवानां ङसुङसिङीनां
मी स्मात् स्मिन् वा॥ पूर्वे पूर्वाः॥ पूर्वस्मात् पूर्वात् पूर्वस्मिन् पूर्वे॥ एवं परादयः॥ शेषं सर्ववत्॥ सेवौ दिसर्वे कार्यं
स्यात्॥ न त्वेकेणाग्रहा सिध्यै पूर्वो दिग्व्यवस्थायां॥ समो तुल्यं तरो उत्तरो परिधानीं बहिर्योगे स्वो ज्ञातन्
वाख्यायां॥ सर्वमतिक्रान्तो तिसर्वो॥ स्तस्मै अतिसर्वाय देहि॥ प्रियं सर्वं यस्य तस्मै प्रियसर्वाय॥ सर्वो नाम
कश्चित् तस्मै सर्वाय अतिपूर्वाय समाया॥ उत्य या॥ अंतरे अंतरा वा शाटिका परिधानीयाः॥
अंतरे अंतरा वा चाण्डालस्य गृहाः बाह्याः इत्य र्थः॥ अन्तरायां पुरि ग्रामयोरन्तरे तापसः मध्ये
इत्यर्थः॥ स्वा यथना यज्ञातयो वा॥ द्वंद्वे सर्वादीनं सर्वे कार्यं पूर्वापरावराणां वा ङसि॥ वर्णा
श्रमेतरे वर्णाश्रमेतराः॥ तृतीयासमासे तृतीयास मासार्थवाक्ये नेतामास पूर्वाय मासेन पूर्वा
य॥ प्रथमचरमतयायकल्पार्द्धकतिपयनेमानां जसी वा॥ प्रथमे प्रथमाः॥ तयाय इति प्रत्ययौ तत
स्वदंताग्राह्याः॥ द्वितये द्वितयाः॥ द्वये द्वयाः॥ शेषं देववत्॥ नेमे नेमाः॥ शेषं सर्ववत्॥ तीयस्य वा
ङित्सु सर्ववद्रूपं॥ द्वितीयस्मै द्वितीयाय॥ द्वितीयस्मात् द्वितीयात्॥ द्वितीयस्मिन् द्वितीये॥ एवं तृती
य॥ त्रसराष्ट्रां नित्यं द्विवचनांतः॥ त्रसौ २ त्रसाभ्यां २ त्रसयोः २॥ त्रसयरापदस्य द्विवचनेनास्तीत्य॥

स्यात्स्वेधायोपेक्षायां दि नाम्नि सर्वस्य॥

= सर्वादिगण ह
दिगतौ न स्वार्थे
प न स्य स्य
वलं न न गोणइति
गोणलक्षणं अथवा
तदोःविधानं कस्मात्
सर्व इति संज्ञा यन्न त
ति तदा सर्वकार्यं स्या
त्॥ सर्वस्य सर्वादिग
णस्य कार्यं प्राप्नोति
ति सर्वकार्यं॥ यथा
सर्वमतिक्रान्तो ति
सर्वः तस्मै अतिसर्वा
य सर्व क्रान्ताद्वि
तीययासमस्यते समा
सश्च न तत्पुरुषो भव
ति न तत्पुरुषसमासे
न कस्मात् न स्यात्
गोणत्वेन गोण
त्वान्न सर्वकार्यं
सर्वादेः स्मिन् स्मै न
सूत्रेन स्मट लक्षणं

दृशो म दः सुजा मत्वकद्या षस्क
तेदी दीपनपाचनः इति॥0

के। अस्तीत्यन्ये। उत्तरयः उत्तरयोः उत्तरयैः निर्झरः झराद्याः स्वरादौ कृतस्य वा वाच्यः॥ तदंतविधिरत्र। षष्ठीनिर्दि
ष्टस्यादेशस्तदंतस्य ज्ञेयः॥ गुरुशिष्यसर्वस्य वक्तव्यं निर्दिश्यमानस्यादेशा भवंति एकदेशविकृतमनन्य
वत् निर्झरसो निर्झरो निर्झरस्य निर्झराः पक्षे दृसादौ च देववत् संख्याविसायपूर्वस्याह्नस्याह्नवाडौ
वेड्याः अल्लंतस्योपधाया लोपो वा भवति ईङिः इत्येतयोः परतो वकारमकारांतसंयोगादंतस्य न घ
क्लिष्टह्नि विगतमहः व्यह्नः व्यह्नि व्यह्नि व्या। के अह्नः सायं सायाह्नः सायाह्नि सायाह्नि सा
याह्नेषु दंत नासिका मास हृदय निशा असृज् यूष दोष यकृत् शकृत् उदक आस्य मांस पृतना सानु
नां पद् दंत नस् मास हृद् निश् असन् यूषन् दो षन् यकन् शकन् उदन् आसन् मांस पृत्
स्नु आसादौ वा। पदः पदा पद्भ्यां पद्भिः दतः दता दद्भ्यां। मासः मासा मासा मास्भ्यां अल्लोपः स्वरे अम्युक्तात् स
दौ अल्लंतस्योपधाया लोपो भवति आसादौ स्वरमंकः रवकारांतसंयोगादंतस्य न यूष्णः यूष्णा नाम्नो
नो लोपः अधोनांतस्य नाम्नो लोपः भवति रसपदांते चाधो यूषभ्यां यूषभ्यां यूषभिः नस्य लोपः त्रिविसर्ग
कार्यं पक्षे पंचसु देववत् पदादयः पृथक् आ श्रादित्येके सोमपाः सोमपौ सोमपाः हे सोमपाः सोमपां आतो धात
ोर्लोपः धातुसंबंधिन आकारस्य लोपो भवति आसादौ स्वरे परे सोमपः सोमपा सोमपास्यामित्यादि। एवं की
लालपा शंखध्मा मधुपा विश्वपा इत्यादयः धातोः किं हाहा न आदंता ज्ञा न वा सा वहत्येके हाहा हाहौ हाहाः

छयो र ज्ञो स व: घ
ज्ञः नो वा इति सूत्रे
ण विकल्पेन उपधा
लोपः॥

॥चि नि किं अस्य
न्मा दिन्न क्ते अक
अक्लांत स्तः तद्त
त्या दा वपि न स्या
सु ले ति किं अस्य
दि स्फ क्ते पाद्यः प
ा आत्वौ म गः अ
र्थे सो त्या दा वपि
ोकोन स्यात्॥

अतो लोपः अतो
पः तो र्लि॥

हः हा है हरे॥ हरिः अमू इकारोकाराभ्याममः अत्राप्यते। इन् भवतः हरी॥ एतेङसि इकारांतस्य उकारांतस्य
च ङसि परे एकारो ए कारश्च भवति॥ हरयः॥ शौ इकारांतस्य उकारांतस्य च शौ परे अकारस्य नकारश्च भवति
हे हरे हरिं हरी हरीन्॥ नाम्नस्त्रियां इकारांतादुकारांताच्च परस्य टा इना भवति अस्त्रियां हरिणा हरिभ्यां
हरिभिः ङिति इकारांतस्य उकारांतस्य च ङिति परे एकारो ए कारश्च भवति हरये हरिभ्यां॥
ङस्य एदोद्भ्यां परस्य ङसिङसोर कारस्य लोपो भवति। हरेः हर्योः हरीणां ङेरौ ङित्। इदुद्भ्यां परस्य
ङेरौ भवति स च ङित् ङिति टेः ङिति परे टेर्लोपः॥ भवति। हरौ हरिषु एवमग्नि रवि गिरि कवि
ऋषि कलि मुन्यादयः॥ नकारांता विष्णु वा युसानु गुवी द्योयो वं ङेयाः॥ सानुः सानू
सानवः सेर्धिः सखिशब्दादंतादेः परस्य सेर धर्मो भवति सखादेः सखे ऐः सखयः सखिश
ब्दांस्य तदंतस्य अय् ऐकारादेशो भवति अधिशौ पट ऋनिर्दिष्टस्य देशास्तदंतस्य ज्ञेयः सखायो॥
सखायः सखायं सखायौ सखीन् सखिपत्योरीक् सखिपतिशब्दयोरीगागमो भवति टा॥
ङे ङि छषरतः दीर्घत्वान्नता॥ सख्या सख्ये ऋङो। सखिपतिशब्दयो ऋगागमो भवति ङसिङसो
ङेकारे परे॥ सख्युश्र स्म इति स्थिते ऋतो ङनुः ऋकारांतात्परस्य ङसिङसोर कारस्य उकारो भव
ति स च ङित् सख्युः ङे रौ ङित्यौकारे कृते सखिपत्योरङ्क सख्यौ शेषं स्पष्टः सखा सु सखासु सख ७

सख्युरित्यस्ये गागमः एकादेशः विसतं दतस्य वादितिवचनात्॥

उत्तवर्णेऽत्वेसेध्ये त्रिणादिके इव पयः हि कचिद् वोः रिति ज्ञापका नेमन्यं नेऽदस्य मः॥

वादितिवचनात्॥

स्वार्थमरित्यस्यपरो र्थ्यठदिश्यानि तस्यार्थं नाम॥ प्रतिपदोक्तमुक्तस्वार्थकं नाम॥

योऽसुसखायः सुसखिना सुसखये सुसखेः सुसखौ। अतिशयितः सखा अतिसखा परमः सखा यस्य स परमसखा। सखीमतिक्रां
तोऽतिसखिः इह प्राधान्येन लक्षणप्रतिपदोक्तयोः प्रतिपदोक्तस्यैव ग्रहणमिति न्यायात् पतिः पती पतयः पत्या पत्ये पत्युः २ प
त्यौ पतिः समासे हरिवत् रूपतये आगमङ्कमनित्यं सखिना पतिना॥ द्विशब्दो नित्यं द्विवचनान्तः त्यदाद्येत्वे रः स्यादौ द्वौ २ द्वाभ्यां ३ द्व
योः २ संज्ञोपसर्जनयोर्नास्ति द्विर्नाम कश्चित् द्विः द्वौ द्वयः द्वावतिक्रांतो ऽतिद्विः प्राक्अन्यत्र परमद्वौ त्रिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः
त्रयः त्रीन् त्रिभिः ३ त्रेस्त्रयङ् त्रिशब्दस्य त्रय आदेशो भवति नामि परे तदन्तविधिरत्र ङिदंतस्यैव वक्तव्यः त्रयाणां त्रिषु परमत्र
याणां कतिशब्दो नित्यं बहुवचनान्तः मते संख्यार्थात् अनस्यं तीङ्कसशसोर्लुक् प्रत्ययलोपे प्रत्ययलक्षणं लुकि न
तन्निमित्तं कति ३ कतीनां अनुलोमिः अनुलोमी अनुलोम ः लोम्नोऽपत्येषु बहुष्वकारः अनुलोमिं अनुलोमी
अनुलोमान्॥ वातप्रमीः वातप्रम्यौ वातप्रम्यः वातप्रमीं वातप्र मीन् वातप्रम्या वातप्रमी एवं ययी पप्यादयः क्विबंतव
ातप्रमी शब्दस्यामि शसि ङौ च विशेषः वातप्रम्यं। वातप्रम्यः वा तप्रम्यि द्वौ वेति यः बह्वः श्रेयस्यो यस्य स बहुश्रेयसी ईदू
दंतस्य इयुवस्थानस्त्रिलिंगस्याख्यस्योपसर्जनत्वेऽपि स्त्रीकार्यं वक्तव्यं। ह्रस्वस्य लोपः ह्रस्वांतादीर्घतात्परस्य से र्लोप
ो भवति बहुश्रेयस्यो धेङित्स्वः इयुवस्थानवर्जितयोरीदूतोः स्त्रीशब्दस्य च स्त्रियां ङ्केपरे ङ्कस्वो भवति ङ्कस्वविधानसा
मर्थ्याद्भवति न दे बहुश्रेयसि बहुश्रेयसी बहुश्रेयसीनां ङितामट् स्त्रीयामीकारान्तादूकारान्ताच्च ङितामडागमो भवति ब
हुश्रेयस्यै बहुश्रेयस्याः २ बहुश्रेयसीनां स्त्रियां याऽवर्णान्ताऽवर्णान्ताच्च स्त्रियां वर्तमानान्नाम्नः परस्य ङेरामादेशो भवति ब

कतिशब्दानन्तरं
स्वसोलुक्प्र
त्ययलक्षणेन
प्रत्ययसंज्ञा
न प्राप्तिर्भवेन्ना
मलुक्चेत्तन्नि
र्यं नेनेति बध्य
ते॥

त्रिशब्दस्य त्रयश्च
त्रिषु त्रयतेषां॥
५
उक्तं बहुवेदे
तु
अमि वातप्रम्यां
ङः शसि वातप्र
म्यान् ङौ वात
प्रम्यां अमि
ङसि ङसः ।
यलिंगं न तिष्ठ
ती। कतिशब्दे
तिपंपीसत्वं।
वातप्रमि शब्दे
नवा वातप्रमी वात
प्यः।

इ कुमारीउ ७

=अत्रोपसर्गो वयवसंयोगो नतु धातो वयवसंयोगः॥ स्यादौ ऊ न =परमो वर्तौ नियोवपरमनियो। इत्यत्र परमनी
इत्यत्रापि धीवाः इत्यनेन सूत्रेणायकारत्वस्यात् =२ नन्तोः उपसर्गपूर्वक कारकत्वेन्नस्यात् तर्हि किं परमी नीयो = राध्द तेनधीधातो रियुवौस्वरे इति॥ सुद्धाधि
सुद्धधियौ इत्यत्र धीवेनियत्वस्यात् तर्हि किं धोधातो रियुवौ स्वरे इति सूत्रं भवति॥२ यौ यो स्तो सुद्धधियौ सुद्धाधीधातो रियुवौ

कुश्रेयस्यां अनीवत्वान्नसिद्धेघः अनिङ्क्श्रीः २ शेषं बक्कुश्रेयसीवत् सुश्रीः धातोरियुवौ स्वरे धातोरिवर्णोव
र्णयोरियुवौ भवतः स्यादौ स्वरे परे सुश्रियौ सुश्रियः। एवं सुधीयवक्र्यादयः सेनानीः धातोवा अनेकस्वरस्य तान्त्या धातोरि
वर्णोवर्णयोर्यकारवकारौ भवतः स्वरे धातोरवयवसंयोगः पूर्वो यस्माद् ह्रस्वस्तेनासोयपदस्यानेकस्वरस्य धातोरेस
ग्कारकः पूर्वस्येवं नास्त्यपूर्वस्य वर्णाकारहन्नुत्तरपूर्वत्वं यत्र शब्दान्यस्त्र शब्दस्य सुधीशब्दस्य च न सेनान्यौ सेना
न्यः नियः नियां शेषं वन्नरस्य ङे राम आदेशो भवति सेनान्यां एवं सुनीः ग्रामण्यादयः धातुना संयोगविशेषणात् तत्र
न्योऽग्रपसर्गोऽकारकः पूर्वस्य किं परमतियौ शुद्धधि यौ कुमारीमिच्छति कुमारीवाचरति कुमारीतो क्विप्
इतिलोपः कुमार्यौ कुमार्यौ कुमार्यः शेषं बक्कुश्रे यसीवत् एवं ... विहतस्यान्नत्वात् ... त्वेस
सखा सखायौ सखायः हे सखीः सखायं सखायौ। सख्युः सख्युः सख्युः स ... सख्युः
मिच्छति सखीः सख्यौ सुतमिच्छति सुतीः सुत्यौ सखीती स्यान्तयादेशात् ... सख्युः सुत्युः लक
रस्थानकार्यं ... लूनमिच्छति लूनीः लून्युः ... क्षामीः क्षाम्युः प्रस्तीमीः प्रस्तीम्यौ
प्रस्तीम्युः शुष्कीः पक्कीः कृतयादेशात् ... शुष्कीयः पक्कीयः ...
... शेषं वानपमीवत् एवं ... अतिचमूः बक्कुश्रेयसीवत् खलपूः खलप्वौ खलप्वः एव
सुधीः सुल्वादयः स्वयम्भूः स्वयम्भुवौ स्वयम्भुवः एवं ... ककारस्य परमल्वादयः ॥ व

का रवा ... इति सखीत ... सखी ... यो ...
... इत्यो स्वरे = शुष्कीय इति

अतोः संयोगान किं श्रियौ ... नियौ ... कारके ... परमनियौ ...
= इत्युदंत ... उपसर्जन ... कार्यं ... कुमारीशब्द स्वर परे सति तृतीया विभक्ति याववधीवा इत्यनेन यकारत्वं स्यात् परं इयस्वरे तिन भवति ... बक्कुश्रेयसीशब्द ...

स्वरे इति सूत्रं ... स्यात्॥

... याद्देशाकरणा ... सख्या ... मिच्छति ... रवन इदीर्घ ... इति ... धीवा इति सूत्रे ण यकारस्यात्॥

प्र हणमिति। ... तुल्य ... पराघ ... ति ... नाम ... सार्थकं नाम ... सह   ... स्वरे ... इति
... वचने सखी ॥ ... ता ॥

अत्र स्वाराना वाहत्र ...) सतत प्रसंगी यो विधि ... नित्य ... प्रसंगी यो ... कारान्तो ... इति ...
... ई: कामेन सह वर्तन्ते ... कामेन ... स ... वर्तमानेः से ॥ सै यौ ॥ स यः ... से:

भ्रीत्रः वर्षाभ्वौ वर्षाभ्वः वर्षाभ्वं एवं करभूः पुनर्भूः दृन्भूः कारभूः शब्दाः ॥ सेराः ॥ ऋकारान्तात्परस्य सेरा भवति स
खा इति पिता एवं च सु ऋकारस्य आर् भवति। एवं च सु। पितरौ पितरः। धेरर् ऋकारान्तात्परस्य धेरर् भवति। सम्बु
ऋत हे पितः पितरं पितरौ पितॄन् ऋतो ङुरः पितुः ङसि ऋकारस्य उः भवति ङौ पितरि ॥ एवं जामातृभ्रातृ
दयः ॥ तुर्वा नामि दीर्घः । नृणां नृणां अष्टपि एवं स्वसारः । सकारः स्वसृ प्रत्ययसंबंधिनः ऋकारस्य आ भवति एवं च सु
कर्ता कर्तारौ कर्तारः हे कर्तः कर्तारं कर्तारौ कर्तॄन् ॥ तृजन्तेन क्रोष्टुशब्देन तुल्यं रूपं स्त्रीपुंसयोः स्वसृणां च ॥ तृजन्ता च ...
तानसा क्रोष्टुशब्दस्य तृ सिघचस्वाधिषु स्युर्यां चत्व   एवं क्रोष्टा क्रोष्टारौ क्रोष्टारः हे क्रोष्टो क्रोष्टारं क्रो
ष्टारौ क्रोष्टून् टादौ स्वरे क्रोष्टुशब्दस्य तृवद्वा क्रो ॥   ष्ट्रा क्रोष्टुना क्रोष्ट्रे क्रोष्टवे क्रोष्टुः २ क्रोष्ट्रोः २ क्रो
ष्टोः क्रोष्ट्रोः कृताकृतप्रसंगी यो विधिः स नित्यः   नित्यानित्ययोर्नित्यविधिर्बलीयान् क्रोष्टू
नां क्रोष्टरि क्रोष्टौ क्रोष्ट्रोः क्रोष्टुषु । सह तेन आकामेन वर्तते इति सः सयो सेस्तांसेषु । स्मृता ई ... वेन सः स्मृते सराः
:स्मृतवान्ये रे स्मिः रे शब्दस्य आकारादेशो भवति सकारसकारादौ विभक्तौ सुराः सुरायो सुरासां सुरासु ॥
ओरौ उकारस्य औकारो भवति एवं च सु गौः गावौ गावः हे गौः आम् शसि ओकारस्य आत्वं भवति आमि शसि च ॥
गां गावौ गाः ... स्यात् गाः एवं सुद्यौः स्मृतः ... संनुर्येन सः स्मृतौ ... ग्लावौ ॥ इति स्वरान्ताः पुं ल्लिंगाः ... तावो
ल्लिंगाः ॥ २७ ॥ आपः आदन्तात् आबन्तात्परस्य सेर्लोपो भवति गंगा अ आदंतात् आबन्तात्परस्य अ ई भवति

वलि। गंगे गंगाः। धिरीः आदंताद्वा बेतात्परो धिरीसवति हे गंगे गंगाः टो सोरः आदंतस्या बेतस्पटो सा परयो
तः एत्वं सवति गंगया। ङितां यट् आदंतादा बेतात्परेषां ङे ङसि ङस् ङीनां यडागमो सवति गंगायैः गंगाया
ः२ आमडेः आदंताद्वा बेतात्परस्य ङेः रामादेशो सवति गंगायां गंगयोः एवं श्रद्धा मेधा ङर्गा दयः अंबार्थीनां ह्रि
स्वराणां धौ ह्रस्वः हे अंब हे अक्क हे अल्ल त्रोषं गंगावत् यटो द्वयः आ बेतात्सर्वादेः परस्य यटः सुडागमो न्नवा
ति चायाकारः सर्वस्यै सर्वस्याः एवं विश्वादयः आबं   तः ङरां ङरसो ङारे ङरसः ङरां दिक्समासे
बहुव्रीहौ सर्वादिर्वा सर्वकार्यं दक्षिण पूर्वस्यै॥   दक्षिणपूर्वायै दक्षिणपूर्वस्याः दक्षिणपूर्वाय
ाः उत्तरपूर्वस्याः उत्तरपूर्वायाः अंतरस्यै शालायै   वाह्यायै इत्यर्थः अंतरीत्युक्ते नेदं अंतरायै
नगर्यै द्वितीयस्यै द्वितीयायै तृतीयस्यै तृतीयायै॥   इत्तनात्रो: नासिकायाः नस् नासिका नासिके नासिकाः न
सः नसा नासिकया नासिकोस्यां नोस्यां पक्षे पंचसु॥   गावर्तेः इतः वृताः दस्यां निशायां निशि निशः निशा
ं निशयां ब्रूषराजादेः षः बकारां तस्य शकारां तस्य षकारांतस्य राङ् यङ् मङ् स्टङ् स्ङ स्डां उ शब्दां
ङादेश षकारो सवति धातोर्फसे परे नाम्नश्च रसे पदांते चषांमः निड्भ्यां निड्भिः निट्सु निट्त्सु केचित्तु धातोरेव
षत्वमाहुः तन्मते फबेङाबाः इति ङकारः निङ्भ्यां निङ्भिः स्कत्वं नि चे[रस्केषां] स्कोगोपाः सोमपावत् बुद्धिः बुद्धी
बुद्धयः बुद्धिं बुद्धी बुद्धीः बुद्ध्या इडुद्भ्यां स्त्रियां वर्त्तमानास्यामिकारोकारांत्यां परेषां ङितां वचनानां वा आडागमः
॥स्रोस्तु नेनिशावं सख्ससेते पतिस्वसेचपंतिशास्पएकस्यानद्वा तच्च हेचबोधव्यो॥२
×निद्धु॥×

पूर्वस्य

उत्तरा सा पूर्वा यस्या उ
स्यै उत्तरस्याः पूर्वस्या
श्रीतरालिस्याद्दिकसा
उत्तरपूर्वा स्तस्यै उत्तर
पूर्वस्यै २ उत्तरपूर्वा
यै ः ७   नासिकाः

दक्षिणस्याः पूर्वस्याः
अंतरालेस्या दिस्सा १०
तस्यै १० यैद० स्यैः या
दक्षिणासा पूर्वदिशस्याः
नासिकाः स्याः १०
नाः के ९

अन्नराजिसाः चर्या
का जि: फाणादिको
उच्यते न्त्राः चदो
सोतिस्प परः पत्ने
तस्य पर्वेन चोः ङारि
नि ऊर्ध्वं विन्ताब्दः
विनाप्र । विनाश
=र्पो शोषे पूर्वांक
नाजिवत

प्रियतिसृणौ। प्रियतिसृः। प्रियतिसृणि। प्रियतिस्रौ॥
प्रियतिसृणो: प्रियतिसृषु ८ — रारोपंचसु कारान् रुताउनु एतत्॥ २ — इ प्रियत्रि। इ प्रियत्रे। इ प्रियतिसृ: इ प्रियतिसृ ४

डेरौ ङित

मोसवति बुद्ध्यै बुद्धये बुद्ध्याः बुद्धेः स्त्रियां योः बुद्ध्यां आगमासावेत्रामो प्यसावः बुद्धौ एवं मति स्मृति धृति रुच्यादय
धेनुरज्जुरस्तु चंच्वादयोप्येवं त्रिचतुरोः स्त्रियां तिसृ चतसृ वत स्त्रियां वर्तमानयोस्त्रिचतुर शब्दयोस्तिसृ चतसृ इत्यता
वादेशौ स्तः तवतो विसर्जनाः ऋकारस्य ऋकारस्य वत ततो रा ऋकारान्नेसवति सेरोधेररस्तेवति तिस्रः तिस्रः तिसः तिसृभ्यः न तिस
चतस्रोर्नामि दीर्घः तिसृणां स्त्रियामिति किं चतुरो विशेषणान्तेदह प्रियास्त्रयः प्रियाणि त्रीणि वा यस्याः सा प्रियत्रिः बु
द्धिवत् अमि प्रियत्रयौ णां यदा स्त्रियां मुख्यो लिंगान्तरे गौणौ ॥ तदैतौ स्तः प्रियास्तिस्रो यस्य स प्रियतिसा प्रियति
स्रौ प्रियतिसृः हे प्रियतिसः नामन्त्रासौ रह्लोपः प्रियतिः। एतौ तिसृचतसृ आदेशौ: सौ प्रियतिसृः प्रियतिसृणां प्रियास्तिस्रो यस्य त
त्कुलं प्रियत्रि त्रिचतुर्भिः न तन्निमित्तमित्यस्या नित्यत्वात् पक्षे — प्रियतिसृ प्रियतिसृणी प्रियतिसृणि टादौ स्व
रेटादावुक्ति पुंवत् प्रियतिसृणा प्रियतिसृ हे रवेसतं — ।पुंवदेवोक्तास्यात्र ह्रयोः रहसे पसेर्लोपः नदी नद्यौ
नद्यः हे नदि नदीं नद्यौ नदीः ङिताम् आट् नद्यै नद्याः नदीनां नद्यां॥ एवं ब्राह्मणी गौरी कुमारी गौर्यादयः लक्ष्मीः अनीव
तेवान्तसिलोपः शेषं ह्रस्वः हे लक्ष्मि शेषं नदीवत् एवं मवी तंत्री तरी लक्ष्मी श्च तयः ईबन्तत्वात् सिलोपः स्त्री स्त्रीस्त्रुवोः स्त्री
शब्दस्य स्त्रुशब्दस्य चेयुवौ नवतः स्यादौ स्वरे परे स्त्रियौ स्त्रियः हे स्त्रि वाम्शसि अम्शसि च परे स्त्रीशब्दस्य वा इयङ् स्यात्
वति स्त्रियं स्त्रीं स्त्रियः स्त्रीः स्त्रिया स्त्रीणां स्त्रियम् अतिक्रान्तो अतिस्त्रिः अतिस्त्रियौ ॥ नासावौ नुङि स्तुः एवं स्वसु सिवे
ध्यतेऽस्रौ वे नुमा चं स्त्रीशब्दस्य इयङ्ग्रीत्यवधार्यतां अतिस्त्रयः हे अतिस्त्रे अतिस्त्रियौ अतिस्त्रियं अतिस्त्रिं अति

अवी तूर्य तंत्री ई: अविनरी रजस्वला
तंत्री धीणादर्गुणः हरी द्रुमः तरी नौः ४

स्त्र्या अतिस्त्रीन् अतिस्त्रिणा अतिस्त्र्यै अतिस्त्रेः २ अतिस्त्रियोः २ अतिस्त्रीणाम् अतिस्त्रौ अतिस्त्रिषु ने स्याकारे
वानितं स्यादमशसोः स्त्रिविभाषया । इयादेशस्तु नान्यत्र स्त्रियाः पुंस्त्वे यसंज्ञके ॥ क्लीवे तु अतिस्त्रि अतिस्त्रि स्त्रियमतिक्रान्तं कुलं
णी अतिस्त्रीणि अतिस्त्रिणा अतिस्त्रये अतिस्त्रिणे अतिस्त्रेः अतिस्त्रिणः २ अतिस्त्रियोः अतिस्त्रिणोः
अतिस्त्रीणाम् अतिस्त्रौ अतिस्त्रिणि स्त्रियाम् ऊष्मपायणश्च वदत्तदासि अतिस्त्रीः अतिस्त्रियाः इत्युक्त्वा अतिस्त्रि
यै अतिस्त्रये अतिस्त्रियाः अतिस्त्रेः २ अतिस्त्रियोः २ अतिस्त्रीणाम् अतिस्त्रियाम् अतिस्त्रौ श्रीः श्रियौ वेदे
श्रीः वेदे व इत्युवेता वर्ङिता मन्त्रास्त्री विनाश्री यै श्रये श्रियाः श्रियाः इत्युवेतादामोनुत्पादस्त्रि
यां स्तु नित्यं श्रीणां श्रियां श्रियि श्रियां वेदे श्री श्रीप्रधनयः ।।१ वं स्तुप्रधनयः प्रधीशब्द
लक्ष्मीवद्रूपं केषांचिन्मतेऽत्र वत् प्रकृष्टा धीरि तिविग्रहे तु लक्ष्मीवत् अमि शसि च प्रध्यं प्र
ध्यः सुष्ठु धीर्यस्याः सुष्ठु ध्यायतीति वा विग्रहे तु सुध श्रीवत् केषांचिन्मते तु स्त्रीवत् सुष्ठुधीः सुधी
रिति विग्रहे तु श्रीवदेव ग्रामणीश्च वत् ।। वंखलत्वादि अणईश नकारान्तादकारान्ताच्चस्त्रि
यामीप् तत्प्रयोगवति क्रोष्ट्री क्रोष्टुः वधूर्जंबुवादीया नदीवत् पुनर्भूः पुनर्भ्वौ पुनर्भ्वः पुनर्भ्वौ
:पुनर्भ्वाणी पुनर्भ्वौ नकेचा पुनर्भ्वौ वर्षा स्त्री वर्षाभू दर्दुरः भेकात् देव वर्षाभ्वः वर्षाभ्वौ स्वयम्भूः पुंवत् नक
रान्तसंख्याः त्याः स्वसृतिसृ चतसृ ननान्दृ दुहितृ यातृ मातृ स्यात् नाधौ मातापितृवत् स्वसा कर्त्रवत् ॥ १०

योयस्मान्निमित्तात्तमतं प्रतिसन्निपातः सौ निपातलक्षणो

रासि मातृस्वसृ राउवत् क्रोष्टा क्रोष्टुवत् गोउवत् नौग्लौवत् ॥ इति स्वरांताः स्त्रीलिंगाः ॥ अतोम् अकारांतान्नपुंसकलिंगात्पर
योः स्यमोरम् भवति कुलं ईमौ नपुंसकलिंगात्परयोरौ ईकारमापद्यते कुले नश्च जस्शसोः शिः नपुंसकलिंगात्परयोर्जस्शसोः
शिर्भवति नुमयमः नपुंसकस्य नुमागमो भवति शौ परे यमश्च त्यादौ तस्य न भवति मिदंत्यात्स्वरात्परः नोपधायाः नांतस्योपध
याः दीर्घो भवति शौ पंचसु घुटि नामि च ईति नकारांते हे कुलानि शेषं देववत् एवं वंश धन ज्ञान फल नादयः स्वन्यादेः अन्यादेः
क्लीबात्परयोः स्यमोः सु भवति अन्यत् वा वसाने अवस न्तेवर्णमानानां जसानां जबा भवंति यथा वा अन्यत् अ
न्ये अन्यानि अन्यादेर्येनोपधान्ते हे अन्यत् अन्यतरत् इतर त्वत् कतरत् कतमत् एकतरस्य न एकतरं शेषं सर्व
वत् सेर्मादेशे सन्निपातपरिभाषया न जरसः अजरं अजरसी अजरे अजरांसि अजराणि नसंमहतोर्दीर्घः
शौ च नसंतस्यापि शौ च महच्छब्दस्य च दीर्घो भवति पं चसु घुटि शौ च अजरांसि अमिद्धको पवादं दृष्ट्
वा बाधत्वाञ्जरस ततः सन्निपातपरिभाषया न लुक् अत रसं अजरं अजरसी अजरे अजरांसि अजराणि
शेषं निर्जरवत् हृदुदयोदकास्य मांसानां हृद् उदन् आसन् मांस हृदि हृदा हृदां त्यां उदानि उदन् उदस्यां आसानि
आस्ना आसस्यां मांसि मांसा मांसस्यां नपुंसकस्यः स्वो भवति श्रीपं कुलवत् नपुंकात्स्यमोर्लुक् अ
स्थ्यादीनां नपुंसके क्षेगुणो वा हे अस्थि हे अस्थे नामिनः स्वरे नामंतस्य नपुंसकस्य नुमागमो भवति स्यादौ
स्वरे अस्थिनी अस्थीनि अद्यास्थ्नो शसादौ स्वरे अस्थ्यादीनां नुमागमो भवति इकारस्य च अकारः अस्थ्ना

टाटौ

दीर्घो नाम्यस्यापि
निरामो वसमर्थ
ग्रामीत्ससंबंधि
वसान[illegible]
स्यादौ[illegible]याः

अन्यान्यतरेतर
कतरकतमानां
लमात्

अनुनिमित्तो
न तदन्तु
स सन्निपात
सन्निपातल
क्षणो विधि
रनिमित्तं तद्वि
घातस्य ॥४

हेमधा ४

पः स्वरे ध्रुवश्चक्रमां मसादौ अस्थ्ना अस्थ्ने अस्थ्नः अस्थ्नोः अस्थ्नां वेत्यादौ अस्थ्नि अस्थनि एवं दधिसक्थ्यक्षि द्विरा
ख्याः नदंतस्यापीष्टौ प्रियास्थ्ना अतिदध्नी वारि वारिणी वारीणि आमि नुट् वारीणां नपुंसकस्य ग्रामणि टा
दावुक्तवत्स्कं वा नपुंसकलिंगं टादौ स्वरे उक्तवद्वा भवति ग्रामण्या ग्रामणिना ग्रामण्यं
ग्रामणीनां ग्रामणिनि ~~ग्रामण्यां~~ ग्रामण्यां प्रधिः प्रध्या प्रधिना सुधिः सुधिया सुधिना मधु हेमवत् एवं ब्रा
ह्वादयः सानु स्नूनि सानूनि स्नूनां सानूनां स्नुषु प्रियक्रोष्टु प्रियक्रोष्टुनी प्रियक्रोष्टूनि प्रियक्रोष्ट्रा प्रिया
क्रोष्टुना प्रियक्रोष्टवे प्रियक्रोष्ट्रे प्रियक्रोष्टुने प्रियक्रो ष्टुनः प्रियक्रोष्टोः सुभ्रु सुभ्रुणी सुभ्रुणा सुभ्रुवा सुभ्रुणा एवं
खलप्वादयः धाटृ धाटृणी धाटृणि हे धाटः हे धाट एवं ज्ञाटकर्त्रादयः ऋस्यादेरौसंध्यक्षराणामि
कारोकारौ अतिरि अतिरिणी अतिरायां अतिरिणा अतिराये अति रणे अतिराणां अतिरासि पुरी पुरीणी पुरासि प्रियदृ
कना प्रियदृशा वा अतिनु अतिनुनी अतिनुना अतिनावा ॥ इति स्वरांता नपुंसकलिंगाः ॥ अनडुह् शब्द अनडुह् स् औ चतुरनडुहोराम् आग
मो सुच्चेतिर्दीर्घस्तात् सेर्लोपः अनडुहः अनडुहः सोनुम् संयोगांतस्य लोपः स्यादौ रसे पदांते च ससि नुतस्य राल्ल
अनड्वान् अनड्वाहौ अनड्वाहः ॥ धावम् च तुरनडुहो द्वीवमागमो भवति आम्रेहे आम नडुनं अनडुहः व सां रसे व
सुस्यं सुध्वंसु अनडुहां दत्वं भवति रसे पदांते च अनडुद्भ्यां अनडुत्सु दादेर्घः दादेर्हकारस्य घत्वं भवति धातोर्झसे
यैर्नाम्नश्च रसे पदांते च आदिजबानां झसांतस्य झसादेः धातोर्झसांतस्यादौ वर्तमानानां जबानां भबा

सूति २
वयवस्य धातोरा १

ई

अतिरिणी

एकर्वदेव्यश्च हस्त्रिणिते वर्तते एकमेव र्धमारभ्याति उक्तं नडुद्भ्य ता ॥ ४ ×

प्रियक्रोष्टुन्

तुंसिं पंचसु स्वा वी नडुहः आगमः

२२

यत्रानातिस्यकारोदेसेत्यत्रअत्वतुरसस्याथ
कोर२

सासवंति सकारेघत्राद्देसकारेषुरैँयदांतेच धककधृग्‌डुहोडढ्‌ःकृत्स्यांधक्ष्यु॥ आद्योवारेणेकिंदामलिट्‌ अवयवस्य
किंगर्ह्यत्तमाचढेगर्हैत्यतिगर्हिषुढोढः ढकारस्यढत्वंसवति धातोर्भस्यपरेनामश्चरस्यपदांतेच लिट्‌लिड्‌लिहौलिडस्य
ालिट्सुलिट्सु॥ ढ्लादेर्वाढुहृधुढस्कढुहिहांघत्वंवा धुककृधक्षगधुक्‌टधुक्‌दधुक्षुहोधुक्ष्यांधुडस्यांधुक्टसुसदेहंसाढि
साढिरूपेसानेसाढेःसस्यषोसवतितुराषाट्‌तुराषाड्‌तुरासाहौ दिवऔदिवोनामस्यओकारादेशोसवतिसौपरे॥ सुद्यौ
ःसुदिवौ औरसदिवउदादेशोरसेपदांतेचसुद्युभ्याम्॥ सुद्युभ्यामृचत्वरशब्दोनित्यंबहुवचनांतः चत्वारःशब्दोच
चतुरःशब्दस्यामागमोसवति येचसुशब्देचनत्वातिचत्व रः चतुरः चतुर्भिः रःसंख्यायाःरेफांतसंख्यायाःपर
स्यामोनुडागमोसवति चतुर्णां चतुर्षु यवकचतुर्षि। तिनिर्देशात्‌रेफस्यविसर्गोन प्रियाश्चत्वारः प्रि
याणिवाचत्वारियस्यासौःप्रियचत्वाःप्रियचत्वः प्रियचत्वारौप्रियचतुरः गौणत्वेतुपुंसः प्रियचतु
यथाजगत्‌॥
४अन॥
रांकमलंलोकमलंवौवाचतुर्णाः कमलःकमलौकमलुःउ। कामस्तोकमस्तःफल्लुफल्लौ मौनांधातोः मांतस्यधातो
र्मस्यनोसवतिझलेपदांतेचपरेतः वमोयोश्वनस्यलोपोनप्रशान्‌प्रशामौप्रशानःस्यांप्रशान्‌सुकःकौकेइदमोयं
सुंसिइदमःशःसुंसिसौवयंसवति अयंदस्मस्यमःत्यदादेर्देकारस्यमत्वंसवतिस्यादौइमौइमेत्यदादेसंबोधन
ाभावःइमंइमौइमान्‌ अनेदोसौःइदमोअनादेशोसवति अनेनसुःसकारसकारेचपरेइदमोअकारोसव
ति कृत्स्नस्यआत्यांमिसमिस्‌ इदमदशोःसिसमिसैवसवतिनसकारस्याकारःपसिः अस्मैअस्मात्‌अस्यअन

नवधारमनकारस्थानेव्यनकारतत्त्वस्वस्यलोपोन

॥इदमधुनक्रगनं।समापतरवतेचेनदोरूपंअदशासुविष्टकष्टंतदितिपरोक्षंविता
नायात॥लपरोक्षेयतद्देशेसयंत्नदाचकःएषसमापेमी...रूपंकःधस्नेकथ्यते
बुधैः

उगवायोधा
हिलि ...नार
नार

कृद्भ्यु ःकृद्भ्यः
एवं...कृद्भ्यः
क्लिहःविश्ववा
ट्रूह विश्ववाहे
वाहेनेभाव्यस्ये
स्वरे वाहोवाश
श्मोकारोसव
ति शस्याधिस्वरे
विश्वौहःविश्वौ
हा विश्वावाह्यां
विश्वावाट्‌कः२

ऽन्नयोः

योः एषां अस्मिन् एड इदमेतदोरन्वादेशे द्वितीयाटौस्स्वेनॊन् एनं एनौ एनान् एनेन एनयोः किंचित्कार्यं विधातुमुपात्त
स्य कार्यान्तरं विधातुं पुनरुपादानमन्वादेशः यथानेन व्याकरणमधीतं एनं छंदोऽध्यापय नोपधायाः नामोनो लोप
श्चधौ राजा राजानौ राजानः हे राजन् राजानं राजानौ अल्लोपोऽनः राज्ञः राज्ञा राजभ्यां नस्य लोपः प्रतिनिविसज्ञिका
र्य राजसि राजस्य राज्ञि राजनि राजसु एवं तक्षादयः यज्वनः यज्वना आत्मनः इति दिवा इति दिवा नौ अद्धोय
रुते द्वयोः विहसे अतो रिंडलो दीर्घोऽरे दीर्घोऽरेफ वकारयो ईस परयोः परतः पदान्ते च इति दीर्घः इति दीर्घः श्वादे
ः श्वादेर्वेत्वं प्राप्नोति शसादौ स्वरे ईपीकारे च श्वनः श्वना श्वभ्यां यूना युवभ्यां मघवा मघवानौ मघवानः
ः मघोनः मघोना अवर्णस्य सावनडौ नयोरदितस्य र्विसितस्य नृडूत्यन्तादेशः स्यान्तडुसौ द्विनोत
पूत्कारानुबंधस्य ऋकारानुबंधस्य तुमागमोऽसर्वा तिडसिपं च सु अर्वन्तौ अर्वन्तं अर्वद्भ्यां अर्वन्तौ अर्वतः
अर्वता अर्वद्भ्यां अनन्चकं अनर्वाणौ असोकिं अर्वाङितो वं च सुपथिन् मथिन् ऋभुक्षिन् शाढ्या नामिकारस्याक
रादेशः सर्वनामस्थाने सिपं च सु शौ च वौनुट् पथिमथोः स्वस्य तुट् स्यात् सिपं च सु शौ च आसौ पथिमथिऋभुक्षां टारा त्वं
सर्वनामस्थाने सौ पन्था पन्थानौ पन्थानः हे पन्थाः पन्थानं पन्थानौ पथ भटिः पथिमथिऋभुक्षां टेर्लोपो भवति शसादौ स्वरे ई
पीकारे च पथः पथा पथिभ्यां पथिषु एवं मथाः ऋभुक्षाः स्त्रियां नान्त्यादीश् सुपथी सुमथी अन्नभुक्षी परः क्लीवे॥
सुपथि वनं क्लीनपुंसकानस्य पैरी वा हे सुपथिन् हे सुपथि सुपथी सुपंथानि इमाः सौः इत्यदेनस्यपन्नत्रा। २२

नौ

गोप्तुश्चिन्तुकर्तुकौ प्रियपंचाः प्रियपंचौ प्रियपंचाः प्रियपंचौ प्रियपंचत नवन्तदशान्तस्य तद्यः ॥
अष्टनेर्दीर्घो वा अष्टनशब्दाय परयोर्जश्शसोः औ डौ स्यात् ॥ भवति ५४ ॥

लिर

ध्रे२

ध्यमन्न इत्येतेषां षष्ठी सो चाधोपरे उपधाया दीर्घो नान्यत्र दंमी हे दं हिन् दं हिनो एवं मुमन्निन् हन्निन् यू ध्यः शाखिन्वा
मानुषः तनयः हन्त्र हा हन्त्र हणौ हनोघ्ने हतौ ... मौ हकारकारस्य घो भवति नकारे त्रीणि ति च परे घसंयोगो णीन हन्त्र घ्नः हन्त्र हस्यां
वेडो ... पंचस्य नू ... ध्यमन्न संख्याशब्दाः पंचन् सप्तन् नवन् दशन् वचनानां ... जश्शसो लुक् षकार
नकारांतसंख्यायाः परयोर्जश्शसो लुग्भवति पंच २ पंचभिः पंचभ्यः २ षष्ठ्याः षकार नकारांतसंख्यायाः परस्याम्या नुट्
पंचानां पंचसु पंचानां वा सु अष्टन सकार सकारादि ... विसर्गे ... वा आत्वं भवति अष्टाः अष्टाभिः अष्टभ्यः अष्टाभ्यः
प्रियाष्टाः अष्टानां अष्टसु अष्टासु प्रियाष्टा प्रियाष्टौ प्रियाष्टाः ... प्रियाष्टां प्रियाष्टौ प्रियाष्टौ ... प्रियाष्टाः राजन्
वत्सर्वे ... परे ... सुगणः सुगणौ सुगणः सुगणौ सुगणः सुगणं सुगणौ ... सुगणौ सुगणः सुगणौ सुगणौ सुगणं सुगणं ... बुधे
बुधः ... राक् रागा रागौ रागः रागं रागौ ॥ सुक ... सुक ... सुक ... सुक
... सुकेः पंच ... समासे ईति च दिशां दिग्भ्यां ... शब्द ... उ ... च यु ... अव चुगस्य
हादीनां कत्वं भवति स्यादौ ... पदांते च युड् ... सुजं ... समासे उ सुयुक् चो ... च व
गस्य क वर्गो भवति धातोः ... परे नाम्नः ... पदांते च समाधा ... उ ... युक् ... खंड ... खन्या ... खन्
... राजादेः षः सम्राट् सम्राजौ सम्राजः ... देवेट् देवेजौ परे ... परिमृजौ विश्वसृट् विश्वसृजौ विश्वस्य वसुरां
... विश्वा ... विश्वा ... विश्वाराट् विश्वाराजौ विश्वाराड्भ्यां विश्वाराट्सु ... राद्यो

विश्वराट्

... विवेकात्

अष्टनोरूपवा ... ना ... ॥२

॥त्वृदं तिस सस्त्रुवेनरास सृजस्थेन जः॥१

अर्द्धंवलजाणने अतिस्पद् ऋ त्यसोम

ऋ विर

श्च संयोगाद्योः सकारककारयोर्लोपो भवति श्चतोः ऋ से परे नाम्नस्य यदांते च प्रत्यङ् प्रत्यञ्चौ प्रत्यञ्चः प्रत्यञ्चं प्रत्यञ्चौ इ संदृष्ट । नानि
प्रत्यञ्चो विन्यात विन्याङ्भ्यां विन्यात् सु ऋ न्वि कं ऋ चि डो ऋ विद्धु उर्क ऋ ग कडौ कर्दः तः त्यदादित्तस्य स इ ऋ संदृष्ट
त्वं भवति सो परास्यः त्यो त्ये सतोते परमसः संज्ञा यागोणत्वे चावे सत्वेनत्यद् त्यदो अनित्यदो यः यो यणषः।
पतोपते पतं पतोपतान् अच्वादेशो पनं पनो पनान् एने नः पनयोः अग्निमथु अग्निमदौ अग्निमथो अग्निमथः॥
अग्निमद्भ्यां अग्निमत्सु प्रत्यं च तीति क्विपि अंते नो लोपः श्चलोदे सांतस्योपधा या च तस्य नकारस्य लोपः॥
क्विलि परे॥ एकार्थे च तैर्न्नतिरूपपदात् ।क्वं चेः क्विपि न अंचेः उ से पंच सु नुम् दिशां प्रत्यङ् प्रत्यंचौ प्रत्यंचः प्रत्य
चौ प्रत्यंचो अंचे दीर्घः न लोपतो भवेत्ककारस्य लोपः॥ हर्वस्य दीर्घः रामा दौ स्वरे तद्धितरयस्वरयो रापी
कारे भवति रश्चतिरश्चा तिर्यग्भ्यां तिर्यक्षु उदङ् उदंचौ उदीचा उदग्भ्यां उदक्षु ।पितरमंचतीति पित्र्यङ् पित्र
चौ ऋतो दीर्घो न पित्र्यंचः पित्र्यग्भ्यां पित्र्यक्षु : सध्र्यङ् समीचः सम्यङ् समीचः समी चा प्राङ् प्राचः प्राचा एकः
यां प्रत्यंचा प्रत्यं चा प्रत्यङ् भ्यां प्रत्यङ् क्षु प्रत्यङ् प्रत्यङ्क्ष उदंचः उदंचा उदङ् भ्यां उदंक्षुः तिर्यंचः ति
र्यंचा तिर्यग्भ्यां सम्यंचः सम्यंचा सध्र्यंचः प्रांचः विष्वग्देवयोश्च टेरद्र्यंचतौ वप्रत्यये अदद्र्यङ् इति स्थिते यत्वे
कृते अदसो असेर्दादु दो मः अदसो धसांतस्य दात्परस्य वर्णमात्रस्य उवर्णो दस्य मः स्यात् अमुमुंचतीति अ
मुमुयङ् अमुमुईचः अमुमुईचा अमुमुयग्भ्यां अदद्र्यङ् एकार्या अमुमुयीचे अमुमुयग्भ्यो अदमुयंचः
प्रतीचः प्रतीचा प्रत्यग्भ्यां प्रत्यक्षु तिरश्चादयः तिरश्चादयाभिप्रायं ते रामादौ अचे रत द्वितीयस्य रश्चोरपी कारे च ऊ

१३

लवंतो अधातुर्वसंतस्य इति किं पिंडग्रस् ते पिंडग्राः शात्रंतस्य अत्वंतस्या नाग्रा
लदीर्घः

प्रतिषेधोव क्व्यः

अदद्र्यङ् अदद्रीचा अदसो ऽद्रेः पृथङ् मुत्वं केचिदिच्छंति लत्ववत्कोचिदंत्यसदेशस्येत्येके सेर्हि द्वित्यपरे अमु
वमुमुयङ् त्रितौ नुमांतसंमहतो धोर्दीर्घः शौ च महान् महांतौ महांतः हे महन् छिरुक्कानां कुक्कादीनां चराउत्तुरं
धुमैर्श्यो वादंदत् वदतो ददत् एवं जाक्षत् जाग्रत् दरिद्रत् च कासत् शासत्॥ अत्वसः सोः सौ अत्वंतस्याधम
वसंतस्य चौ धातौ धा यादौ दीर्घो भवति सावद्धे सवान् भवंतौ भवंतः हे भवन् एवं चंद्रमाः अत्वसः चेतवत् भवंतौ भवंतः हे
भवन् पचन् दीव्यन् धीमान् हे धीमन् धीमंतौ मघवान् म घवंतौ मघवन् श्वाः गुणबुधगुधौगुशोलाहक्कवाहशो
ताहक्कस्यवसो इति किं पिंडग्रसते पिंडग्राः अधाव तस्य किं चीवराणि वस्ते हस्वो चीवरखः शात्रंतस्य
अत्वंतस्या सावान् दीर्घः सस्वेयाहगादयः न रो कौ वायदांतेस्याद्दो कसेवनक्कतरान्तद्रा
नद्धन्तेशातास्यां नडसां नक्कानदस्तु विट्ट विशोस्टक स्टग्रस्थरो घृतस्टक् उदकस्थेस्यन उत्वं नुद
कस्टक् ददृष्टक् दृष्टगदृष्टपोदृष्टपः दृष्टक्कारन्तगुदस्त्व गुपोरत्र मुडस्तोरन्त्रगुदत्सु॥ षष्ठ्राशो नित्यं वड्वः व
वनात स्त्रित्रुसस्त्रुपः ङरसोलुक् षट् षड् षड्भिः षट्सुः षड्णा णकारोणात्वं भवति नामि परे षण्णां षट्सु परमषट् स्य
परमषट्सु परमषण्णां गोणत्व ऊनलुक् लुटो त्रियषट् त्रियषट्ना त्रियषट्भिः त्रियषट्सु त्रियषषां त्रियषट्सु दोषा दोषा
दोष्णः कुरु श्राशिः लसपिर्सा दीनां रोसवति रसपदांतेच दोः दोषौ ग्रासादो वादोषि न दोर्भ्यां दोषः दोष्णा दो
सोदोश्वत्यां विसर्गांतुरखीर्व्येवधानेपि किंतात्यरस्या सस्यषदोष्णु दोः उ दोषु सु दोः विंद्रसेषिपठिशपप

दोर्भ्यां सास
२
त्रिकांतुरखा

डुपचष् पाके पि॰ विसर्ग विविड् विविड्ढु कं वस्पादि ॥ ६ ॥ वातस्य

वीः पिपठिषौ पिपठिषः पिपठिषां आसिसुमस्मानिकपिपठीः पिपठीष्षु विविट् विविड्ढौ विविड्ढः तक्षतक्षा

तक्षु क्षौ तक्षः गोरट् गोरड् गोरक्षौ तक्षिराक्षौः संयोगांतस्य लोप इत्यके तक्षत् गोरक्षु गोरट् संयोगांतस्य लोपः

लोपे ऊर्ध्वमसिद्धं पिपक्ष पिपक्षौ पिपक्षः पिपक्षु विवक्ष दकारस्याकरणे दिधक् सुपीः सुपिसौ पिसृ गतौ सुपूर्वे सती सुपिः

सुपिस्सु सुतूः सुतुसौ सुतुसः विद्वान् विद्वांसौ विद्वांसः हे विद्वन् विद्वांसं विद्वांसौ वसोर्वेत्ः वसोर्वकारस्य उत्वं

भवति ॥ आसादौ स्वरे परे तद्धितयस्वरवर्जम् वतुष्षी ॥ कारेवा विदुषा विद्वद्भ्यां विद्वत्सु ॥ सेदिवान्

सेदिवांसौ सेदिवांसः वस्पोर्वा इट् लावः सेदुषः सेदुषा सेदिवद्भ्यां पपिवान् पपिवांसौ पपिवांसः पपु नसुनिना सुइ

षः पपिवद्भ्यां शुशुश्रूवान् शुश्रूवांसौ शुश्रुवासः शुश्रूषु शुश्रूषः शुश्रूवद्भ्यां अप्रमत्त दक्ष्यस्या

॥ दक्षचर्या दक्षतोर्न्स गृह्यते तेन नेदं ॥ सुहिन् सुहिंसौ सुहिंसः सुहिन्भ्यां सुहिन्सु ध्वत् ध्वसौ ध्वसः ध्वद्भ्यां एवं

अस्रस् ध्वंसो ध्वंसुं ॥ ध्वंसो ध्वसुडादेशः ... मांस मांसौ मांसः हे पुमन् पुमांसं पुमांसौ पुंसः

पुंसु वेधाः हे वेधः वेधसौ वेधोभ्यां उशनसः उशनसां ... उशनाः

नसौ क्षेनातता अदेदताचाव्यां हे उशन् हे उशनः उशनसौ उशनोभ्यां उशनःसु ॥ सोसः अदसौ दस्यस सौ सौ

रो अदरः सेरोसवति असौ दस्यमः मादुः अदसो मात्यस्य ... अमू असौ अमू अमूः अदसोप्र

कारस्य ईर्भवति अमी अमुं अमू अमून् अमुना अमूभ्यां अमीभिः अमुष्मै अमीभ्यः अमुष्मात् अमीभ्यां अमी २४

वकुंच

मीस्य अमुष्य अमुयोः अमीषां अमुष्मिन् अमुयोः अमीषु ॥ इति दसांताः पुल्लिंगाः । नहो धः नत् । ह्रस्वः कसवति । क्षतोः क्सेपरेना
न्नक्तरसे पदांते च । उपानत् उपानद् उपानहौ उपानह्भ्यां उपानहः उपानत्सु । उष्णिक् उष्णिग् उष्णिहौ उष्णिग्भ्यां दिवो द्युः द्युभ्यां द्युषु । गि
रो गीर्षु । एवं पुर्धुरादयः । चतस्रः । प्रियचत्वाः प्रियचत्वारो हे प्रियचत्वः । इयं स्त्रियां इदमः स्त्रियामियं भवति सो इयं इ
मे इमाः इमां अनया आभ्यां आभिः अस्यै आभ्यां आभ्यः अस्याः अनयोः आसां अस्यां आसु । अन्वादेशे एनं एने एनाः एनां एनया एनयोः
कमिंट स्रक् स्रग् स्रजौ स्रग्भ्यां स्रक्षु ॥ समित् समिधौ समिध्भ्यां समित्सु त्य त्याः एवं तत् यत् एतत् । किम् । वाक् वाचौ वाग्भ्यां वाक्षु क
कुप् ककुब् ककुभौ ककुभ्भ्यां ककुप्सु त्वक् त्वग्भ्यां त्वचौ रुक् रुग् रुचौ अप्शब्दो नित्यं बहुवचनांतः आपः सिद्ध्यप
। अपश्च अप्सु पदत्वे भवति सादौ विसर्गो अद्भिः अद्भ्यः अ पां अप्सु दिक् दिग् दिशौ दिग्भ्यां दिक्षु त्विट् त्विड् त्वि
षौ त्विषः ढकह्रस्वौ सहजुषते इति सजूः सजुषौ सजूर्भ्यां सजूःषु आशीः आशिषौ आशीर्भ्यां आशीःषु असौ अमू अमूः अ
मूं अमू अमूः अमुया अमूभ्यां अमूभिः अमुष्यै अमुष्याः अमुयोः अमूषां अमुष्यां अमूषु । इति दसांताः स्त्रीलिंगाः । स्वनडुत् ॥ वसांतसे तिदः । सेनडुसक नानलोपो वा वाच्य ॥ ३ स्वनडुत्
स्वनडुही स्वनडुंहि स्वनडुद्भ्यां स्वनडुत्सु एवं वः वाः वारी वारि वार्भ्यां वार्षु । अरसे विमलद्युः विमलदिवी विमलद्युनि विमलदिवि के
ककानि इदं इमे इमानि अन्वादेशे एनत् एने एनानि । ब्रह्म ब्रह्मणी ब्रह्माणि हे ब्रह्म हे ब्रह्मन् अहः अह्नी अह्नानि
सवति रसे पदांते च । अहः वेशा अह्नी इह्नी अहानि अह्ना अहोभ्यां । कर्म कर्मणी कर्माणि । एवं चर्म तनु वर्म तथ चार्देय
: दंडि दंडिनी दंडीनि स्रग्वि स्रग्विणी स्रग्वीणि वाग्मि वाग्मिनी वाग्मीनि बहूर्जः बहूर्जि बहूर्ञ्जि बहूर्जि
हि

अप्रिय राजादिंषः पश्चात् द्वीपाः रस्य ते नरः सो विंद्र सस्य ते न दीर्घः सोर्विसर्गः उस राद्ये लाः र्व कुं हिंस हिंसायां किप् इद् इतो लु नूस योगांत स्य लोपः ॥
पुं सध्वस्य अधः पत नोलोपः रस्य ते न लोपः वसांर से दत्वं ॥

ऊर्ज्ञोवितिकैः ... चांदमतमेतवकूकस्फपनकर्णात्रंतस्याउ नासिकोपधानामलोपामविपरेतुमोनिविहामानत्राउतेनसुबउणाकज्ञाविदतिवदंतिअस्मा
कंजस्सवितातमेवउमाकर्त्रिद्रतिरेफेणात्वक्षानानस्याउस्वारपरसवर्णयोरलावः वरूजाति अत्यापूर्वतिति च वार्तिकद्वयं साध्ये
पवितंबलर्ज्ञोर्गंशसिरेफर्तकारयोर्मध्येनुम्॥

बकर्यम · बकर्यमाणि

ऊर्ज्येनहाति। बकस्षव बकस्ष्ठी बकास्षणी बकस्षाणि बकूर्यमणी बकूर्यमाणि असकं असृक्षी असृञ्जि शसादौ वअस।
नस्रासानिअस्नाआसयां ऊर्ज्ञ ऊर्ज्ञौ ऊर्जः॥ बकूर्क्शौ नुम् इति ष्वः अत्यान्तरवो बाउम् बर्तुर्जिबहूर्ज्ञिल्यल्ययाः
नतत्तेतानियवयेयातिवल्ललेषतानि। अचादिशेपनतएनेषनानिवसिलवेसिदौ वसिदिशो नुमचेशितवेशिदौवेशिदि
गवाकराक्षस्पस्प्याणि क्षीचेगतिसिदतः असंध्याग गमालोपे न बाधिकरातमतं १ स्पस्पुसुनपद्सादौ। षट्केस्युस्त्राणि
ङरेशोः चत्वारि शेषेदसकेस्प्याणीति विसावय गवाक्रगवामगो गोऔक्रगोअगोक्रक्षोग्गोष्वाङ गवाकुगोचीगवांची।
गोडांचिगांचीगवांचिगोअचिगोंचिसुपिमवाक्ता गोअक्रगोक्रा गवाङ क्रा गवाङ स्वूक्षअङ क्रागोअङ गोअङ स्वूक्षमो
ङ क्रागोङ गोअङ गोअङ स्वूक्ष तिर्यक् तिरश्चा तिर्यंचि तिर्यङ् तिरश्चौ तिर्यचिति तिरश्चा तिर्यग्भ्यां तिर्यङ् तिर्यक्षु।
तिर्यञ्चि तिर्यचा तिर्यग्भ्यां यकृत् यकृती यकृतिय कानि य क्षा यकृता यकृद्भ्यां यकृत्सु शकृत् शकृती शकृति शक
न्नि शकृता शकृद्भ्यां ददत् ददती ददंति ददतौ ददतः ददद्भ्याम् दयः उदत्वा वा दीपो शउ अवर्णात्परस्य शउर्वा नुमीकारई
परे उदंती उदंतौ उदंतीति सातसतीसातिसाति अशयथोरात्रित्यात् अप्पत्यय अवयप्रत्ययसंबधिनो वर्णात्परस्य शउर्नुमी
कारेई पिचप चतपवतीपवंति दीव्यत् दीव्यती दीव्यंति स्वप् स्वबूस्वपी न्सममसहतइतिदीर्घः स्वांपिदा दीर्घोनेतो
के स्वपिस्वपासिदपां स्वप्सु स्वप्सु स्वष्क जगत् जगती जगंति महत् महती महांति धनुः धनुषी धनूंषि सर्वस्य शो दीर्घः।
धनुषि हविः हविषी हवींषि पयः पयसी पयांसि तेजः तेजसी तेजांसि वचः वचसी वचांसि पिपठीः पिपठिषी सद्दंड २५
दुः ... ककेपवृद्वत्पत्ययः पवतीतिसमासद्वत्ययः ... ध्यपवत् जिघत्स्यायेक्षिस्वरूपस्य पितातिस्य ॥३॥
धिरूक्ष्मानां गक्षादौ चसउर्नु इशोवा॥

तस्याश्रौ नुमपि पविविषि सुउत्तम् सुउत्तंसी सुउत्तमांसि अदः अमू अमूनि इति हसांताः नपुंसकलिंगाः त्वमहं सिना सिसहि
तयोर्युष्मदस्मदोस्त्वमहमित्येतावादेशौ भवतो यथासंख्यं न त्वं अहं युवावौ द्विवचने द्व्यर्थवाचिनो युष्मदस्मदो
युवआवादेशौ भवतो विसर्गे आमो युष्मदस्मद्भ्यां परस्यो आम् भवति युवां आवां यूयं वयं जसा जसा सहित
पूर्वे वर्ये योर्युष्मदस्मदो यूयं वयं भवतः त्वन्मदेकत्वे युष्मदस्मदोः त्वन्मदौ भवतः एकत्वे गम्यमाने आम्नौ युष्मदस्मदो।
शेषे त्वं भवतामि सकारेति सिचपरे त्वां मां युवां आवां त्यदादेर्धौ द्वे शशी इति दीर्घः शसो नो वक्तव्यः युष्मान् अस्मा। रिष
न् त्वन्मदादेशौ एटाङ्ग्याः युष्मदस्मदो शेषे त्वं भवति टाङ्ग्याः त्वया मया युवाभ्यां आवाभ्यां युष्माभिः अ
स्माभिः तुभ्यमह्यं ङयां ङे सहितयोर्युष्मदस्मदोस्तु भ्यमह्यं एतौ भवतः तुभ्यं मह्यं भ्यस भ्यम् युष्मद। सुवाल्गंगवा
स्म [illegible] भ्यां परो भ्यस भ्यम् भवति आकारो नकारादि त्वे भ्यामहे त्वपर्थः युष्मभ्यं अस्मभ्यं ङसि भ्यसो ङसि ङसि ल्यां ७
१ हचयोस्त्वं च मात्स्य सगस्यते त्वत् मत् युवाभ्यां आवाभ्यां यु। ष्मत् अस्मत् तव मम ङसा ङसा सहितयोर्युष्मदस्म
दोस्तवममौ भवतः तव मम युवयोः आवयोः सुडागमः साम आकं युष्मदस्मद्भ्यां परः साम आकं भवति युष्माकं अस्मा
कं त्वयि मयि युवयोः आवयोः युष्मासु अस्मासु समस्यमाने ह्येकत्ववाचिनी युष्मदस्मदी समासार्थोन्यसंख्य
तयु श्चेद्धं वावौ त्वन्मदावपि शसिङसङे ङस्सुपरतः आदेशाः स्युः सदैव ते त्वाहौ यूयवयौ तुभ्यमह्यौ तवममावपि एते प
रत्वाद्बाधंते युवावौ विषये स्वके त्वन्मदावपि बाधंते पूर्वे विषये स्वतः इह्येक संख्यः समासार्थो बहुर्थे युष्मदस्मदी

स्वादी

तयोरेकोक्तार्थत्वात् युवावौ त्वन्मदौ तत्र ४॥ त्वां मां वातिक्रान्त इति विग्रहे। अतित्वं अत्यहं गौणत्वेपि युष्मदस्मदाद्य
त्वं स्यादेव अतित्वां अतिमां अतियूयं अतिवयं अतित्वां अतिमां २ अतित्वान् अतिमान्। अतित्वया अतिमया अतित्व
भ्यां अतिमाभ्यां अतित्वाभिः अतिमाभिः॥ अतितुभ्यं अतिमह्यं अतित्वाभ्यां अतिमाभ्यां अतित्वभ्यं अतिमभ्यं अति
त्वत् अतिमत् अतित्वत् अतिमत् अतित्वयोः अतिमयोः अतित्वाकं अतिमाकं अतित्वयि अतिमयि अतित्वासु अति
मासु॥ युवां आवां वा अतिक्रान्त इति विग्रहे सिकसादेः उक्तुशापवत् अन्यत्र युवावौ युष्मान् अस्मान् वा अतिक्रान्त इति वि
ग्रहे सिकसादेः उक्तुशापवत्। अतियुष्मां अतिअस्मां अतियुष्मं अतिअस्मं अतियुष्मां अतिअस्मां अतियुष्मान्
अतिअस्मान्॥ अतियुष्मया अतिअस्मया। युष्मदस्मदोः षष्ठी चतुर्थी द्वितीयास्ते मेवान्नावस्नसो युष्मदस्मदोः ष
ष्ठी चतुर्थी द्वितीयास्थयोर्यथासंख्यं न चामी आदेशा न वंति। त्रेकवचने तेमे द्विवचने नवांनौ बहुवचने
नवस्नसौ। त्वा मा मा अमासस्थितं स्थितयो युष्मदस्मदोस्त्वामावेतौ वतः॥ श्रीशस्त्वावतु मापीह दत्तात्ते मेपि शर्म
सः स्वामी ते मे पिस हरिः पातु वामपि नौ विभुः सुखं वां नो ददात्वीशः पतिर्वामपि नौ हरिः सो व्याद्वो नः शिवं वो नो
दद्यात्सेव्यो त्र वः॥ स ३० एकवाक्ये युष्मदस्मदा २ देशा एकवाख्यातं वाक्यं तेनेहन ओदनं पच तव विष्यति
स्यादेव इहदेवत्वे च शालीनां तेन ओदनं दास्यामि अन्वादेशे वा धातोस्तद्वत्क्रोधस्ति अन्वादेशे नित्यं तस्मै ते हरये
नमः ना पादौ वाक्यादौ पादादौ च वर्तमानयो युष्मदस्मदोर्नेते त्वां पातु वेदेरत्राषैः संबद्धोस्मात् कृष्णः सर्वदा रक्षि १६

तिस्रि २

संबो संबो

त्वविशेषणत्वर्वंधनेनेतरत्त्वंसंबोधनंदरित्वा ... त्यस्मात्संबोधनात्मरयोर्नैविदेवास्मात्पाहिन्दरेविष्णोस्मान्नरक्षस।
र्वदाविशेषणघर्वोतहरेकृपालोनःपाहिसर्वदारक्षदेवनःचादिनिश्चचवाह्यवययसियोगेनैतेअवयोर्युवयोश्चेशोहरि अ०र
र्मामेवरक्षउअचाकृष्णज्ञानाद्येधानुसियोगेनैवचेतसात्वांसमाप्यतेलक्ष्मस्त्वरूपंध्यायतिचाकृष्णज्ञानेनलक्ष
स्वापरपतिचाकृष्णाविद्यमानत्वर्वतौद्धवमांतात्परयोस्त्वादेशोप्येतेवालक्ष्मस्त्वमप्यहंतेनहरिस्त्वांत्रायतेसमांत्वं
पातिवाचादिर्नियातःचवाहत्यहत्यवययवंन्ननंहथकज्ञास्वतयुगपवत्वयसनहहंतविनानानानास्वस्तिअस्तिदोषाह
षानक्तंमृषामिथ्यामिथस्अथअथोअहोआहोहस्थस्नीचेसज्ञानैसक्षधककृतेआरात्दिवारात्रौसायंचिरंम
नाक्ईषत्ज्ञोषंतूष्णींबहिस्अवससमयानिकषाइद्धाअथावत्चित्तचेतसामिनपक्षांसनासनत्सनात्तिरस्।
अंतराअंतरेणसहसाअजेवषट्कृमाविहायसासुधाअथरामिथोमिथस्प्रायस्मुहुस्सहसमंसार्धंकंनमस्हिस्क
धिक्मामाङ्नञ्अमत्रामूतेनत्वत्कच्चित्तञ्च यदिसत्यंजाकंशंजोषंकरहसिअनीदृशंहाअंगत्रययत्राःआत्रैवैवै
रैकिंयत्ततइतिश्वदहेहोतस्वर्अंतर्प्रातर्पुनर्सुनुतरयावत्तावत्स्वाहास्वधातथाहिखलुकिलनुनूस
ह्रिसुहुहूहुआदहउपसर्गस्वरविसर्गिपतिस्वयकाश्चअवदत्अहंतुहेतोअआइईउऊऋएऐओऔअपश्चश्चकंय
थाकथांपाटप्याटअंगहेहैनोअयोथवंविथुरेअरेकपदेषाकमक्तांयुक्तंआत्श्रोषट्वोषट्इत्यादितत्रादि
विसक्त्यर्थेनिपात्यतेतस्मिन्नितिवत्रअस्मिन्नितितत्रयत्रअत्रकदातेनप्रकारेणतथायथासर्वथाकथंइथं

अस्मादिति इतः एतस्मादिति अतः ततः यतः सर्वतः कुतः बहुतः सार्वविभक्तिकस्तसिः त्यके आदितः मध्यतः अन्ततः सर्वस्मिन्निति
तिष्ठ उपरिष्टात् अधः अधस्तात् उपरि उपरिष्टात् परस्मिन्निति परेण दक्षिणेन दक्षिणा दक्षिणात् दक्षिणतः उत्तरतः दक्षिणस्या दिशि आहरे
दा [illegible] कृष्णादि राजाधीने राजसात् सर्वं भस्मसात् भस्मसात् उरी ऊरी उररी विस्तारांगीकारयोः सद्यादिः काले समाने त्रिस
द्यः अद्य अधुना इदानीं यतस्मिन् काले तदा यदा सदा सर्वदा एकदा अन्यदा सपदि सांप्रतं संप्रति झटिति तूर्णं आशु अ
रद्युः श्वः परेद्यवि विशेषमः परुत् परारि अन्येद्युः अन्यतरेद्युः उत्तरेद्युः उभयेद्युः तर्हि यर्हि एतर्हि कर्हि दिष्ट्या दिक्कृपसर्गाः॥
प्रपराअपसम् अनु अव निस् निर् दुस् अभि वि अधि सु उद् नि प्रति। अति परि अपि उप आङ् श्रत् अन्तर् आविस् प्रागक्ष
नोः उपसर्गाः धातोः प्राग्योक्तव्याः तदव्ययं चाव्ययसंज्ञं भवति कादयोत्र च का काय शं शम् धिक् चिरात् सन्तत॥
कथम् सु आम् इत्यादितम् अव्ययसंज्ञं भवति। अव्ययादिक्स्केर्लुक् सदृशं त्रिषु लिंगेषु सर्वासु च विभक्तिषु वचेषु ने
च सर्वेषु यन्न व्येति तदव्ययं वष्टि भागुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयोः आपं चैव हलन्तानां यथा वाचा निशा दिशा॥
स्वधा स्वः पिधानं इत्यव्ययानि आबन्तः स्त्रियां अकारान्तात् स्त्रियां वर्तमानात् टाप् प्रत्ययो भवति सर्वा
माया अजादिभ्यः अजा एडका चटका मूषिका बाला वत्सा होडा मंदा विलाता कन्येत्या
द्वितीयवयसि एवमेई प्राप्ताः॥ संफला संफले संफलाः तस्तु फला सत्फले सत्फलाः अजिनफला अजि
नफले अजिनफलाः॥ शणफला शणफले शणफलाः पिंडफला पिंडफले पिंडफलाः सत्पुष्पा सत्पुष्पे सत्पुष्पाः २७

इवाधिशाति रियमूनत्राः किं आतमूली २

त्रि

शाकभक्ष्येस्त्यकउष्णाकां उष्णाकां तउष्णा एकउष्णा अश्वाकोकिलाकं चाउक्षिदा देवविशां देवविशो दिवाशा क्रोष्टा
वि कनिष्टा मध्यमेति उयोगे कोकिलाका तावपि अमस्त्नेत्यादिः अमस्त्ना अमस्त्ने अमस्त्नाः इत्यादि पादो वा ई श संख्या
सुख्याधादिः सर्वस्य पादशब्दस्य पुंल्लोपः शसादौ स्वरे ईपी कारे चन क्षिवत्ययस्वरस्याश्च पदाद्देशः द्विपदी द्विपादा का पादो वा ई६
प्यतः कापि परे सर्वस्याकारस्य इकारो भवति कारिकां पाचिकां अतः किं नौका द्विपकादीनां न द्विपका द्विपके
द्विपकाः ध्रुवका धकवकेधुवकाः कन्या का चटकाय का सका नूपत्यका अधित्यका कारका तारका ज्योतिषि
अन्यत्र तारिका वर्णका तांतवे वर्षिका वर्मिके न्यावर्तिका शकनौ प्राचां उदीचां उवर्तिका अष्टका अर्थे॥ अष्टिका
न्या क्वचिद्ध्रस्वतका स्तिका उत्रका उत्रिका वृंदारका वृंदरिका आर्यका आर्यिका चटकका चटकिका
निर्लस्त्रका निर्लस्त्रिका एषका एषिका अजका अजिका ज्ञका ज्ञिका ध्रुवके ह्रका निःस्वका निःस्विका ज्ञस्वो वा क
पि परे तरादौ च सर्वस्य ह्रस्वो वा॥ गंगा का गंग का गंगिका नदिका नदीका श्रेयसीतरा श्रेयसितरा वा गुर
णादेव संध्यक्षराणां नगोकानौका का गुणाईश दं झिनी मघोनी शुनी कर्त्री पास्त्री स्त्रेणा चोरा सौपर्णेयी गार्ग्य
यणी लोहित्यायनी कात्यायनी कौरव्यायणी संकृत्कायनी आसुरायणी शार्ङ्गरवी कीयाष्टीकी आदि कौय
स्य लोपः इवर्णावर्णयोर्लोपो भवति तद्धितस्य स्वरे यकारे ई पि च अपगावी पंडी ईप्यनो द्वलोपः राज्ञी धिदाम्नी
द्वितः षकारटकारोकाररुकारानुबंधी स्त्रियामीप्रत्ययो भवति प्रवराकी टउसचरी आरदर्यसी ग्रारुदबी

उप सलोपिनी बका वाहेवेइ॥ इ तत्वसायमाः वत्स लम्ब नदीरी इति आदेशाः सा स्त्री नदी वदा
अत्यंतकक्षेत्र्य स्याः सा
दीमा सीमे । दामा । दामे । बकव्यञ्जना । विजय कौउ पक्षात्तो पिनो हेइ व ऊराज्ञी । बऊ राज्ञौ । बऊराज्ञा । बऊराजे । पदिनी बी पादौ कौत्वात् ऊराज्ञः बऊरौ जातो नदादि स्त्रियाम् इ कत्यावान कत्वा

कुरुमानी इत्वरी उगोमती विदुषी रूपचंती दीव्यंती उदस्ती उदंती स्वनेवधी मन्त्रतान्त्रि ॥ सी मासी मानौ सामाद
मानौ अन्नंता छकारी हेनी बकव्यञ्जना डाया नदी गौरीं सरसी सरवी अशिश्वी अनडुही अनड्वाही इत्यादि अने
त्यवयो वर्णा चिनोदुता स्त्रियां मीः कुमारी किशोरी वधूटी चिरंटी तरुणी तलुनी । अवंतावंकं शिशु अंत्ये विकंद
हास्थविरा ऊधसो नृस्य बकाबी देर्ने कुंडोध्नी अत्यूधी वयो वा चिनो हायनस्य त्रिवर्षा एणात्वं त्रिहायणी च
तुर्हायणी वयो वाचिनः किं चतुर्हायना शाला इंद्रादेरानी पुंस्त्रियां उवयोगे इंद्राणी वरुणानी भवानी शर्वाणी रुद्रा
णी मृडानी आचार्यादुणत्वं आचार्यानी हिमारण्ययो महत्वे महद्धिम हिमानी अरण्यानी यवाद्दोषे दुष्टो य
वो यवानी यवनाल्लिप्यां यवनानी ॥ मा उलोपाध्याययोः स्त्री वा मातुलानी मातुली उपाध्यायानी उपाध्यायी आ
र्यक्षत्रियोपाध्यायेभ्यो वा स्वार्थे ॥ अर्याणी अर्यी क्षत्रियाणी क्षत्रिया उपाध्यायानी उपाध्यायी संयोगे च अदेव
तास्त्रियामीः शार्ङ्गरवी गार्ग्यायणी पालकाः तावन गोपालिका अश्वपालिका सूर्यादेवतायाम् सूर्यस्य स्त्री देवता ।
सूर्या अन्यासूरी जातेरयोपधात् यातिवा चिनोऽप्यकारोपधादकारात् स्त्रियामीः प्रयोगो भवति महिषी हंसी यो
पधात् क्षत्रियावैश्या कचित्र बलाका गवयहयमुकयमनुष्यमत्स्यानाम् निषेधः गवयी हयी मुकयी हंसा मनुषी
तद्धितयस्य पित्त्वोपः मनुषी ईयिमन्स्य स्यपत्योपः मत्सी सूर्यागस्त्ययोरीये ईपि च तिष्यपुष्ययोर्नक्षत्राणि यलो
पः तैषी पौषी मत्सी कुंडी कुंडी अमत्रे गोणी आवपने स्थली अकृत्रिमायां नाजी आणाचेत् नागा स्थूला २७
सूरीऽगस्ती

वेदकाली वर्णी श्वेता नीली नीली अथ धिषाणिनोः संज्ञायां वा कुशी अयोविकारे कामुकी मैथुनेच्छायां कबरी केशविन्या
से शोणाद्वा शोणी शोणा बह्वादेर्जातिस्वरव्यपदार्थे बहुसिन्नी जातेर्स्त्रीः दंतकाता अस्वांगपूर्वपदाद्वा सुराय
१ती सुरापीता पाणिगृहीती सा यो यां अन्यायाणि गृहीता क्रीतात्करणादेः वस्त्रक्रीती क्तादल्पाख्यायां ॥ अभ्रलिप्ता
द्यौः वंदनलिप्तानुप्ता स्वांगाद्दस्वांगवाचिनो दंतादसंयोगोपधात् उपसर्जनाद्वा स्त्रियामीष् अडवमत्रिम स्वांगं
प्राणिस्थमविकारं कारकं तत्र दृष्टमतत्स्थं चेत् तेन चेत्तन्नथा सुकेशी रथ्या सुस्वेदार्द्रवत्वात् मंदो दंतीस्वेदा दंत बिंबी सुमुखी
नाप्रसूर्ति त्वात् सुमुखा शाला अधारणीयत्वात् सुसो यावि काय त्वात् सुस्तनी सुमुखी सुकेशी सुकेशा नासि
कोदरोष्ठजंघा दंतकर्णशृंगाद्वा गनासिका वेगनासिका मंदोदरी मंदोदरा बिंबोष्ठी बिंबोष्ठा सुजंघी सुजंघा सुदंती सु
कर्णी सुशृंगी श्रृंगगात्रकंठेभ्यात् स्वंगी स्वंगा सुगात्री सुगात्रा सुकंठी सुकंठा कबरमणिविषशरेभ्यः परात् वृह
ग्नित्यं कबरपुच्छी विषपुच्छी उपमानात्पक्षपुच्छात् उलूकपक्षी उलूकपुच्छी नखमुखादिभ्यः स्वरात् कल्याणक्रोडा सु
जघना सहनञ् विद्यमानपूर्वात् सकेशा अकेशा विद्यमाननासिका नखमुखात्संज्ञायां सूर्पणखा गौरमुखा
संज्ञायां किं ताम्रमुखी कन्या वोर्गुणात् वह्वदेवतागुणवाचिनो वा स्त्रियामीष् पद्वी पटु बही बहुः स्वस्य संज्ञोगोपधात्
पांडुः स्वरुः ऋदिकारादक्तिनः सर्वतो ऽक्तिन्नर्थादित्येके रात्री रात्रिः शाकटी शाकटिः अक्तिन्नर्थ्यत्किं कृतिः अधीनिः पद्धत्यादिभ्यो वा प
द्धतिः पद्धती पंच मन्वादेः मनुषतक्षवृषाकप्यग्निकुसितकुसिदानामैश्चोदात्तः ईषु स्त्रियां योगे एतत्कृताप

सती ऽशिश्वी अङ्गादीन्गुणी प्राची मांची प्रतीची धं०तीची

।कसिता असिता वृषाकपायी अग्नायी मनोरैश्चौवा मनायी मनावी मनुः इंद्रेणोर्विरं अग्ना कृतवः स्तनाः सामस्त
कृत्वः घन्याद्यो नियात्याः पत्नी सपत्नी एकपत्नी वीरपत्नी क्वचित् वृद्धपतिः वृद्धपत्नी वृषलपतिः वृषलपत्नी एता एनी हरि
ता हरिणी रोहिता रोहिणी श्येता श्येनी असिता असिक्नी पलिता पलिक्नी इत्यादि इतो मनुष्यजातेरीङ् दाक्षी अव
ती कुंती उतश्च ऊङ् तदंताद्योपधान्मनुष्यजातिवाचिनः स्त्रियामूङ् प्रत्ययं कुरूः अयोपधात्किं अध्वर्युः स्त्री पंगोश्च पंगूः
श्वशुरस्योकाराकारलोपः कूङ् श्वश्रूः उपमानार्वाचिपूर्वपदात्करभस्य करभोरूः संहितसफलक्षणवा
मसहितसहादेर्दरनोपस्य संहितोरूः शफोरूः लक्षणोरूः वामोरूः संहितोरूः सहोरूः ऊरुनयोराइ ब्रह्मबंधु
नारी क्षत्रस्तिः युवतेराख्यात् त्रियां तिः युवतिः इति स्त्रीप्रत्ययाः॥ लिंगार्थे प्रथमा नामार्थमात्रे लिंगाधिक्ये च प्रथ
मा विसर्जनियतलिंगस्य नियततिकानामार्थः उच्चैः नीचैः कृष्णः श्रीः ज्ञानं खारी द्रोणः आढकं पनसः धवः अ द्रो
लिंगानियतलिंगाश्च नामार्थमात्रे इत्यस्योदाहरणं अनियतलिंगास्तु लिंगमात्राधिक्ये इत्यस्य तटः तटी
तटं॥ आमंत्रणे च आभिमुख्यीकरणे प्रथमा हे देव हे देवौ हे देवाः संबोधने सगोस्त्र अघोसत्ववत्स एवद्घवनं
वा निपाताश्च सोहरे संगानमस्ते अघायादि शेषाः कार्यं कर्तृसाधनयोर्दीनपात्रे विश्लेषादि कौसंबंधाश्च
रसावयोः द्वितीया द्यानि सकाय एवं सर्वेति कार्यं कर्म कारकं कारके द्वितीया कटं करोति कांस्त्वके
रूरूपं पश्यति चाक्रुकः राज्ञं प्राप्नोति धर्मिष्टः सामं सुनोति सोमपाः कर्तृकरणे च तृतीया सिन्नः शरेण २५

नीमः नीप
नगोपूत्रो
सहानिविम
नीनोपः॥

॥ ननु संबंधस्य द्विष्ठत्वात्
कथं राज्ञः इत्यत्र षष्ठी।
पुरुष इत्यत्र कथं न भ
वति न प्राह्य तेद्धर्मक
योः श्लिष्टः संबंधोन्यो
न्य मुच्यते द्विः स्थोप्यय
मि संबंधः षष्ठ्युत्पत्ति
रुपेदकात् ॥ ३॥

रामेण रावणो हतो कर्त्ता रावणः कर्म करणे विद्यया पि॰ दानपात्रे चतुर्थी वेदविदे गां ददाति क्रियया यमाप्नोति तत्रा
पि चतुर्थी पत्ये शेते राज्ञे करं ददाति विश्लेषे विभागस्तस्यावधौ पंचमी हिमवतोवतरति गंगा धावतो ऽश्वात्पतति सं
बंधे षष्ठी राज्ञः पुरुषः आधारे सप्तमी अपश्लेषिकः सामीपिको ऽभिव्यापको वैषयिको नैमित्तिक आपचारिकश्चेति षोढा
सः कटे शेते कुमारो गंगायां घोषः वटे गावः सुशेरते तिलेषु तैलं विद्यते तैलं ह्रदि वस्त्रामृतं परं युद्धे संनह्यते धीरो गुल्यग्रे करिणं हन्ति।
क्रियालक्षणं सा वस्तत्रापि सप्तमी वर्षति देवे चौर आयातः गोषु दुह्यमानासु गतः विनासहनमस्कृते निर्धारणस्वाम्यादि
स्वपतेर्योगे द्वितीयाद्या विसर्गयः विनादियोगे द्वितीयापि विना पापं सर्वे फलंति अंतरेण ज्ञानं किं जीवनेन अंतरा त्वं
उपहरिं
मां हरिः कथमनुशावर्षत अनुहरिं सुरा सेवको हरिं किमपि उपहरिं सुराः नद्यामन्ववसिता सेना अतिदेवान् कृष्णः असिते
ग्रामं सर्वतो नगरं धिग्जाल्मं उपर्युपरि पर्वतं अध्यधि लोकं अधोऽधि सुखं अभितो ग्रामं उभयतः कृष्णं एवं परितः समया नि
कषा हविश्चतियोगे पि कालाध्वनोर्नैरंतर्ये मासमधीते क्रोशं पर्वतः मासं गुडधाना मासं कल्याणी क्रोशं रामतातः क्रोशं कु
टिला नदी नैरंतर्ये किं मासस्याधिकं अधीते क्रोशस्यैकदेशे पर्वतः अधिशीङ्स्थासामाधारः कर्म अभिनिविशस्य
विशः उपान्वध्याङ्पूर्वस्य वसः अधिशेते अधितिष्ठति अध्यास्ते वा वैकुंठं हरिः अभिनिविशते सन्मार्गं उपवसत्य।
उपवसत्यधिवसति आवसति वा वैकुंठं हरिः नाभुक्त्यर्थस्य वनेऽपवसति इत्यादि सहादियोगे तृतीया सह शि।
ष्येणागतो गुरुः एवं साकं सार्द्धं समं योगेपि येनांगविकारः येनांगेन विकृतेनांगिनो विकारो लक्ष्यते तेन
कृष्णं आत परि अनु वा हरिमिति

क्वचिन्नापे ऽ
भिनिवेश

तस्तृतीया अज्ञात्काणः अमाविकारः किमच्छिकेभ्णा । कंचित्स्वकारं शासस्य लक्षणे ऊटासिस्तापसः प्रकृत्या चासःशू
येणप्राज्ञिकः गोत्रेण गार्ग्यः समेनैतेन विषमेनैति द्विद्रोणेन धान्यं क्रीणाति सुखेन दुःखेन याति तुल्योपमावर्ज्जो तुल्यार्थे
योगे कृष्णेन तुल्यः रामेण शदृशः ॥ तुल्योपमावर्ज्जौ किं कृष्णस्य तुल्यो उपमावा फलप्राप्तौ कालाध्वनोरत्यंतसंयोगे तृतीया
अह्ना क्रोशेनवानुवाको धीतः फलप्राप्तौ किं मासमधीतो नायातः नम आदियोगे चतुर्थी नमो नारायणाय एवं स्वस्ति
स्वाहा स्वधा अलं वषट् योगे च उपपदे विसर्गः कारकविभक्तिर्बलीयसी नमस्करोति देवान् इत्यादियोगे षष्ठ्यपि ।
ताडनाय ताडनस्य वा अतुः समर्थः सक्तः कृष्णाय कृष्णस्य वा मद्रं भद्रं कुशलं सुखमायुष्यं अर्थः प्रयोजनं वा स्तु याता
रुच्यर्थानां योगे प्रीयमाणे हरये रोचते भक्तिः श्लाघह्नुङ्स्थाशपां प्रयोगे बोधयितुमीप्से गोपीकृष्णाय श्लाघते कुरुते
तिष्ठते शपते वा धारेरुत्तमर्णे भक्ताय धारयति मोक्षं हरिः स्पृहयतेरीप्सिते पुष्पेभ्यः स्पृहयति ईप्सिते किं पुष्पेभ्यः वने
स्पृहयति क्रुधद्रुहेर्ष्यासूयार्थानां प्रयोगे यं प्रति कोपा द्यस्तत्र हरये क्रुध्यति द्रुह्यति ईर्ष्यति असूयति यं प्रति किं
पापश्यति किं भार्यामीर्ष्यति तो इत्यादि कृते आदि योगे पंचमी ऋते ज्ञानान्न मुक्तिः अन्यो गृहाद् विहारः आराद्वनात्
इतरो रामात् प्राग्ग्रामात् दक्षिणग्रामात् विना कृष्णात् पृथक् नाना वा उपाध्यायाद्धीते आख्यातोपयोगे यत्
वनाद्ग्रामो योजने कार्त्तिक्या आग्रहायणी मासे अपपरिहरेः संसारः परिहरेः संसारः आमुक्तेः संसारः प्रकृत्यादिभ्यः
त्यतिति तिलेभ्यः प्रतियच्छति माषान् हेतौ तृतीया पंचम्यौ जाड्यात् जाड्येन वा बद्धः स्तोकान्मुक्तः स्तोकेन हरांति २७

इत्यादि ५

बद्धो भीत इत्यर्थविषये जिहिरुत्सुपारक्षि तैः ॥ आपाद्ययन्दः ॥ द्विग्यो द्विजार्थः ॥ रूपइत्यर्थः ॥ आवे च यवलिः गो गोहित सुपं वा ॥ आस्यार्था यरक्षितं ॥

गोतीर्था

वेदविनाम्

सूत्रौच्चि

कोष्ठौ

स

वर्जयिवौ वर्जयिवौ

अमर्यादे क

नभ्यासानसासिरपियोगे चौरत्वविलेति वृक्षेभ्योत नयनीति ॥

अपपरीवर्जने

कर्योः षष्ठ्यपि ग्रामस्य दूरात् अन्तिकाद्वा इत्यादि क्रियागुणजातिसंज्ञाभिः समुदायादेकदेशपृथक्करणं निर्धारणं य।
तस्मात् षष्ठीसप्तम्यौ क्रियाणां क्रियापरेषु वा सप्तावदाराधकः श्रेष्ठः गवां गोषु वा कृष्णा संपन्नक्षीरा नृणां नृ
षु वा ब्राह्मणः श्रेष्ठः छात्राणां छात्रेषु वा मैत्रः पटुः स्वाम्यादियोगे षष्ठीसप्तम्यौ गवां गोषु वा स्वामी अधिपतिरीश्वरः दा।
यादः प्रसूतः प्रतिभूर्वा अनादराधिके क्रियालक्षणे षष्ठीसप्तम्यौ स्तः रुदतो वा प्राव्राजीत् आयुक्तकुशला
भ्यां योगे षष्ठीसप्तम्यौ तात्पर्ये आयुक्तः (समर्थः) व्यापृतो वा हरिपूजने हरिपूजनस्य वा तात्पर्यं किं शाकटे। गोः साधुनिपुणाभ्यां
अर्चायां सप्तमी मातरि साधुर्निपुणो वा प्रसितोत्सुकाभ्यां योगे तृतीयासप्तम्यौ प्रसित उत्सुको वा हरिणा हरौ वा
साधुसाधुप्रयोगे सप्तमी साधुः कृष्णो मातरि असाधुर्मातुले निमित्तात्कर्मयोगे सप्तमी चर्मणि द्वीपिनं हन्ति दं
तयोर्हन्ति कुंजरं केशेषु चमरीं हन्ति सीम्नि पुष्कलको हतः॥ क्तस्येन्विषयस्य कर्मणि अधीती व्याकरणे तादर्थ्ये
चतुर्थी संयमाय श्रुतं धत्ते नरो धर्माय संयमं धर्मो मोक्षाय मेधावी धनं दानाय यच्छति॥ २ उभयोः प्राप्तौ कस्य कर्मणि
फलेभ्यो याति क्यब्लोपे कर्मण्याधारे पंचमी हर्म्यात् प्रेक्षते आसनात् प्रेक्षते कर्तृकर्मणोः कृति षष्ठी क
र्तरि कार्ये च षष्ठी कृदादिवर्जिते कृते प्रयुज्यमाने कृष्णस्य कृतिः जगतः कर्ता कृष्णः गुणकर्मणि वा नेता अश्व
स्य ग्रामं ग्रामस्य वा उभयप्राप्तौ कृति कर्तरि षष्ठी न आश्चर्यो गवां दोहोऽगोपेन। स्त्रीप्रत्यययोरकाकार।
योर्योगे नायं नियमः भेदिका बिभित्सा वा रुद्रस्य जगतः शेषे कृति वा शोभना मुंनुशासनमाचार्येण चा

॥३ नयथाप्राप्तिविभितत्वयोगाश्चर्ये स्मिन्कृतितत्रकर्मण्येव षष्ठी स्यात्॥२

फलानि आहर्तुं याति इत्यर्थः॥

॥व्याकरणे श्रद्धीतः नेन॥

र्थस्य वा वर्त्तमानाधिकारार्थं क्तस्य योगे षष्ठी राज्ञां मतः बुद्धः पूजितो वा इदमेषामाशायितमासितं भुक्तं वा क्वादौ
कर्त्तरि कर्मणि च वस्वान् चक्राणः चक्रिर्वा स्मृषष्ठ हरिः हरिर्दृष्टः अलंकरिष्णुर्वा दैत्यान् धात्रुकोह
रिः अगात्सृष्टान् सुरवं कर्तुं विष्णुना दैत्या हतवान् हरिः ईषत्करः सुपंचो हरिणा सोमं पचमानः अ
त्मानं मन्यमानः वेदमधीयन् कर्त्ता लोकान् द्विषः शत्रुर्वा मुरस्य मुरं वा द्विषन् सविष्यत्यकस्य सविष्यदा
धमर्ण्यार्थस्य नश्च योगे षष्ठी न सतः पालको वतरति कटं गामी ग्रामं दायी शत्यानां कर्त्तरि वा मया मम वा
सेव्यो हरिः उभयप्राप्तौ कृत्ये षष्ठी न नेतव्या बहुगौ वा कृष्णेन हर निकटार्थयोगे षष्ठी स्मृ... हरेर्दूरं ह
व हरेर्निकटं वा ग्रामस्य ग्रामाद्वा द्यूतार्थस्य क्रयविक्रयरूपव्यवहारार्थस्य च दिवः कर्मणि षष्ठी शतस्य दी
व्यति वानुपसर्गे शतस्य शतं वा प्रदीव्यतीति षष्ठी हेतुप्रयोगे अन्नस्य हेतोर्वसति सर्वादेर्हेतुप्रयोगे हेतौ द्वि
तीया तृतीया षष्ठी केन हेतुना वसति कस्य हेतोः निमित्तपर्यायप्रयोगे सर्वा विभक्तयो सर्वादेः स्मृतीयादयः
को हेतुः कं हेतुं केन हेतुना ज्ञानेन निमित्तेन हरिः सेव्यं ज्ञानाय निमित्ताय अन्योक्तेः प्रथमा अ
ख्यातकृत्समासतद्धितनिपातोक्ते कारके संबंधे च प्रथमा स्यात् घटः क्रियते हरिः करोति कृष्णः कं
संहतवान् कृष्णेन कंसो हतः पचनोग्निः दानीयो विप्रः उपाध्यायः पचनी स्थाली ... आहानदः अठ
रथः उपहृतपशुः उद्धृतान्नः पीतांबरः वीरपुरुषः कोऽकर्ममाकरः धनवान् दृषद्वती विष्णु... अपि । २१

॥नान्नीचनामानिच॥नामानितेषां॥२
॥परस्परंऽक्षोभुगमनेऽयुचः॥२

संवर्ष्यं स्वयं चेद्धेव्रमसांश्रुतां क्रमाद्मुनार२दंइत्यबोधिसः अत्योक्तेकिं घवंकरोतिरामेणहतः इतिविसक्त्
द्धौः समासश्चान्वयेनाम्नां नाम्नामन्वयेयोगत्वेसतिसमासोभवति चकारात्तद्धितधात्वसंज्ञाश्
योककइत्यया अपिसर्वेव्ययेव्ययीभावः अव्ययेस्वेपदेशातियोन्वयः सोव्ययीभावसंज्ञकः समासोभवतिसम
मासइत्यययोः समासेवर्तमानायाविभक्तेः प्रत्ययेचपरेलुक् नामत्वात्स्यादिः सनपुंसकं अव्ययीभावो
नपुंसकलिंगोभवति नपुंसकस्येतिह्रस्वः अव्ययीभावात् विभक्तेर्लुक् अधिहरि अतोमनतः अदंतादव्ययी
भावात् विभक्तेर्नलुक् अतं वर्जं यत्वामादेशः अंमस्यसमीपमुपकुंभं वा वागच्छ अदंतादव्ययीभावाट्टोरम्
उपकुंभं उपकुंभेनवाकृतं उपकुंभे उपकुंभंवानिधेहि अनतः किं उपकुंभसादामयकानांऽशाणांसमृद्धिः सुमद्रं यव
नानां वृधिर्ज यवनंमक्षिकाणामभावोनिर्मक्षिकं हिमस्यात्ययोधतिहिमं निद्रासंप्रति नयुज्यते इत्यतिनिद्रं हरिशब्द
स्य प्रकाशः इतिहरि विविभक्ति पश्चादनुविष्णु रूपस्ययोग्यमनुरूपं अर्थमर्थंप्रतिप्रत्यर्थं शक्तिमनतिक्रम्यय
थाशक्ति हरेः सादृश्यंसहरि सहादेः सादेरितिसहस्यसः ज्येष्ठस्यानुपूर्वेणेत्यनुज्येष्ठं॥ चक्रेणयुगपत्सचक्रं
सदृशः सख्याससखि क्षत्राणांसंपत्तिः सक्षत्रं तृणमप्यपरित्यज्य सतृणमत्ति अग्निग्रंथपर्यंतमधीते साग्नि यथ
ार्थेसादृश्येपयथाशब्दः सादृश्येनसमन्वयते यथाहरिस्तथाहरः अवधारणेयावतिच अवधारणार्थेयाव
च्छब्देयुज्यमानेयोन्वयः सोव्ययीभावसंज्ञः समासोभवति यावंतः श्लोकास्तावंतोच्युतप्रणामा यावा।

२

श्लोकं अवधारणे किं यावदमत्रं तावद्भुंक्ते कश्चिद् नव्याये ह्रस्वपदेण्णं व्ययीभावः उन्मत्ता गंगा यस्मिन् देशे उन्मत्तगं
गं शाकस्य लेशः शाकप्रति अक्षेण विपरीतं वृत्तं अक्षपरि शलाकया विपरीतं वृत्तं शलाकापरि एकपरि क
चिद् अपविष्णोः अपविष्णु परिविष्णोः परिविष्णु बहिर्वनात् बहिर्वनं प्राग्वनात् प्राग्वनं आमुक्तेः आमुक्ति अस्त
मितं अस्तमितं वनस्य समीपं उपवनं अनुगंगम् अनुगंगं तिष्ठंति गावो यस्मिन् देशे स तिष्ठद्गु आयंति गावो वहद्गु पारेगंगा
याः पारेगंगं मध्येगंगं इत्यादयो निपात्याः खलेयवा यस्मिन् काले खलेयवं द्वौ मुनी वंश्यौ द्विमुनि त्रिमुनि व्याक
रणस्य सप्त गंगाः समाहृताः सप्तगंगं द्वियमुनं टादिकाः समासे अरश्च स तिष्ठद्गुप्रभृतिकं इत्येते प्रत्यया भवंति शरदः सा
मीपं उपशरदं इति विपाशं जरायाः जरसं उपजरसं अक्षि प्रति प्रत्यक्षं अक्ष्णः परं परोक्षं परशब्दस्य परस् परो
क्षे इति ज्ञापकात् अन्वक्षं उपराजं अध्यात्मं उपसमिधं उपनदं उपनदि अमादौ तत्पुरुषः द्वितीयाद्यंतेषु
पूर्वपदे शक्तियोन्वयः स तत्पुरुषसंज्ञः समासः ग्रामं प्राप्तो ग्रामप्राप्तः कष्टश्रितः कूपपतितं ग्राममगतः खट्वारू
ढः सुखमाप्तः सुखाप्तः दुःखातीतः ग्राममागतो अन्नबुभुक्षुः दात्रेण भिन्नं दात्रभिन्नं मासेन पूर्वो मासपूर्वः मातृस
दृशः पितृसमः समः मासोनं वाक्कलहः आचारनिपुणः गुडमिश्रः मासावरः हरित्रातः नखभिन्नः दध्योदन
ः गुडधानाः यूपाय दारु यूपदारुः अर्थस्य विशेष्यलिंगता द्विजायायं द्विजार्थः सूपः द्विजार्था यवागूः द्विजा
र्थं पयः भूतबलिः गोहितं गोसुखं गोरक्षितः चौराद्भयं चौरभयं सुखापेतः दुःखापोढः ग्रामनीतिः रा २२
॥ सुखात् अपेतः पतितः ॥

ङः उरूषोराङ्जेरूष· छिङयाञ्चकः देवदत्तकः कश्चित्पुरुषहीनसमस्तपते· रणांछिङः सतां वृक्षः काकस्युकार्थ्यां ५७
फलानांसुहितंऽइदमेषामाश्रितं अपां अक्षांते दत्तस्यपावकः सवतः शायिका कश्चिदमात्यतस्यपरत्व रायमत्रिकां
तोधतिसंनोः सर्वस्तताचत्सर्वैः सर्वकायः अपरकायः अधरकायः उत्तरकायः अक्षोमध्यंमध्याकः सायाक्नः मध्या
रात्रः पश्चिमरात्रः अर्द्धपिप्पलीकश्चिदद्वांद्वितीयंसिक्षायाः द्वितीयसिक्षांसिक्षाद्वितीयंतृतीयसिक्षासिक्षातृतीयाः च
तुर्थंसिक्षासिक्षाचतुर्थसिक्षातुरीयंतुरीयसिक्षांजीविकाप्राप्तः प्राप्तजीविकः आपन्नजीविकः जीविकापन्नः कश्चि
देकंपद्यमेत्यदेतुः आरणाकनैत्रारवणआमवर्णंत्रकवर्णंसर्पविनखायस्याः सासूर्पणखासमासेपूर्वपदस्थ
नतदंतस्यपदस्यणः कश्चिद्रामाषवापिनोमाषवापिणो व्रीहिपाणिव्रीहिपानिव्रीहिवापेणव्रीहिवापेनसुरापाणासुर
पानंअक्षद्युतः ऽक्षद्युतौऽक्षद्युतोः यात्रसम्मितागोदेश्वरंगोदेनद्धी नत्रिनत्रिपूर्वेपदेसतियोन्वयः सतत्पुरुषसंज्ञः।
समासः नासमासतिनञोरदेशोसवति धर्मविरुद्धोऽधर्मः ज्ञानविरुद्धोमयज्ञानं॥ अनुस्वरेसमासेनञोऽ
नादेशोस्यात्स्वरेअश्वादन्योऽनश्वः संज्ञायस्यानावोऽसंज्ञयः निरनुबंधकस्यउंनानौनाकः नद्धत्रेनकः नासत्यौ
नेकधा चार्थेद्वंद्वः समुच्चयान्वाचयेतरेतरयोगसमाहाराश्चार्थाः त्रेस्वरंचपुरंचवसडुस्वति चरपेकमेकक्रि
यासिसंबंधः समुच्चयः बटोसिक्षामटगांचानयेतिक्रमेणक्रियाद्वयसंबंधोऽन्वाचयः मिलितयोरेकक्रिया
संबंधः इतरेतरयोगः संहतेः समाहारः तत्राद्ययोर्नसमासोस्त्यनन्वयात् द्वंद्वेल्पस्वरपूर्वनेकारोकारांतानां

नामस्यानपुच्छिन्नदन्तेन द्वयोर्नेव सकलद्वन्द्वेन कदाकादि
अपदत्या=

अनेकशब्दानामेकार्थे नियमः द्विगु द्वन्द्व उभय द्वन्द्वयः द्विरेफरुपवः॥

द्वन्द्वश्रद्धादिश्च

र्वे निपातः पटश्च पुत्रश्च पटपुत्रौ अग्निश्च मारुतश्च अग्निमारुतौ सोमश्च सोमो धवखदिरौ इकारश्च रघोः तापसपर्वतौ
स्वराद्यदंतस्पईसक्ष्मा देवताद्वंद्वे पूर्वपदस्याकारः इंद्राबृहस्पती अग्नाविष्णू कपिलअग्निवायू ईदग्नेः सोमव
रुणयोः अग्न्यादेः सोमादीनां सस्य षत्वं अग्नीषोमौ अग्नीवरुणौ शालिरर्थसेनांगानां द्वंद्वैकवद्भावः पाणिपादं गोधूमयो
माद्रि गिरिरूपाणवि कंसेनांगरथिकाश्वारोहं विसाषौदकशरणं क्षान्त्यमंडनं यश्वशा ऊन्यश्च बमवश्चवीपराधरोत्तराणा
मपाद्वंद्वः वा एकवत् वत्ताद्रोकं वत्तात्राकाः रुसल्वघते अन्त्राकाशं वाहि यवं दधिघृतं गोमहिषं श्वकबकं अश्ववडव
वोपरं अधरोत्तरं पर्दंदधिघृतं फलं सेनांविनस्पति मृगशकुनिक्ष्र इंढं वैधान्यतणानां बहुप्रकृतिर्द्वंद्वः॥ एकवत्।
बदराणि च आमलकानि च बदरामलकं द्विवक्तौ बदरामलके त्यदादीनि शिष्यते ऋत्रावैः सहोक्तौ स च देवदत्तश्च
तौ समाहारएकवत् एकत्वे द्विगुद्वंद्वौ नपुंसकलिंगौ भवतः पाणिपादं मार्दंगिकपणविकं रथिकाश्वारोहं पदकंक्रम
कं बदरामलकं शाकपलाशं सुखदुःखं द्विगुः तद्धितार्थे पंचकपालः समाहारे स्त्रीईशद्विगुः समाहारे द्वि
गुसमासो भवति तत आकारांतादीप्प्रत्ययः चतुर्द्वग्रणां ग्रामाणां समाहारो चतुर्ग्रामी पंचानि क्वचित् पंचपात्रं
त्रिपात्रं त्रिभुवनं चतुर्युगं च बहुर्वचनं बहुव्रीहिरन्यार्थे अन्यपदार्थे वोचयसा बहुव्रीहिः संज्ञः समासे
भवति बहुव्रीहौ विशेषणस्य प्रतद्ध्रांतसर्वादिसंख्यानां पूर्वनिपातः बहुधनं यस्य स बहुधनः अ
स्थूलं तं लंबकर्णः कंठेकालवरीगडुः तलकदसर्वश्रयः द्विभत्रः त्रिभत्रः क्वचित् चंडश्रोबरः पः अनानः दंतका 23
द्वंद्वः बादिनः येषां तिमार्दंगिकाः॥ पणवः वादिनं येषां ते पाणविकाः॥ रथे गच्छंति रथिकाः॥

तः क्रसिन्नः ॥ क्वचिद्दा ॥ प्रियगुडः ॥ गुडप्रियः ॥ आहिताग्निः ॥ अग्न्याहितः ॥ अस्युद्यतः ॥ उद्यतासिः ॥ न नञ्सुसः ॥ ष्टकामिथ्योरस्त्र
ष्टज्ञाः ॥ डमेधाः ॥ धर्मादनुसुधर्मा ॥ रूपवती भार्या यस्य ॥ अन्यार्थे स्त्री पुंवत् ॥ त्यर्थान्तस्यान्यार्थे वर्त्तमानस्य पुंवत्स्वः ॥ पुंवद्धा समासे सति ॥
समानाधिकरणे स्त्रीलिंगे परे पूर्वस्य उक्तपुंस्कस्य स्त्रीलिंगस्य पुंलिंगस्येव रूपं स्यात् ॥ रूपवद्भार्यः ॥ नक्पुंस्कस्य किं ग्रामण्या द्वितीया ग्रा
गा द्वितीयः ॥ पूरण्यर्थान्तस्य न वा मानस्त्रसार्यैः ॥ पूरणार्थप्रत्ययान्ते प्रत्यादौ चोक्तत्याणी पंचमी यासां रात्रीणां ता..ना ॥ कल्या
णी पंचमाः रात्रयः ॥ कल्याणीप्रियः ॥ तरतमपचट्कल्पदेश्यदेशीयरूपपाशादौ पुंवत् ॥ दर्शनीयतरा दर्शनीयतमा दर्शनी
यचरी दर्शनीयकल्पा दर्शनीयदेश्या दर्शनीयदेशीया दर्शनीयरूपा दर्शनीयपाशा ॥ आदौ किं श्रयथा श्रासिबहुन्या
र्थस्य पुंवत् ॥ बह्वीस्त्यादेहिबजरा ॥ अल्पत्र ॥ वतयोर्गुणवचनस्य स्त्रीकार्या सावः ॥ शुक्लत्वं शुक्लता ॥ ऋक्कुद्यादीनामंता द
युक्तकुद्याः ॥ ओंभकक्कुटांडे मृगपदे मृगाक्षीरा काकशावः ॥ सर्वादेः पूर्व्यादौ पुंवत् ॥ दक्षिणस्याः पूर्वस्याः अन्तरालं मध्यं सा य
ादिक् सा दक्षिणपूर्वा ॥ सर्वादयश्च न मन्यते ॥ सर्वमयः ॥ सर्वाकरोतीति सर्वकारः ॥ यङ्मानिनोः पुंवत् ॥ एनीवाचरति एता य
ति दर्शनीयां मन्यते दर्शनीयमानी चैत्रः ॥ अकान्त ह्रितास्यां कोपधस्य न ॥ पाचिका सार्यैः ॥ रसिका सार्यैः ॥ अकन्त ह्रितास्यां कि
पाकसार्यैः ॥ संज्ञापूरणार्थप्रत्यययोर्न ॥ दत्ता सार्यैः ॥ पंचमा सार्यैः ॥ वृद्धिहेतोस्तद्धितस्य रक्तविकारार्थस्य न ॥ माथुरी सार्यैः ॥ रक्ते
ः काषायेण रक्ता काषायी कंथा यस्य स काषायकंथः ॥ विकारे च हेम्नो विकारो हैमी मुद्रिका यस्य स हैममुद्रिकः ॥ स्वद
सति पुंवत् ॥ वैयाकरणी सार्यैः ॥ सौवश्वसार्यैः ॥ स्वांगादीयोधमानिनि सुकेशी सार्या यस्य स सुकेशीसार्यैः ॥ मानानिवृत्ता ॥

॥ एकलिंगद्वंएक
र्थे निश्चबंसम
ानाधिकरणार्थे

सुकेशमानी जातिवाचिनःस्त्रीप्रत्ययांतस्यनश्शूद्रासार्यःब्राह्मणीसार्यःइत्यादि॥ गोः गोशब्दांतस्यान्यपार्थेवर्त्तमानस्य स्वः।
पंचगावोयस्यसपंचगुःसंख्यासुब्राध्रादिशब्दस्यपादशब्दस्यांतलोपः सदस्यंपादायस्यसदस्यपात् शसादौस्वरेतद्धितय
स्वरयोःईपीकारेचपदादेशःसदस्त्रपदःव्याघ्रपदीअंलवैयाघ्रपदःमवैयाघ्रपद्यःद्विपादद्विपादौद्विपदःद्विपदासु
पात्व्याघ्रपात्रादकाःमध्याह्नःशर्वाह्नःनोवानांतस्यटेर्ह्लोपः तद्धितस्यस्वरेयकारेचपरे वाग्रहणांक्वचिन्न अ
देवानांगौ राज्ञःपु
डपक्षलोपःकविराडःरुष्णसखःदेवगवीपरमगवी राजपुरुषकक्षरंसर्वक्षरंःवाङ्मनसंदक्षिणपथःअहोरात्रःक्षित्र
ब्राच्युमं चा ककुसामच मद्रौ देवानां
ःपंचबाःबजकर्टकःबजेलक्ष्मीकःस्त्रीश्रीसौरु क्षामेमद्रीकःजातोक्षःहृद्योक्षःघ्रायुषंत्र्यायुषंप्रमतक्षःफल
कृतस्वस्तिर्शि रवाणी
कसर्बिभूतसक्षःश्वेसक्षंश्रध्दरवारंअर्धनावमित्यादि कर्मधारयस्तुल्यार्थेपदद्वयेतल्पाधीरकार्थेनिष्ठसतिकर्मधारय
ःसमासःसकर्मधारयश्चंद्रवत्नीलमुत्पलंनीलोत्पलंरक्तलताशंस्कोकिलब्राह्मणसार्या दक्षसायसुकेश
सार्याःस्मार्तश्रुतिप्रिःएकनाथःसर्वज्ञःयाज्ञिकाःजरन्नैयायकाःपुराणमीमांसकाःकेवलवैयाकरणाइत्या
विसर्ग...
दि नामश्शब्दकतांसमासःप्रादेरुपसर्गस्यनाम्नश्चकृदंतेननाम्नातस्त्ररुषसमासःव्याघ्रःकच्छपःकुंभकारःशाक
पार्थिवादीनामध्यपदलोपःशाकप्रियःपार्थिवःशाकपार्थिवःदेवपूजकोब्राह्मणःदेवब्राह्मणःसत्सादेःसा
दःसमासेसतिसद्धादेःसादिरादेशःसहछात्रेणस्यात्सछात्रःसहोत्वतिसधावःसमंत्वतिसम्यङ्तिरोत्वतिति
र्यङ्विष्वद्र्यङ्देवद्र्यङ्लक्ष्मीर्जायायस्यसलक्ष्मीजानिःजम्भितमन्नंकदन्नंईषदुष्णंकोष्णंकवोष्णं २४

कउह्लेद्योश्चन्द्रमिश्च द्यावाभूमी जाया च पतिश्च दंपती जंपती मातरपितरौ कुक्षुद्रुषः काडरुषः षडदत्राच षोडशांषट्दंताव
स्य षोडन्नं महानीश्वरो महेश्वरः महादेवः खरा नासिका यस्य स खरनसः खरणाः खुरणाः खुरणसः उन्नता नासिका य।
स्य स उन्नसः उणसः विग्रता नासिका यस्य विग्रुः विखः विखुः चेतसो ऽश्वत्थायो यस्य चउरश्रः प्रोष्ठगोस्तस्य व पादा यस्य प्रो
ष्ठपदः उगतेजा ऽत्तुना अस्य तिपुङ्गः सेड्डुः उर्ध्वज्ञुः शार्ङ्गं धनुरस्य शार्ङ्गधन्वा उत्तरं धिः सुगंधिः सुतगंधिः सुरभिगंधिः ह्रितव
उर्द्दनुः अश्रुसं च तत्र दण्डादण्डि अमुसुयद्व अदमुंड कौमुद्गंध्या याः पुत्रः कौमुदगंधीपुत्रः कौमुदगंधीपतिः समानज्यो ।
स्मसज्योतिः सनाभिः सनाभिः सवयाः सब्रह्मचारी सतीर्थ्यः क्षीरोदः सुरोदः लवणोदः अच्छोदः उदपोदरः। वारिवाहकः
बलाहकः गुहा न्यादेः दक्षिणतीरं दक्षिणतारमित्यादि अलुक् क्वचित् क्वचित्समासे तद्धिते च विभक्तेरलुक् कण्ठेनु
कः स्तोकान्मुक्तः दूरान्मुक्तः निकटान्मुक्तः अपसुयोनिः सरसिजं नरसिलोमा हृदिस्पृक् कंठेकालः वाचोयुक्तिः दि
शोदंडः पश्यतोहरः खेचरा य ग्रामेवासः ग्रामेवासी चोरस्यकुलेऽङ्कसा कृतं अंजसा कृतं सहसा कृतं पुंसानुजः ज
नुषांधः आत्मनापंचमः युधिष्ठिरः गविष्ठिरः युधिष्ठिरः आत्मनेपदं आत्मनेभाषा परस्मैपदं परस्मैभाषा मध्येगुरुः
स्तेवेरमः कर्णेजपः स्वर्गात्कितरेः स्वर्गात्कितमे आमुष्यायणः आमुष्यकुलिका आमुष्यपुत्रिका मातृपितृस्यां स्वसुः
सस्पष्टः पितुः मातुः सामातुः पितुस्पी वा मातुः स्वसा मातुः ष्वसा पितुः स्वसा पितुः ष्वसा होतुः रंतेवासी होतुः पुत्रः
पतुरंतेवासी पितुः पुत्रः देवानां प्रियः इतिमूर्खे अन्यत्र देवप्रियः दिवोदासः शुनः शेफः शुनः पुच्छः इत्यादि त

स्तमस्य कल्पे वेलक्षुवर्गो ऽयमतह्वते ऽर्द्धबंतस्यानेकस्वरस्य ऽस्योसाबितबंस्कस्य॥ ब्राह्मणितरा ब्राह्मणितमा ब्र
ाह्मणिरूपा ब्राह्मणिकल्पा ब्राह्मणिचेली अनीबंतस्य स्त्रीस्यषो तस्य ईबंतस्यैकस्वरस्य वा ह्रस्वः॥ स्त्रीतरा दोब्र
ह्मबंधतरा ब्रह्मबंधतम स्त्रीतरा स्त्रितरा एकस्वरस्य किं नदीतरा ङित्तः परस्य वा चिङ् बितरा बिवतरां मधुब
लितरा मधवतरां यचं तितरां पचतरा इष्टकेरवीकामालामो चितलन्तजतारिभ्ङ स्वः इष्टकचितं इषीकारलंमू
ञ्जीषीकरलं मालसारी इत्य लसारी कारेसमस्त्या गादस्य शुभुसत्यंकारः आगदं कारः अस्तो ऽश्व अस्मंकारः धेनु
इति—परे अनस्या समस्य सुम।
ार्ईव्यायां धेनुं न व्यालोकस्य एणलोकं एणलोकं छष्णः इत्यन्तस्यासस्य॥ अनस्यासमित्यः स्वा ह्याग्न्यारिधे स्वा॥ इरत्तः परिसर्वा॥ इत्यर्थः॥ ६॥
ह्रुमिंधः॥ अग्निमिंधः॥ गिलगिलस्य॥ तिमिंगिल॥ गिलगिलेस्य च तिमिंगिलगिलः नञ्ग्रसङयोः॥ करणेनञ्ग्रंकरणेन
ईंकरणे॥ रात्रेः कृतिवां रात्रिंचरः॥ रात्रिमटः॥ रात्र्यटः॥ स हिहं त्रिहं विश्वधित्सचिसहितनिङ् क्रिबंतेष पूर्वस्य दीर्घः॥
ञ्रयाननानीश्वसाहं ट मर्मावित नास्क कृत्रसी रुक्कृती षट्परी तत्व॥ मत्वर्थेबहुस्वरस्य॥ अमरावती॥
शरादेश्चशरावती॥ आङ्किरादेर्न॥ आङ्किरवती॥ उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये वा दीर्घः॥ परिपाकः॥ परीपाकः॥ अमनुष्ये
किं॥ निषादः॥ आदेशश्वंश्वं॥ दं॥ सति कश्चेदादेलोपः माता च पिता च पितरौ श्वश्रूश्च श्वशुरश्च श्वशुरौ ऽदुहिता च पु
त्रश्च पुत्रौ स्वसा च भ्राता च भ्रातरौ कृतोद्वंद्वे॥ पूर्वपदस्यात्व माता च पिता च मातापितरौ होतापोतारौ नो
ष्टोद्गातारौ पुत्रेव पितापुत्रौ॥ गावश्च गावश्च गावः समाः॥ श्लेषः श्वश्रूका च श्रु स्कंचेश्रु [illegible] दि २५

कंरव्ये संज्ञायां दिग्वाचिनः संख्यावाचिनः शब्दाः समानाधिकरणेन संज्ञायामेव समस्यंते स कर्मधारयः समास
ः दक्षिणाग्निः सप्तर्षयः संज्ञायां किं पंच फलानि दिक्संख्ये किं सर्षपेण खा कृतं तत्पुरुषश्चायं परपदस्येव लिंगं कुक्कुटमयूर्यौ
विमे मयूरीकुक्कुटाविमौ अर्धपिप्पली अर्धपिप्पल्यर्ध द्विगुप्राप्तापन्नालं पूर्वपदत्वादि समासेन पंचकपालः पुरोडाशः प्राप्तो
जीविकां प्राप्तजीविकः आपन्नजीविकः अलं कुमार्यै अलंकुमारिः कौशांबि अश्ववडवयोर्द्वंद्वः पूर्ववल्लिंग अ
श्ववडवान् पदेकवद्भावः द्विगुमतं त्रेश अश्ववडवं क्रियाव्ययविशेषणानां क्लीवत्वमेकवचनं सानंदं नमति
स्नातः कमनीयं रात्राह्नाहाः पुंसि अस्यैव अहोरात्रः पूर्वरात्रः पूर्वाह्णः व्यहः संख्यापूर्वं रात्रं क्लीवं द्विरात्रं त्रिर
त्रं अपथं तत्पुरुषे क्लीवं अपथं तत्पुरुषे किं न पंथाः यस्मिन् देशे स अपथो देशः अर्धर्चादयः क्लीवपुंसोः अर्धर्चः अ
र्धर्चं ध्वजं ध्वजः तीर्थं तीर्थः शरीरं मंडपः कुक्कुटाकलाग इत्यादि आबंतोत्तरपदो द्विगुर्वेष्टः स्त्रियां।
पंचषष्टी पंचषड्ढं अनो नलोपो द्विगुर्वेश स्त्रियां पंचतक्षं पंचतक्षी पसुदिनात्यामत्र क्लीवता हंसुदि
नाहं संख्याव्ययात्परस्य पथस्य क्लीवता त्रिपथं विपथं सामान्ये नपुंसकं मृदु पचति प्रातः कमनीयं पञ्च
पकं मांतरं स्त्रस्त्रुरुषः क्लीबं पंचपुत्रामातो पाथसंचेदाख्या उमिष्यते पाणिनेरुपज्ञायां पाणिनक ः पञ्चनंदा
पञ्चमशोणं भायांतस्य पूर्वपदार्थ बाजल्ये इक्षुणां भायाः इक्षु भायं राजपर्यायः पूर्वे रक्षः पित्रा चादि पूर्वस्य
सांतः इनसभे ईश्वरसभं नेहराजसभा राजपर्यायः किं चित्र गृहस सार्धम सतारक्षः सस्तेपित्राचरान्

संघातार्थसमासांतः स्त्रीसर्वसंस्त्रीसंघातमित्यर्थः समासुराज्ञ्यायाज्ञ्यालानित्राज्ञोतोवाबाह्मणसेनंयवसुरंकद्रु
बाह्यगोत्रालंश्वनिशंपक्वाद्वाह्मणसेनेत्यादि" इतिसमासप्रक्रिया" अपत्येण" नाम्नोऽपत्येर्थेणप्रत्ययः अ
दिश्वरस्यत्रिणितिवृद्धिः" स्वराणांमध्येयआदिश्वरस्तस्यवृद्धि" ञ्णिणितिचतद्धिते" बोध्यश्वरे" नवर्णस्यतत्र
श्चात्रु यकारेस्वरेतद्धितेलयगारपत्यमोपगवः" वैडवः वासिष्ठः गौतमः सागवः" आंगिरसः वैदः" अर्वः" वात्रिघ्रः
कुक्कुरणिसंख्यासंभद्रपूर्वस्यमातृशब्दस्यकृततद्धितेउरत्वंभवति आणिपरेणाणमातुरः" हैमवतुरः" सांमातुरः
बाहुमारः" शिवादेश्च" शैवः" लाह्यगांग" अतइञ्" दाक्षिः" अकारांतान्नाम्नोपत्यबाहुत्वादपत्यार्थेइञ्प्रत्ययोभवति
दैवदत्तिः" श्रैधरिः" दाशरथिः" पौरंदरिः" बाह्वादेश्च" बाहोरपत्यंबाहविः" औडुलोमिः गार्गिः" वैदिः" नादिः" कौंडिः
सुधातृव्यासवरुडनिषादः चंडालबिंबानांमकङ्" सुधातुरपत्यंसौधातकिः" एण्यायनएणनीयागार्गि
कात्रिस्त्रीपि टघस्यादेः गर्गादेर्यण्यीनफादेरायणन्" अत्र्यादेः स्वाप्त्यर्थेनाचपरिष्टघस्यादेर्णीयोपत्यार्थेगार्ग्यः
वात्स्यः काण्व्यः वातरम्यः आववृः मांडुक्यः पौलिमाष्यः" नाडायनः चारायणः गार्ग्यायणः वात्स्यायनः आग्नि
वाय्यणः आत्रेयः कापेयः नैधेयः गांगेयः माहेयः गौधेयः नाटेयः कल्याण्यादेरिनङ्चकालाणिसेयः॥
कौलटिनेयः गौधा" देरारणेरणौ गौधारः नाटारः पांडारः गौधेरः नाटेरः पांडरः पैतृष्वसेयः मातृष्वसेय
ःपितृष्वस्रादेरे च णिटिलोपः पैतृष्वसेयः मातृष्वसेयः पां[illegible]डोडव्यण पांड्वः [illegible] पांड्यानाथैः वृष्टः। २६

देरेरण्

वटरकाद्वैरण् वटरकस्यापत्यं वाटरकैरः स्त्र्यपत्ये लुक् चटकाल्लुग्भवत्येव कचित्स्प्रयः यस्य गार्गी वत्सिष्टाः व ३३
गवः अंगिरसः कुत्सा गोतमा अत्रयः विदाः अंगाः वंगाः कलिंगाः विदेहाः स्त्रियामवंतिकुंतिकुरुशूरसेनया-
दस्योऽवहत्वापि अवंतीकुंतीकुरू शूरसेना देवतेंद्रमर्धे देवताधिकृदम्मर्धेवो क्षावक्ष्यमाणाश्च प्रत्यया इंद्रो दे
वतास्येंद्रं सौम्यं आग्नेयं गृहमेधीयं वास्तोष्पतीयं अग्नीषोमीयं मरुत्वतीयं अपोनपादपान्नपातोर्घोन्न
अपांनप्त्र आदेशोऽध्येययोः परतः [illegible] अपोनप्त्रीयं अपांनप्त्रीयं अपोनप्त्रीयं महेन्द्राद्घाणौ च इन्द्रदेव
तायस्यस्त्राहेंद्रेणं ईकारांतो देवोऽग्निः कः प्रजापतिर्देवता यस्य कायं कश्चिद्धृयोः स्वर्गीर्यदाद्योः स्वस्ये
र्क चिद्धविर्भवति त्रीणि चतद्धिवे आतिमासतं स्वामिनेतन्नेहस्कोंदधिश्राप्यः नेंद्रस्य परस्य इस्मत्तद्धि सोमेंद्रप
रस्य किं एऽग्नेः शर्वस्त्यग्नेऽदीर्घात्परस्य वरुणस्यनवृद्धिः॥ स्यनरु ऐंद्रावरुणं मैत्रावरुणं दीर्घाद्वौ आग्निवारुणं॥
ऽलि दीर्घ आग्निवारुणं सोदरीर्सौराग्निनेयः सौराग्यं सांकृसंधवः आनुशातिकं एहलौकिकं पारलौकिकं पौर्वव
र्षिकं आपरहैमनंणेतावाउक्ताः वक्ष्यमाणाःप्रत्ययाणेतावा स्वसीयः श्वसुरस्यापत्यं श्वसुर्यः पित्र्यं॥ व्यं पय
स्यं ऊस्यं तदीयं त्वदीयं मदीयं अन्यस्य द्वक् अन्यादीयं पितुर्भ्राता पितृव्यः पितुर्भ्राता पितृव्यः मातुर्भ्राता मातुलः मा
तुलः मातृपितृस्वसा पितरि मातरि च डामहच् मातुः पितामातामहः पितामहः मातुर्माता मातामही पितामही अवेर्द
ग्धे सोढदूसमरीसाः अविसोढं अविदूसं अविमरीसं तिलान्निःफलात्पिंजपेजौ निःफलास्तिलास्तिलपिंजः ।वेष्पतिलद्स्पर्धः

वास्त्र विपाल्यां निमुक्ता २

निजयेऽः कारिकाक्रियायुक्ते कारकादण्प्रत्ययः ॥ क्रियायुक्ते कः । ग्रैरिकर्मणि च ॥ ऊकं कर्मेन रक्तं क्रोडक
मं वस्त्रेण परिहितो वा स्त्रोरघः कां वूलैः हैपः वैयाघ्रः पाण्डुकांबलादिनिः पाण्डुकांबलेन संवीतः पाण्डुकांबलीर
थः वसिष्टेन दृष्टं वा सिष्टं साम ॥ कालेयं वरुस्य चित्रा कृतो वा रुचौ यंधेः मनुना प्रोक्तो मानवो धर्मः मधुकराया
आगतो माधुकरः ग्रामादागतो ग्रामणः धुरं वहति धुर्यः धौरेयः सर्वधुरीणः मुखपार्श्वतसो लोपः ईयमुखतो
सर्वं मुखतीयं पार्श्वतीयं देवस्वराङजनपराणां कः कूईये देवकीयं स्वकीयं राङकीयं जनकीयं परक
रीयं मध्यान्मः मध्यमः देमं तस्य वा तल्लोपो द्वणि हैमनं हैमंतं चिरपरुत्परारिभ्यस्त्नः चिरत्नं परुत्नं परारित्नं अ
ग्रादिपश्चादंतात् डिमः आग्रिमं आदिमं अंतिमं पश्चिमं हेउ मनुष्यात्स्या वा रूप्य मयटौ समादागते समरू
प्यं समम समयं समीयं देवदत्तरूप्यं देवदत्तमयं देवदत्तीयं श्वागालिना पाणिना प्रोक्तमधीयते श्वागा
लेयिनः पाराशर्यशिलालिभ्यां भिक्षुनटसूत्रयोर्णिनिः पाराशर्येण प्रोक्तं भिक्षुसूत्रं मधीयते पाराश
रिणः भिक्षवः शैलालिनो नटाः कर्मंदकृशाश्वादिनिः तद्विषये कर्मंदिनः कृशाश्विनः त्रपुजतुनोः ष
ण् विकारे त्रापुषं जातुषं शाम्याः ष्लञ् शामीलं स्रुक् ... त्यिपश्चारीकण ... हरणे ... क्रीकः या
ष्टीकः विंशतित्रिंशद्भ्यां डकोवा विंशकः त्रिंशकः विंशतिकः त्रिंशतिकः कर्मणः उकञ् कर्मणे
प्रभवति कार्मुकं तालोवृति दिलोपः धनुषः मनोर्जातावपत्ये ष्यण्णौ मनोरपत्यं मनुष्यः मानुषः ऽड़ा २७

विंशः

दंडैरस्युपरेतेके। दंडैर्वाद्यतां मयोदंडैरा चंमिका लं वेग्रामडा लेद्दंडैरं॥

तौ किं मानवः केनेयेकाः कारकाः कईनईयइकइत्येते प्रत्ययाः कर्त्तरि कर्म्मणि चोक्तवद्रूमाणे थर्षेश्च नेचमिनो वा क्रममक्षिते क्रमकः पदकः ग्रामादागतस्तत्कालो वा ग्रामीणः सध्रीचीनः तिरश्चीनः कुलस्यापत्यं कुलीनः आढ्यकुलीनः महाकुलीनः कुचित्र यत्लोपः कन्यायाः अपत्यं कानीनः कात्यसमेकाली या गार्ग्याः गार्गीयाः रेवत्यापत्यं रैवतिकः अभ्मेणयुक्ता पौर्णमासी यौ यौतेषौ दृतस्यापत्यं दौत्रियः शक्रो देवतास्य शाक्रियं इंद्रस्य लिंगं इंद्रीयं अक्षैर्दीव्यति आक्षिकः कुद्दालैः खनति कौद्दालिकः हलं वहति हालिकः शब्दं करोति शाब्दिकः दर्दुरिकं वा द्यसारू करोति दार्दुरिकः धर्मं चरति धार्मिकः आधर्मिकः पक्षिणो हंति पाक्षिकः शाकुनिकः लैंगिरिकः मासिकः मैनिकः मार्गिकः सारंगिकः पुराणं मधीते पौराणिकः पैतिहासिकः वैदिकः पाल्वादिकुलो दित्यः कुणडरेहोयाकम लयोः पीलुनां पाकः पीलुकुणः कर्णस्य मूलं कर्णजाहं पक्षात्तिमूले पक्षस्य मूलं पक्षतिः चुंचुप्चणौ वित्तो विद्यया वित्तः विद्याचंचुः विद्याचणः वेः शालंशंकटौ विस्तृते विशालं विशंकटं विशंकटं विप्रोवादः कटः विकटः शंकटं प्रकटं उत्कटं आलाबूतिलोमा सेनाग्यो रजकासि आलाबूनां रजः तिलानां कटं तिलकटं उमाकटं भंगाकटं गोष्ठादयः स्थानादिषु पशुनाम्नः गवां स्थानं गोगोष्ठं संघाते कटः रवीनां संघातो रविकटं विस्तारे पटः अविपटः द्वित्वे गोयुगः द्वावोष्ट्रो उष्ट्रगोयुगं षट्त्वे षड्गवं स्नेहे तैलः तिलतैलं सर्षपतैलं सवनेभ्यः क्षेत्रे शाकटशाकिनौ इक्षूणां सवनं क्षेत्रं इक्षुशाकटं इक्षुशाकिनं अचाकः।

टारकटौ॥ अवाचीनौ॥ अवकुटारः॥ अवकटः॥ नासिकायानतेसंज्ञायां॥ टीटञ्नाटज्भ्रटचः॥ अवात्॥ नासिका
यानते॥ अवटीटं॥ अवनाटं॥ अवभ्रटं॥ तद्योगान्नासिका॥ अवटीटा तद्युक्तोऽवटीटः॥ नेर्बिडज्बिरीसचौ॥
निबिडं निबिरीसं॥ इनच्पिटच्काः॥ प्रत्ययाने॥ चिकचिचिकादेशाः॥ चिकिनं॥ चिपिटं॥ चिक्कं॥ क्लिन्नस्या
चल्पिलश्चलः॥ लश्च प्रत्ययो क्लिन्नस्य चक्षुषी इत्यर्थे॥ क्लिन्ने चक्षुषी अस्य चिल्लः॥ पिल्लः॥ चुल्लः॥ उपाधि
भ्यामासन्नारूढयोस्त्यकः॥ पर्वतस्यासन्ना भूमिः॥ उपत्यका॥ आरूढा अधित्यका॥ कर्मणि घटोऽठच्॥ घटतेऽ
र्थे॥ कर्मणि घटते कर्मठः॥ साक्षाद्द्रष्टरि संज्ञायां इनिः॥ साक्षाद्द्रष्टा साक्षी॥ इष्टादिभ्यश्च॥ निरस्तेनेत्यर्थे॥
इष्टमनेन इष्टी॥ अधीती॥ हैयंगवीनं॥ श्रोत्रियं॥ क्षेत्रियः॥ अनुपदी॥ इत्यादयो निपात्याः॥ ह्योगोदोहोद्भवं घृतं
हैयंगवीनं॥ वेदोऽधीते॥ श्रोत्रियः॥ परक्षेत्रे चिकित्स्यः क्षेत्रियः॥ अनुपदमन्वेष्टा अनुपदी॥ आच्छानाद्व्ययस
र्वादेष्टेः प्रागुक्तः॥ पचतकि॥ उच्चकैः॥ सर्वकः॥ अव्ययकं॥ असकौ॥ उच्चकं॥ अश्वकं॥ त्यप्तनौ नवाद्यर्थे त्यप्तनोऽप
त्ययोस्तः॥ अत्रभवः॥ अत्रत्यः॥ अमात्यः॥ इहत्यः॥ क्वत्यः॥ तत्रत्यः॥ अव्ययस्य तद्धितयस्वरयोष्टि
लोपः॥ बहिर्भवो बाह्यः॥ स्वर्भवः सौवः॥ पौनः॥ पुनर्भवः पौनः॥ अन्त्यिकः॥ दक्षिणापश्चात्पुरसस्त्यक्॥ द
क्षिणात्यः॥ पाश्चात्यः॥ पौरस्त्यः॥ ग्रामस्त्यं॥ एषमस्तनं॥ ह्यस्त्यं॥ श्वस्त्यं॥ श्वसस्तिकण्वा॥ शौवस्तिकं॥
॥ अद्यतनः॥ ह्यस्तनः॥ श्वस्तनः॥ सनातनः॥ सदातनः॥ पुरातनः॥ दोषातनः॥ सायंतनः॥ चिरंतनः॥ प्राह्णे २८

ततः श्रगे ततः स्वार्थेपि ञक्रानुवक्रणाश्च इत्यया स्वार्थेपि स्युः दैवदत्तकः चौरः चौर्यः एव वायसः रक्ष एव राक्षस
ःचत्वार एव वर्णाश्चातुर्वर्ण्यं समीप एव सामीप्यं चत्वारो वेदाश्चातुर्वैद्यं षड्गुण एव षाड्गुण्यं चातुराश्रम्यं त्रैलोक्यं अनं
तमेवानंत्यं आवसथः एव आवसथ्यं इति द्व्यं एवमेति द्यं भेषज्यः सागरूपनामधेयाधेयः सागधेयं रूपधेयं देवात्
देव एव देवता मृत्तद्भिकः मृद एव मृत्तिका ससौ च मृत्सा सायं चुरस्ता मृद एव मृत्स्ना अणीनयोर्युष्मदस्मदोर्युष
माकास्माकौ एकार्थयोस्तवकममकौ युवयोर्युष्माकं वो भाकः योभाकं कीन आवयोरस्माकं वायं अ
स्माकः आस्माकीनः तवायं कीनः यतावकः ममायं मामकः तावकीन मामकीनः वचल्यसाहस्येर्थे वत्सुत्य
यः चंद्रेण तुल्यं चंद्रवत् ब्राह्मणवत् क्षत्रियवत् मथुरायामिव मथुरावत् पाटलिपुत्रे इवकारः चैत्रस्येव चैत्र
वत् मैत्रस्य गृहे अर्हे र्यि विधिम र्हति विधिवत् तस्य भावस्त्वतलौ गुणः शब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तं तस्य भावस्तत्र वाच्ये एते स्युः
ता ते स्त्रियां चा तंक्लीवे ब्राह्मणत्वं ब्राह्मणता ब्राह्मण्यं शुक्लत्वं शुक्लता त्रौ त्र्यं वेदण्यं कर्मण्यपि ब्राह्मणस्य क
र्म ब्राह्मण्यं राज्यं स्तैन्यं जो हिता दि निदिमनु वा लाघवे लाघितिमा लो हितता लो हित्यं प्रथिमा लघिमा
लाघवं प्रणपिंता धवं गौरवं यो वतं गौरवं मेत्तं हो त्रं श्रो त्रं म द ता ता वो म द्रिमा ऋ र इ मति हसादे र्ले घो क
कारस्य रेफो भवति इम निइष्टे यः सो ऋषः ष घो सौवः प्रथिमा म्रदिमा क्रिमा इढिमा जघा किं कृष्णिमा
हसादेः किंक्रौडिमा बहोर्लो पो भूच बहोः बहोः परस्य मिमनादीनां मिवर्णस्य लोपो बहो भूरादेशश्च

=यष्ठस्य:=१

ब्रह्मवर्चसी वोऽन्तमां स्तेनाद्यन्नलोपश्च स्तेनस्य कर्म सा वो वास्तेयं सम्यूर्वी पिणि मदूराणो समूहो मायूरं कौकं

कैत्रं कैदारिकं गाणिक्यं हास्तिकं गा र्तिलक्ष्यामतोऽङ्गनता बंधकतायात्रपा वा ... त्याग्रवल्पा गव्या वा ईकं कै

पक्षाव रोपू

दार्यकावचिकं ब्राह्मण्यं वाडव्यं माणव्यं ॥ ड्राता सहायता पर्श्वा म्हणपर्शं नं समूहः पार्श्वं मा क्रुकं धेनुकं रथ्या ख

लेगो रथे स्यश्च निब्रकड्याः खलिनी गोत्रा रथ कड्याद्दिते चेतेभ त्वया सूर्याय हितः सूरीयः आत्मनीनः विश्वज

नीयः मातृतो गीणः अम्पाय हितोऽम्पीयः अपूपः आमिक्षीयं शाकव्यं गव्यं हविष्यं खल्यं यव्यं यवकं श्वनो

वस्य उः वा च दीर्घश्च नेहितं श्वन्यं श्वनं अजाविभ्यां थः अजथ्या अविथ्या अस्यार्थे मतुः नाम्नः गावोऽस्या स्मिन्न व

ा संति गोमान् श्रीमान् विड्ष्मान् गोमती अइकौ च मव्र्वर्षे नाम्नो अइकैः स्व ... अर्शीसः वेडवयं तः दंमित्वः

मंतो पधा द्वित्वि नौ मंता न्मोपधाद् वर्णा ताद् वर्णा पृधाद्य वद्वेमैः स्व स्यर्थे किंमान् लक्ष्मीवान् धनवान् विद्य

मगादे मडर

वान् यशस्वान् तास्वान् ब्रह्मदंभीय वादेर्न यवमान् स्नूमिमान् तन्भिदादिस्यश्च तन्भिद्वान् विद्युत्वान् माय

बाग्मादेरि कि नौ

१वी हीमायिकः लोमपामविबादिस्यः शनेलाः लोमशः गिरिशः पामनः दद्रुणः अंगना लक्ष्मा अद्येलाहूणः

विवगित्फलेरपद लोपश्चा कृतसंधेः विशुणां पिच्छिलः उदिलः फेनिलः सिध्मादेर्लः सिध्मालः चूडालः कुमुद

नड वेतसेभ्यो ड्वतुः कुमुद्वान् नड्वान् वेतस्वान् महिषात् डुमतुः महिष्मान् देशः नडुशादात् डूलः नडूलः शा

दलः शिखाया वलः शिखावलः नडादीनामीये कुक् नडकीयं कुंचा कस्वंच कुंचकीयं शृंगद्देदोस्यामारकः २९

दक्षाः उस्वत्वंचा॥४

शृंगारकः वृंदारकः फलबर्हाभ्यामिनच् फलिनः बर्हिणः हृदयाच्चालुरन्यतरस्यां हृदयालुः हृदयी हृदयवान् शीतोष्णतृप्रेभ्यस्तदसहने शीतं न सहते ।
शीतालुः उष्णालुः तृप्रं दुःखं तन्न सहते तृप्रालुः हिमाच्चेलुः हिमं न सहते हिमेलुः बलादूलः बलं न सहते बलूलः वातात्समूहे
च वातं न सहते वातस्य समूहो वा वातूलः तः पर्वमरुद्भ्यां पर्वतः मरुत्तः ऊर्णाया युस् ऊर्णायुः अहंशुभमोर्युस् अहंयुः शुभंयुः स्वा
मिन्नैश्वर्ये ऐश्वर्यमस्यास्तीति स्वामी वातातीसारपिशाचाच्चिनिः कुक् च वातकी अतीसारकी पिशाचकी
ज्योत्स्नादिभ्य अण् ज्यौत्स्नः तामिस्रः तापसः शौकरः साकरः ऊषसुषिमुष्कमधो रः खमुखकुंजनगपांसुपांडुभ्यो रः ऊ
षरः सुषिरः मुष्करः मधुरः खरः मुखरः कुंजरः नगरः पांसुरः पांडुरः कच्छ्वा ह्रस्वत्वं च कच्छुरः द्युद्रुभ्यां मः द्युमः द्रुमः केशा
द्वो वः केशवः मणिवः हिरण्यवः अर्णसो लोपश्च अर्णवः रजःकृष्यासुतिपरिषदो वलच् रजस्वला कृष्यादीनां वले
दीर्घः कृषीवलः आसुतीवलः अन्येभ्योऽपि दृश्यते भ्रातृवलः पुत्रवलः दंतावलः बंधकवलः तुंडिवलिवटेर्भः तुंडिभः वलि
भः वटिभः एतत्किंयत्तद्भ्यः परिमाणे वतुप् यत्तदेतेभ्यो मावतौ यावान् तावान् एतावान् किमः किंवतो वस्य यः कियान्
इदम इश् वतोर्वस्य घः ईयान् श्रद्धादेर्लुः श्रद्धालुः कृपालुः दयालुः उन्नते दंतादुरः दंतुरः अस्मायामेधास्रजो
विनिः तपस्वी तेजस्वी वर्चस्वी मायावी मेधावी स्रग्वी आमयस्य दीर्घश्च आमयावी वाचो ग्मिनिः वाग्मी आ
लाटचौ कुत्सितभाषिणि वाचालः वाचाटः ईषदसमाप्तौ कल्पदेश्यदेशीयाः ईषदपरिसमाप्तः सर्वज्ञः ।
सर्वज्ञकल्पः पटुदेश्यः विद्वद्देशीयः बहुच् ... ईषदूनः पटुः बहुपटुः चकारेङ्गोजातीयः पटु

अकारः पटुजातीयः कुटीशमीशुण्डाभ्यो रो ह्रस्वत्वे ह्रस्वा कुटी कुटीरः शमीरः शुण्डारः कुत्वाडुपः ह्रस्वा कु
तूः कुतुपः कासूगोणीभ्यां ष्टरः ह्रस्वा कासूः कासूतरी गोणीतरी वत्सोक्षाश्वर्षभेभ्यस्तनुत्वे तनुर्वत्सः वत्सत
रः उक्षतरः अश्वतरी ऋषभतरः देवतान्तात्तादर्थ्ये यः अग्निदेवतायै इदं अग्निदेवत्यं पादार्घाभ्यां च पादा
र्थमुदकं पाद्यं अर्घ्यं नवस्य नूत्नादेशः त्नतनप्ताश्च प्रत्ययाः नूत्नं नूतनं नवीनं पुराणे प्रात् नश्च पुराणं प्रत्नं प्रतनं प्री
णं अतिथेर्ण्यः अतिथये इदं आतिथ्यं प्रशंसायां रूपः प्रशस्तो वैयाकरणो वैयाकरणरूपः कुत्सायां पाशः
कुत्सितो भिषक् भिषक्पाशः भूतपूर्वे चरट् पूर्वं दृष्टः दृष्टचरः आढ्यचरी प्राचुर्ये विकारे प्राधान्ये द्विषमयट्
अन्नं प्रचुरमात्रान्नमयो यज्ञः मृन्मयो घटः स्त्रीमयो जाल्मः आप्तस्वरूपमस्यास्तमयश्च भेदः आम्रमयम
यं शरमयं गोः पुरीषे गोमयं न संधियोर्वृद्धिः संधिजयोर्यकारवकारयोः संबंधिनः स्वरस्य न वृद्धिः किंतु तयोर्वृ
द्ध्यागमः यस्येदं वस्येदं पश्चाद्वृद्धि व्याकरणमधीते वेद वा वैयाकरणः स्वश्ववेद सौवश्वः व्यासस्यापत्यं वै
यासकिः द्वारादीनां च द्वारे नियुक्तो दौवारिकः व्यल्कसस्येदं वैयल्कसं सौवर्णे सौवस्तिकः नैय स्रै० प० त० ४
ग्रोधं सौवाड्गमृदवं शौवस्तिकं इतो जातार्थे जातारस्य तारकितं फलितं तारकितं तरतमेयस्वि
ष्ठाः प्रकर्षे अतिशायने शुक्लः शुक्लतरः शुक्लतमः ईयस्विष्ठौ डितौ लघीयान् लघिष्ठः गुर्वादेरिष्ठेम
यस्स्फगरादिश्च लोपश्च गुरोर्गरिमा अतिशायनेन गुरुः गरिष्ठः गरीयान् प्रियस्य सा वः प्रेमा अतिशायने ३०

ऽनिसखेन

न्स्थूलः स्थविष्ठः स्थवीयान् उत्रास्यश्रेयान् दीर्घः द्राघिष्ठः द्राघीयान् स्थिरः स्थेष्ठः स्थेयान् स्फिरः स्फेष्ठः स्फेया
५ निसखेन्न न् उरुः वरिष्ठः वरीयान् बहुलः बंहिष्ठः बंहीयान् वृद्धः वर्षिष्ठः वर्षीयान् तृप्रः त्रपिष्ठः त्रपीयान् वृंदारकः वृंदिष्ठ
ः वृंदीयान् दूरः दविष्ठः दवीयान् युवा यविष्ठः यवीयान् युवाल्पयोः कन्वा कनिष्ठः कनीयान् अल्पिष्ठः अल्पी
यान् ह्रस्वः ह्रसिष्ठः ह्रसीयान् क्षिप्रः क्षेपिष्ठः क्षेपीयान् क्षुद्रः क्षोदिष्ठः क्षोदीयान् अंतिकं नेदिष्ठः नेदीयान् बा
ढः साधिष्ठः साधीयान् ईलोपोयाशाद्यादीयसः ङ्याशाद्यात्परस्य ईयस ईकारस्य लोपः अंतिशायने इष्ठ प्रशस्य
ा वा ज्यायान् ज्येष्ठः बहोरिष्ठे यिः बहोरुत्तरस्य इष्ठस्य इकारस्य यिरादेशः बहोर्लुक् भूयिष्ठः भूयान् किमोव्यय
ाद्याख्यातात्तरतमा। ध्योरामद्रव्यप्रकर्षे किंतरां किंतमां द्वेस्तरां मायतिपचतितरां पचतितमां द्रव्यप्रकर्षे
तु उच्चैस्तमस्तरः प्रमाणे द्वयसट् दघ्नट् मात्रट् जानुदघ्नं शिरोद्वयसं ऊरुमात्रं ऊरुबद्ध स्तिस्याम् एवं पौरु
षं हस्तिनं वेत्वं तात्स्वार्थे द्वयसमात्रौ तावद्द्वयसं तावन्मात्रं द्वयोर्बहूनां चैकस्य निर्धारणे किमादिभ्यो डतर
डतमौ सर्वतो का एव कतरः सर्वत्रातोत्रिकः कतमः सर्वतोन्यतरस्मात् किंकस्तत्र तन्न संख्याविशेषावध
ारणेऽस्तायद्वयोः रणे द्वितीयः त्रेस्तृ च तृतीयः षट्कतिकतिपयः चतुर्थस्यथट् षष्ठः कतिथः कतिपयथः षण्णां पूर्णो षष्ठः
चतुर्थः चतुरो यै यौ च लोपः तुर्यः तुरीयः पंचादेर्मट् पंचमः सप्तमः एकादशादेर्डट् एकादशः षष्टनोराद्यो
संख्यायाधुत्तरपदे द्वादशः त्र्यष्टादशात्त्रेः त्रयस्त्रयोदशः चतुर्दशः पंचदशः षोडशः सप्तदशः विंश

द्विऽषिकादशा

द्विशानमः

स्मादेर्वा तिमट् एकेनऊना विंशतिः एकोनविंशतिः तस्याः संख्यापूरकः एकोनविंशतितमः विंशतितमः ।
विंशतेस्तिलोपो डिति विंशः त्रिंशः त्रिंशत्तमः त्रिंशः दशस्यां अधिकाः अशीतिः षडशीतिः संख्यापूरकः षडशी
तितमः अशीतितमः द्विचत्वारिंशत्तमः पंचाशत्तमः षष्टेः पूरणः षष्टितमः सप्ततितमः नवतितमः शतादेर्नित्यं श
ततमः संख्यायाः प्रकारे धा द्विधा त्रिधा चतुर्धा दशधा द्वित्रिभ्यां धमुञ् वा द्वैधं त्रैधं एकाद्ध्य
मुञ् वा ऐकध्यं एकधा एकदा किंतद्भ्यां दाय्ं एकाकी क्रियायाः अभ्यावृत्तौ कृत्वसुच् पंचकृत्वः सप्तकृत्वः द्वित्रि
चतुर्भ्यः सुच् द्विः त्रिः चतुः एकस्य सकृदादेशश्च एकवारं सकृत् बहुल्पार्थात् कारकात् शस् बहुशः अल्पशः सं
ख्यापरिमाणाभ्यां वीप्सायां ... इति द्विशो ददाति ... माषशः ... इत्येके ... स्वर
:कणशः तद्धिते संख्यायाः अवयवे तयप् अवयवो यस्य द्वितयं त्रितयं द्वयं त्रयं ... संस्थाने
स्त्रियां स्वः स्त्रैणः पुंस्त्वं पौंस्नः वीप्सायां पदं द्विः ह्वह्वं ह्वह्वं सिंचति ग्रामो ग्रामो रमणीयः परेर्वर्जने व
ा द्वित्वं परि परि वंगेभ्यो वृष्टो देवः परि वंगेभ्यो वृष्टो देवः वंगान् परिहृत्येत्यर्थः उपर्यध्यधसः सामीप्ये द्वि
:उपर्युपरि ग्रामं ग्रामस्योपरिष्टात् समीपदेश इत्यर्थः अध्यधि सुखं सुखस्योपरिष्टात् समीपकाले दुः
खमित्यर्थः अधोधो लोकं लोकस्याधस्तात् समीपदेश इत्यर्थः वाक्यादेः संबोधनस्य असूयासंमति
कोपकुत्सनभर्त्सनेषु असूयायां उदाहरणं सुंदरि सुंदरि वृथा ते सौंदर्यं समंतो देव देव वंद्यो ऽसि का ३२

वक्त्याउनऊत्वा
गुरेति॥

येऽङ्कुर्चिलानद्विनीतरदीनीक्षास्यसिऊक्तेतेगणधकअबर्हृधातिधनुः सत्सनेन चोरचोरघातयिष्यामित्यां हिरुक्तएकशब्दो
वज्जडी हिवत्तेन विसक्तिलोपश्चवक्षावो एकेकमक्षरं एकैकया॥ कृत्वा इहरर्वसागेऽवशावादक्षपदविशेषःपद
विज्ञागोध्वग्रहः एकस्त्वेकयाइत्यादिविशेषः एकेकस्मै देहिपाफायां ख्यात्यायां हेस्ताबजड्डी हिवद्वेगतगतःविर
हीत्वाध्यमानस्यैकत्वमुक्तिः गतगतासाह ऽऽपद्योत्पोगुणवचनस्य हेस्ताबजडी हि वद्वयपदेपदं पदु पटुः पटुसदृशं
बहु रितियावद्गुणोपसर्जनद्रव्यवाचिनः केवलगुणवाचिन श्वेतः श्वेतः शुक्लः शुक्लः पटः शुक्लः शुक्लरूपं अनुक्रम
ध्यात्यवेर्मलेनमलेस्थूलः हेद्वः संक्रमेणान्त्रत्तावनेकधाऽयोगः सर्पः सर्प बुध्यस्व सर्पसर्पबुध्यस्वक्रियासमभिह
रे द्वे लुनीहि लुनीहीत्येवायं लुनाति कर्मव्यतिहारे सर्वादेर्द्वित्वं समासवच्च बहुलं बहुलग्रहणादन्यपरये
र्न समासवत्वे इतरस्यात्वस्य नित्यं समासवत्वं असमासवद्भावे पूर्वपदस्थाया विभक्तेः सिरं द्विश्चो वाच्यः अन्ये
अन्यं विप्रा नमुं ति अन्यान्ये [illegible] अन्योन्यमन्योन्यं तत अन्योन्यस्मै दत्तमित्यादि अन्योन्येषां [illegible]
द्वे सर्वनाम्नस्य
तिमाघः एवं परस्परं वा चस्यात्यादि त्वात्सः इतरेतरं इतरेतरेणेत्यादि स्त्रीनपुंसकयोरुत्तरपदस्थाया विभ
क्तेराम्भावो वा अन्योन्यामन्योन्यं परस्परां परस्परं इतरेतरामितरेतरं वा इमे ब्राह्मण्यौ कुले सा वो [illegible] द
ल्वये [illegible] वक्ष्मी [illegible] समासे सरलुक चेति सिद्धं [illegible] ॥ समासे सर लुक चेत्य
स्य उदाहरणं अन्योन्याश्रयः परस्पराक्षिसाहरूपमित्यादिकं ॥ अत्रहेतुर्द्वियस्य [illegible] वीहित्वे [illegible]

यथा स्वीयं यथा शब्दस्य द्विवर्चने क्रौंचं जवन्ते यथा स्वमिति विषयाया अनुव्ययानां वाः यो यथा त्मीक्ता त्मायं तत्रया
स्वं त्यक्ता यथं इति यथास्वं त्वाव मित्यर्थः ।

शद्धातिद्वेषेण वा सुखं वा सुखेन ददाति सुखेन वा अतिप्रियमपि वस्तु नायासेन ददातीत्यर्थः । यथात्मीयमपि
निवारं हरस्य मर्यादावचनं व्युत्क्रमणे यज्ञपात्रप्रयोगप्रसिद्ध्यर्क्षिप्रं क्षिप्रं शब्दस्य द्विवर्चनं द्वयोः पदस्यापूर्णा बोध्यं चोत्त
शोरा पायां नपर्यां विकार शांत्राः
रपदस्य नत्वं सकृत्त्वं च निपात्यते तत्र रहस्यं द्वंद्वशब्दस्य मध्याद्यं इतरे विषयं सूत्राः द्वंद्वं समव्यतेर हस्य मित्यर्थः मर्यादास्थि
त्यनतिक्रमः आचतुरं ह्मी मे पशवो द्वंद्वं मिथुनायन्ते माता पुत्रेण मिथुनं गच्छति पौत्रेण प्रपौत्रेणापीति मर्यादार्थः व्युत्
देवकाको
नद्यां गर्वः दाविक
क्रमणे द्वंद्वं व्यवस्थाने द्वंद्वं व्युत्क्रान्ताः द्विवर्गसंबंधेन पृथगवस्थिताः द्वंद्वं यज्ञपात्राणि प्रयुनक्ति द्वंद्वं संकर्षणवासु
देवौ अभिव्यक्तौ साहचर्येणेत्यर्थः चार्थे द्वंद्व इति निपातनात् द्वंद्वं समासे विशेषाणि निपात्यान्याकृत्याद्ययः कासंख्या
येषां ते कतिदा विकः शांशापदात् ग्रहः दीर्घसत्रः अध्यायसः ॥ इति श्रीरामचंद्राश्रमविरचितायां सिद्धान्तचंद्रिका
दिनकाः कातकं ...
यां स्वर्थाः समाप्तः इति द्विरुक्तप्रक्रिया ॥ अथ धातोः इदमधिक्रियते त्यादिः क्रियावचनो भ्वादिर्धातुः सं
ज्ञः स्यात् आदिर्ञिटुडव इतः अनुदात्तेतो ङितश्च धातोरात् ञितस्वरितेतनुसे ञितस्वरितेतश्च धातोरात्मस्तः प
स्तोऽन्यत् उक्तनिमित्तहीनाद्धातोः परस्मैपदं तिबादीनामाद्यानि नव वचनानि पसंज्ञानि पराण्यात्मनानि च सुभ
वि त्रास्मदि च संयोगे बाध्यकार्थेषु नामादिश्य पपदेष्वपि तेषु त्यात्यां स्त्रियां सिर्लगीः स्फैरात्परयोः नाम्नि प्रथमपुरुषमाते
चादेशादुत्तमो नेपुघमः युष्मदि मध्यमः अस्मद्युत्तमः कर्तरि परिचं चादावत्त्सन्नायां वर्तमाने तिप् तस्
झिसिप्थस्थमिप्वस्मस् ते आते अन्ते से आथे ध्वे ए वहे महे वर्तमानार्थे धातोरेभ्योर्लिः अत्र लादयः उत्या । २२

अनुदात्तेत्केहई वत्र उदात्तङोः तेनास्मासो अनुदात्तङित्स्यात् तस्मा
त्मनेपदं भवति ।

त्तेनपदमवातिर

ङः परश्वरूपो संबंधिस्यवति ४॥

या स्मः एषां संज्ञा ऋ कर्तरि कर्तृ पूर्वं धातिबाधि श्च वर्षीदिपर्वं तिश्च परतो धातोरस्यात् गुणः नाम्यंतस्य धातोर्गुणो भवति अ
पित्वादेङितवयकारे तंत्रादिकं च विनान्यः एत्ययोङितत्वं क्वित्यु सिंकिति ङिति च वृद्धिगुणौ न हि वचै हे उके उ भिस्यादिति तसि
गुणप्राप्तौ अभिमतो गुणः भवतः अदेः अतो लोपो भवत्यकारे एकारे च भवंति भवसि भवथः भवथ व्योरा वमयोः परतो स्व
आत्वं स्यात् भवामि भवावः भवामः स भवति त्वं भवसि अहं भवामि पुंगापस्मा धातोपरः ङयो क्रव्यः स च त्वं च भवथः अ
हं च त्वं च भवावः अहं च त्वं च स च भवामः विधिसंभावनयोः यात् यातां युस् यास् यातं यात यां याव याम ईत ईया
तां ईरन् ईथाः ईयाथां ईध्वं ईय ईवहि ईमहि विधिः कर्तव्यार्थोपदेशः संभावनं कल्पनं तत्र यादादयः एषां च संज्ञा
लिङ् या अतः परो यात्ः स्यात् भवेत् भवेतां भवेयुः ङस् अतः परस्य युस इडागमः भवेयुः भवेः भवेतं भवेत यामिय अत
ःपरो यामियं स्यात् भवेयं भवेव भवेम गुरुः आशिष्यगुरुः अमूष को भवेत् भवेद्भोवेद विद्याभ्यासात्तत्वात् आशीः प्रेरणयोः
तु तां अंतु हि तं त आनि आव आम तां आतां अंतां स्व आथां ध्वं ए आवहै आमहै एं अ प्रार्थनमाशीः पर
स्पृष्टार्थं ज्ञानं समर्थनं वा प्रेरणं प्रवर्तनं तत्र त्वादयः एषां च संज्ञा लोट् उ दोत्सात् ङाति शिषिवा भवतु भवतात् भवतां भवंतु अ
तः अतः परस्य हे र्लुक् भव भवतात् भवतं भवत भवतानि भवाव भवाम अध्ययनाद्यतनभव भोम्यआ उपात् भवतु भ
वान् अनद्यतने भूते दि तां अन् सि तं त अम् व म तन् आतां अंत थास् आथां ध्वं इ वहि महि अत्रवीतायाररोर्याप
इत्यादर्वाक् यावद् गामि न्याय घमभ्याम द्विः दिवसः सकलोऽस्मात् अद्यतनः नास्त्यद्यतनो यस्मिन् सो ऽनद्यतन

ङित्करणं गुणाद्यभावार्थं नात्वादेशार्थ ४॥

पद्धतं स्यालो विह
ताद्वैयमाने ताविक
ःविश्वेताय यश्वि
त्रोट लो स्तेस्मः पि
ताद्विन्यो ऽस्मः अ
विधिङि स्मः १॥
तानारी १८ सो १
१ स्मः ३ १८ स्मः १८
कि १८१ लेके तोट
स्मः ॥१॥

ह्रस्वस्य करणे सृगतौ ह्रस्वस्य करणे पोषणे भ्वः स्वरणे ह्रस्व स्तनौ सुभ्रवले तत्र दिसायां
इत्यसंग्रहो स्रागतौ॥६॥

स्मिन्नद्यतनेतीते काले तत्र दिवादयः एषां च संज्ञा लुङ् दि सि मी ता मि स ध्वा णी ध्वं झा द्यावट धातोः अभवत् अभवतां
अभवन् अभवः अभवतं अभवत अभवं अभवाव अभवाम भ्वो भव न्वस्तु त्रः परोक्षे णप् अतुस् उस् थप् अथुस् अ णप् व म
ण प व म ए आते इरे से आथे ध्वे ए वहे महे धातोः परोक्षेऽतीते काले णबादयः एषां च संज्ञा लिट् द्विश्च अक्कार्येणा द्वियो
गे धातोर्द्विर्वचनं सस्वरस्यादिर्द्विरुक्तिः सस्वराद्यो वयवो द्विरुक्तो द्विर्वचनिणादिः कित् अपित्सार्वधातुकं कित् आले
र्णादौ ह्रस्वस्याकारस्य वृद्धिः स्यात् आकारेणादौ ह्रस्वः पूर्वस्याभ्यासस्य ह्रस्वः दीर्घस्य ह्रस्वः कयानांकवचयाः पूर्वस्य
कधानां झबा अयाश्चस्फुः कठधघसानां जडदगाबा सवंतिखफछठथानां चटतकपाः सुवो वुक् सुवो बुभाम
गे णादौ स्वरे बभूव बभूवतुः बभूवुः कादेर्णादिः कस्य ढ्यु स्फ स्फ स्त्यते स्यः परस्य वसादेर्णादिरिड् अत्यस्मा
द्धे सवसीति तियमादि इट् बभूविथ बभूवथुः बभूव बभूव बभूविव बभूविम बभूविबल बभूववान् बभूव आशिषि यात्
यास्तां यासुः याः यास्तं यास्त यासं यास्व यास्म सीष्ट सीयास्तां सीरन् सीष्ठाः सीयास्थां सीध्वं सीय सीवहि
सीमहि धातोराशिषि यादादयः एषां संज्ञा लिङ् आसीर्यादादेः पं कित् भूयात् भूयास्तां भूयासुः भूयाः
भूयास्तं भूयास्त भूयासं भूयास्व भूयास्म सः श्वो भाविन्यर्थे ता तारौ तारः तासि तास्थः तास्थ
तास्मि तास्वः तास्मः ता तारौ तारः तासे तासाथे ताध्वे ताहे तास्वहे तास्महे श्वोभाविन्यर्थे तादयः एषां संज्ञा
लुट् इसि सतासी सपामि इट् भविता भवितारौ भवितारः भवितासि भवितास्थः भवितास्मि भवितास्वः भवि ३३

तास्मः श्वो सविता राज्यतारः कुमारस्यन्यादेशे सविष्यति स्यप्र धातोर्भविष्यति क्रियायां स्यप्रत्ययो भवति तिवादिश्च अष्टादश सुप
रतः एषां च संज्ञा लृट् सविष्यति सविष्यतः सविष्यंति सविष्यसि सविष्यथः सविष्यथ सविष्यामि सविष्यावः सविष्यामः स्यश्
क्रियातिक्रमे क्रियायाम् अतिक्रमे लृङ् द्विवत् निष्पन्नो सत्यां स्यप्रत्ययो भवति दिबादि परतः एषां च संज्ञा लृङ् यदि स्का वि
ष्टिः सुराज्यं चासविष्यत् तदा सुभिक्षमसविष्यत् असविष्यतां असविष्यन् असविष्यः असविष्यतं असविष्यत असविष्यं असवि
ष्याव असविष्याम सूते सि धातोर्भूते विषये तमात्रकाले सिः प्रत्ययो भवति दिबादि परतः एषां च संज्ञा लुङ् दादे
र्घोः परे अपि दाधास्थाइणः स्यपि न सिस्यः परस्मै सेर्लुक् इगागमासाघ्राधेटां वा लुकः सिजाये यङ्लुकि गुणा न असूत् असूतां
लङ् लुङ्
सुवः सिजाये स्वरे भुक् असूवन् असूः असूतं असूत असूवं असूव असूम माङि सिरे व स्मसहिते दिबादि मिटः माङ्यागमे
न कश्चो मा सवान् सूत मा स्म सूत मा स्म भवन् सूषा पीचाचाबालसवते आप ई अतः परस्मात् आधश्चा तुई सवति सवेते सवे
ते सवसे सवेथे सवध्वे सवे सवावहे सवामहे सवेत् सवेयातां सवेरन् सवेथाः सवेयाथां सवेध्वं सवेय सवेवहि सवेमहि स
वतां सवेतां सवंतां सवस्व सवेथां सवध्वं सवे सवावहै सवामहै असवत असवेतां असवंत असवथाः असवेथां असव
ध्वं असवे असवावहि असवामहि ब सूवे ब सूवाते ब सूविरे ब सूविषे ब सूवाथे नामिनो चतुर्णां क्षेटः नाम्यंता द्धातोः पर
स्य षीध्व लुङ् लिटांधस्य ढः से ढो ह जा ध्वा ब सूविढ्वे ब सूवे ब सूविवहे ब सूविमहे सविषीष्ट सविषीयास्तां सविषीरन् स
विषीष्ठाः सविषीयास्थां सविषीध्वं सविषीय सविषीवहि सविषीमहि सविता सवितारौ सवितारः सविता

शो तनूकरणे छो छेदने षो अंतकर्मणि घ्रा गंधोपादाने धेट पाने ॥ ६ ॥

सत्सविता साथे सविता धे सविताहे सविता स्वहे सविता स्महे सविष्यते सविष्येते सविष्यन्ते सविष्यसे सविष्येथे सविष्यध्वे स
विष्ये सविष्यावहे सविष्यामहे असविष्यत असविष्येतां असविष्यन्त असविष्यथाः असविष्येथां असविष्यध्वं असविष्ये असविष्या
वहि असविष्यामहि असविष्ट असविषातां आतो नोत्तमस्य आत अनेतोऽझि वति नकारादुत्तरस्य असविष्ट असविषातां अस
विषत असविष्ठाः असविषाथां ध्वे च सेर्लोपः असविढ्ढं असविधं असविषि असविष्वहि असविष्महि चिती संज्ञाने
षधीया लघोः धातोरुपधाया लघोर्नामिनो गुणः चेतति इर्वस्य हसादिः शेषः इर्वस्यादिर्हसः शिष्यते ध्यात्कुणने।
चिचेत धं सः सिद्धा द्वास्वरयोर्दित्व सिपोरिट इट ईट दिट इटः परस्य सेर्लोपो ईटि अचेतीत् अचेतिष्टां स्या विदः सेराद्
तो विदे श्च परस्यात् सस्य भवति अचेतिष्ट च्युतिर् आसेचने च्योतति चुच्योत इरितो वा इरितो धातोर्वा अङ् स्यात्
वत्तिपि सेरपवादः अच्युतत् अच्योतीत् श्चुतिर् क्षरणे श्चोतति शासान्त्वपाः इर्वस्य झासा वपराः स्वपाः शिष्यते न झ
साः चुश्चोत अश्चुतत् अश्चोतीत् यकारर हितोऽप्ययं श्चोतति मंथ विलोडने मंथति संयोगे नोलोपः इति सलोपप्रा
प्ते संयोगात्पूर्वस्य किति नमं धत्तेः मथ्यात् अमंथीत् आदि शब्दे धाक्ष ऊषिद्ध विलु धिमधि हिंसासंक्लेशनयो
ः इदितः इदितो धातोर्नुम् कंधति कुन्थोऽनु इर्वस्य कवर्गस्य चकारश्चत्वं भवति हस्य वर्गचतुर्थः चुकंथ
इत्येन लोपः कुथ्यात् अकुंथीत् षिधु गत्यां आदेः ष्णः स्नः धात्वाद्योः षकारणकारयोः सकारनकारौ भवतः सेधति
षादेश्च तद्धातोः सुनमां ष्ठादेः षरेषां स्वादीनां नमादीनां च धात्वादौ सकारनकारयोः षकारणकारौ सम्भव 34
अत्रेश्च सिध्यति श्रीणाति... भवति ... ...
ग्रादं न हि ... ... न्यत्र ... ॥

३
(३४८)

तः बत्वं णत्वनिमः तेसतिं सेधवित्वर्थं स्यसेधतिनिषेधः गंगां विद्योधति स्र ट धित्वव्यवधानेपि षः न्यषेधन् निषिषेधा
षधूत्रा स्त्रमांगत्वंचेत्रऋ दितो वा ऋदितो धातोः परस्य वसादेरनपान्ता स्वरतिसूतिसूयति धूञ् रधू न्रा ८२ ८२६
शुहस्कत् स्निहांच स्वरतिसूतिसूयति धूञ्भ्यः किसादेर्णा देर्नीत्यमिट् स्यात् सिषेधिषतवोर्द्वैः ऊसांतः धातो
ः परयोस्तकारथकारयोर्धकारो भवति दधातेर्नकेवेंऊबाः सिषेधः सेधितासेद्धा असेधीत् अनिटोनामिवतः
ऽनामिवतोनिटोधातोः येपरेसोहधिः असेत्सीत् ऊसात् ऊसाऊन्तस्य सेलोपा ऊस असेद्धां असेत्सुः खदस्थैर्ये
हिंसायां च अत्तअपधाया धातोरुपधाया अतो वृद्धिर्णिति चखाद णबुत्तमो वा णित् चखाद चखद णित्यपि सिर्णे
वव्रखादीत् अतो हसादेर्लघोर्वा वृद्धिः सेटिसौ अखदीत् गदव्यक्तायां वाचि डादिस्थानि मेत्रान्नेर्नस्य णः ।
गदनद पतपद अपिद्याधमाङ् मेङ् स्यति हंति याति वाति द्राति प्साति वपति पति वहति शाम्यति चिनोति दि
धउभ्यन्यत्राः कषादावुपांते आद्यो चारणे वा ञा णि गदति अगादीत् अगदीत् रदविलेखने रराद लोपः पचां कि
त्येचास्यपचादीनामनादेशादीनां हर्वस्य लोपो भवत्यकारस्यैकहसमध्यस्थस्य च एकारः किति णादौ सेटि थ
पिचेरद्थुः रेदिथ रेद अव्यक्ते शब्दे णिनेदुः नेदिथः नदीतवा चने च आ त्वो स्पर्दि ऊगुंग्रां असेतः ऊ कारादे
संयोगान्तात् कारादेश्च हर्वस्य वृद्धिर्भवति णादौ आ ८ नर्द आर्दीत् अत समानत्वामपने आतिथ रवाह ननर्द अनर्दीत्
त अनिम अदि बंधने आर्धाद्दीत् नंद टुनदि समृद्धौ ननंद चादि आल्हादने दीप्तौ च अचंदीत् श्रुधश्रुधौ श्रधम्रा।
नदअध्यक्ते शब्दे पद्पतने पद्गतौ कुट कुहदानि ददादाने दाण दौने दोअवखंडने। टेङ् पालने ६ कुथ्य कुध्रकारणाणेष्वणव्यो घेट पाने माङ् माने। घातिदौ नेषोन
कर्मणि सन्धुहिंसायां। याचा प्रापणे। वागति गेधन गो ७ ऊऊ त्सायां। गतौ त्यात्सकुणे। १ टुवपू बीजसंतानि। नघात पात्। त्रा मृणप्त समेचितवे त्रयचयने दिहलप चये॥

स्तृस्त्यापतापयो
श्वगूक्षाणि गर्जी।
वनोधने इङ् ज्ञा
णित्र्मवेधस्वं
पने रधहिंसायां
नत्रा अवर्जने।
शपशणतिदप
दर्पगाधेयो कुद
शोहो कुदक्षिघां
सायां सुदवेवि
ल्पेस्निहन्जीतौ
सुदजिरणे॥

क्रिदिपरिदेव
नेचिह्नेद।

किंचिदमितिस्वरं कथयंति। तेनादंतवादगुणाद्यं विदंस्ते यत्रास्को सोरामू विभ्रमनाञ्च परस्पपं कः नं नं नन्॥
का सूत्र इ ऋत्सायां। आस उपवेसने। दय दानगतिरक्षणहिंसादने षु अय गतौ। वा निय निक्षन्निदाणनं॥

ऋधीत्॥ इदि परमैश्वर्ये इंदति॥ स्वरादेः स्वरादेः द्वौ तो द्वितीयाउ सवति द्विर्बादौ परे॥ अई ए ए ए ए ए दवं कासादिप्रत्य
यादाम् कृस्तूपरः कासृ आसृ दयृ अय गुरु नाम्याद्येनेकस्वरेस्योणबादौ परे आम् उत्त्वयो सवति सच कृभ्वस्तिपरः अयांचक्र
रः चिद दरिजाञ्जकार्गृश्रषां वार्रः इत्वे स्य कृवर्णस्याकारः धात्तोर्नामिनः नामस्तस्यादेस्तस्य च धातोर्वृद्धिः ञ्णितिपरे
इदांचकार इदांचक्रतुः इदांचक्रुः इदांचखे इदामास इदामासतुः इदामासुः इंदांबभूव इंद्यात् ऐंदीत्॥ णिदि
कुत्सायां॥ इ णिदि ति निंदति॥ तौ॥ वृ खति॥ असवर्णे स्वरे [illegible] रिकारोकारयोः॥ रियुवौ नुवोरवंकरवउः उ
खुः उवोखिष अखीव अखिषं अ चुगतिपूजनयोः आनंच अंच्यात् पूजायां अंच्यात् आंक्षि आयामे आं [illegible] बेनुक
वां आंश्च आनां बंकृ र्बांको टिल्ये टिः विङ्कसे रूर्ढेति जुकुर्वं वङ्गगतौ ञ् ञादद दवादिगुणस्तताकारारणांने बपूर्बलो
पो वव ज उः अवाजीत् वङ्गगतौ वदिव ङ्पोः सो नित्यं वृद्धिः अवाङ्गीत् अङ्गगतो क्षेपणे च [illegible] अति अङ्केर् चउ
र्धुवीवसादौ वा विवाय नुधातोः विकरणस्य नोर्धातो श्चवर्णे वर्णयोः रियुवौ स्वरे परे अनेकस्वरस्य संयोगपू
र्वस्य उ द्यो असंयोगपूर्वस्य किंचि द्विय उः विव्य उः स्वरांतात् वतस्थतादौ नित्यानिटः स्थपो वेट् विवयिथ विवे
थ आङिम वः विव्यथुः विव्यिव आङिव विव्यिम आङिम वीयात् नेकस्वरादनुदात्तात् आद्यो चारणेऽनुदात्ता
देकस्वराधातोः परस्य वसादेरिणनो अनिट् स्वरांतो सवतीति टरूपतामिमां स्कंसेटः ध्रुवदंतित विदः अदंतमू
दंतमूतां च वट्ड् रुन्तौ श्वि डीडि वर्णे श्वब ञाङूः श्रियावृपि॥१॥ गण स्व मू दंत मुतां चं स स्कवौंकवं नवोणितिम
मृ कृ

ता
विवाय
वि

ज्ञानादिगतौ के
विवाय विवाय

३५

घोषुसुस्तवः॥ इत्विस्वरां नानिष्ठत्वं समुच्चिता॥ स्नतोदसंता नपिमन्त्रिबोधत॥॥२ शाकिस्तुकांतेषनिर्मेकड्ष्यते॥ घस्त्विश्चसांतेष्ववसिः ३८
घस्मरणी॥ रक्तिश्चसांतेषयमैघुनेत्यस्ति॥ स्नतस्नृता॥ योलन्निरेवनेतरे॥ ३ यमित्रमांतेषनिर्मेकड्ष्यते॥ रमिर्ह्विवादावपिपगृतेमनिः॥
तन्निश्चतुर्थोद्दनिरेवपंचमे॥ गमिस्तुषष्टः प्रतिषेधवाचिनं॥ ध दिर्दिर्ड्विमिर्दतिरोदत॥ वद्दिर्ह्नर्ह्विस्तुषष्टोदहतिस्त्रयांलिटि॥
डमेनिटोष्टौ॥ विद्गुमुक्तसंख्याया॥ गणेष्ठु द्वांताः प्रकिनडयंकीर्तिता॥॥ पदिशिट्टशिं दशिमयोमृशिंस्टशिं॥ रिशिंरुशिंक्रोशतिमष्टमंविशिं॥
लिशिंचवशांताननिटः प्रोक्तागाः॥ पवंतिपाठेष्ठद्वेवनेतरान॥ ६ रुधिःसराधियुधिंबधिसाधयः॥ क्रुधिक्षुधीशुध्यतिबुध्यतीव्यधिः॥ इमेच
धांताद्दशाचानिटोमता॥ स्नतः परं सिध्यतिरेवनेतरे॥ ७ शिबिंपिबिंशुष्यतितुष्यता॥ त्विषिं॥ विषिंश्लिषिंप्रुष्यतिदुष्यतीदिषिं॥ इमान्दशैवोप
दिशंत्यनिर्ट्विधौ॥ गणेषुषांताकृषिकर्षतीतथा॥ ८ तपिंतिपिंचापिमथोवपिंस्वपिं॥ लिपिंलुपिंत्रप्यतिदृप्यतीस्टपिं॥ स्वरेणनीचेनशपिंछु
पिंक्षिपिं॥ प्रतीहिपांतान्यठितांस्त्रयोदश॥॥ ९ अदिंहदिंस्कंदिभिदिच्छिदिक्षुदीन॥ शदिंसदिंस्विद्यतिपद्यतीखिदिं॥ तुदिंनुदिंविद्यतिविं
वंतइत्यपि॥ प्रतीहि दांतान्दशपंचचानिटः॥ १० पचिंवचिंविचिरिचिरिंचिरिंजिप्रछत॥ निजिंसिचिंमुचिमजिभंजिभुजिभ्रस्जिंत्यजिंयजिं॥
युजिरुजिंसंजिंमज्जतीनां॥ तुजिंस्वजिंसृजिविजिविच्छनिटस्वरान्॥ ११ वेता अवेषीत द्विकदये चिदाय॥ यो अनापियकारे परे ह्रस्वस्य
रस्यदीर्घः॥ क्रीयात॥ अद्वैषीत अद्वैष्ट॥ उभयद्विसायांपातर्कपते सुट्गविकर्तरि॥ प्रस्तुपतिमो॥ क्रोएत्अपनयने॥ ओणांचकार॥ वनष
नसंभक्तौ॥ सेनतुः॥ जनसनखनामात्वंसेझिति॥ कसे यादौक्रिति वा॥ सायात॥ सन्यात॥ चमुछमुजमुझिमुअदने॥ ष्ठिवुक्लमुचमां दीर्घो
[illegible]दीर्घो॥ अपि॥ आचामति॥ आङ्ःकिं॥ चमति॥ विचमति॥ ष्ठिवुनिरसने॥ नामधात्तु घष्कष्ठिवांसत्वं॥ नष्ठीवति॥ ष्ठिवेः ह्रस्वस्यघोवा॥ तिष्ठेव॥

विद्विगतौ पुणात्रदारेसु तो ॥२॥ यङ् यगाय्यासन्निङ् काम्यान्यान्यारकिवुयज्ञीय ङ् प्रत्यो याद ३ ॥ रासूद्धेरे ते वीक्षा यगादयः ॥२॥
साक्षल्लासुदीनो त्वमुअनवस्त्रानो ॥ क्रमुल्लानो ॥ क्रमुपादाविद्धिपे ॥ त्रसी ॥ उङ्गो ३ स्त्रो हने लषकौ तो ॥५॥

ङवति। दक्कारो तामकारान्ताय कारान्ताः क्षणा दृं सर्वा अस्मु वाणेन स्वसवाणध्व रणेगा नृमिद्रास्क्षीद्धे यो ङौ

टिष्टवष्टीष्याताष्टेष्टीलङ्करेवर्षुवरणाद्यो लूयंतक्षणाश्वसङ्काम्ष्ट्यादितासदितासोनहकि अकटीतङ्कुरंदसिंअषीलगुङरक्षणोअ
य्यगुरुधृपविद्विपाणियमिस्यः स्वार्थेऽआयः प्रत्ययः अनपि वासधातुः युक्षादिप्रत्ययान्तः इष्टीधातुसंज्ञो सवति। गोपायति। गोपायां
यांचकार अयादयो नपिरांडगाय यतः यस्मात्स्यात्पिजाय गोपायत्युष्यावगोपाय्यितागोपितागोप्ताअगोपायीत् अगोपीत्
गोपीव्वलसात् अगोपिश्तारवधयसंताये तयसंतापेते पिछितत्तरश्ववञ्चान्नाहसीत् ऋयङ्ज्यष्यकायांवाचिङ्गपिवक्रमुष्यादवि
कोपेत्वास्स्लास्त्रमक्रमक्रमत्रसितुदिनषायोवाक्षूर्षेषच ङ्कमयेदीर्घोःष्टिषयेक्राम्यतिक्रामतिस्कक्रमोरातिनेट्।
अक्रमीत् टामञ्चयरमे। गमांछगमत्यमङ्शम्। च्छेदिषये यवतिये मिवयांयमिरम्रिनमातांसक्लेसरिटयेणमङ्कलेशाद्च
लेमिधंतनंध अनंसीत्। ईक्षेअस्याया इष्टीयोर्यतेतिण्डीनुरे ड्पीमगात्मगतौगच्छति। गमांस्वरे। गमङनङ्गन्नवत्घसामुयश्च
यालोपः स्वरे। किङति तनङ्कमतः ऊगमिषङ्गविलन्तत्स्यणा। लेतेऋदेतावस्यपरस्मैनवति गमेस्कयोगमिष्यति जित्वायादेङ्ङिलि
तोक्षतोःऊषादेश्च ङः प्रत्ययो सवतिपेसेरयवादः अगमत् चरगतिलक्षणयोः अचारीत्मुचादेविङःमुचुम्लुचुभ्राशोम्रो चलिअमुच
त् अम्लोचीत्मुचुम्लुचुचौर्येअमुचत्अमोचीत्अम्लुचत्अम्लोचीत्ग्लुचुगतौअग्लुचत्अग्लोचीत्। त्रिफलाविशरणे तृफ
लसङ्कम्पां किंतिणादोसदिघपिचे लङ्घवें लायोफलङ्फेलिघम्लेतस्य समीपाकारस्यसोनित्यं हिः अफालीत्
फलातिष्णोफलङ्ग अफालीत्। कलविकसने अकलीत्। ञिडायेसपरोक्षयो डेषि। डिगायडिम्पङः डिगायिघडिमेष्व
डीयात्अडेषीत् कृषविलेखने कर्षतिच कर्षति च कर्षिष्ट रराोकसे ट्वशां ट्वशृक्षकृषमत्रसष्टत्रचपटपसर्यांकसेः ३६

तुङ्ग्विगति रुषोप्पकारे तश्च ते षो ॥

अयेङिडी

ङ्यति ङ्ययत्। ङ्यजय नः।

कृषविलेपने॥

।रोरोसवति॥ कषादीनां वा॥ कृष्टौ कष्टौ॥ षढोः कः से॥ धातोः षढयोः कत्वं से परे॥ कक्ष्यति॥ कर्क्ष्यति॥ अकाक्षीत् तत्र अकाक्षीत्॥ कृषस्य सृष्टा॥ सृज

दृश्योर्यम्पि वा॥ सिद्धस्य षांतालस्य कृष्टांतात् स्वातानालषांतात् नाम्युपधाद् अनिटः सक्॥ दिवादिपरस्मै मज॥ हृश्रोः सेरपवादः॥ अस्राक्षीत्॥ सृज

रुष रिष हिंसायां॥ ... सृज्याकं ... रुष रिष हिंसायां॥

नवे सर्पतिस्रष्टा स्रष्टा अस्राक्षीत् अस्पृक्षत् अस्राक्षीत् ... नेरादनेच क्रोशतिक्रोष्टा अक्रुक्षत्॥ रुष रिष हिंसायां॥ रुषस्य हृ ... रुष रिषामते

रुष रिष हिंसायां॥ रिषादि हिंसायां॥ शिषादि ...

पि तस्य॥ रोषिता रोष्टा॥ रेषिता रेष्टा॥ अरोषीत्॥ अशिक्षत्॥ सस्ट कायमि त्यक्तशे षितानिषद्यादेनषांचकारः॥ पढे॥ आदिङ्ढवे वा॥ षमपीतामिदे

सेचनेविढिनालायोदीर्घश्च॥ ढेपरे ढस्य लोपः॥ शर्वस्य चानुनोदीर्घः॥ कृतोदीर्घौ समे ढौ षढोः कः से॥ आमिक्ष्वं दूहलस्मीकरणे दिहिं वदा

दध धक्ष्यति॥ अधिक्षीव॥ कसान्त॥ अदाधांस्विव्यातोऽन्वतिऽन्वांच॥ वकारः॥ चे दृ दिहि विदिदि विधि विधि विकि डिषीणनो॥ दिह्व वति धि निंध

एष्ट्रौ॥ वस्यलोपोगुणानावतस्यत्यया॥ अवुविषये चय॥ धिनोति॥ उक्तौ विलोप॥ असंयोगात्॥ र्वस्यउत्ययोः उकारस्य लोपो वा वमयोः॥ धिन्व

धिनुवः धिन्मः धिनुमः॥ मिपि गुणो बाधकः॥ धिनोति॥ ऐवदि॥ असंयोगात्॥ र्वा स्यत्ययोः उकारादिलुक॥ धिनु ... कृविहिंसाकरणयो

श्च॥ कृणोति॥ अकृण्वाति॥ अकोवानुः॥ प्रत्ययोः विषये॥ अकृणोति॥ अकृणवीत्॥ आनदि॥ घं॥ आनर्ष॥ अदिता॥ अष्टा॥ आष्टीव॥ आदिष्ट

आदिषत्॥ आदीव॥ आष्टा॥ आट्॥ तद्दृ च कृ तनुकरणे॥ तक्षत नुकरणे॥ तुर्वो॥ धविषये॥ तक्ष्णोतिः॥ तक्षति॥ काष्ठंने॥ ... अम

स्कोरद्यो

त॥ तक्षितततष्ट अतक्षीव अतक्षी॥ ... ष्टां अतक्षीव अतष्टां अतक्षः॥ तनूकरणे किं वाग्भिः संतक्षति॥ सर्वयती त्वधेः णि

क्षः॥ चं॥ वनेश्रणिक्षति॥ घेत्रैवे॥ षर्वक्तयो संध्यक्ष राणामात्र न पिश्रातोणाइडौ॥ आदन्तोदातो॥ घरोणडोडाग्नेनोश्रांतोनपिध

नोरस्तालोपोनपि॥ क्रिडिनिस्वरे सस्कोरादियोश्च॥ तिककारलोपः॥ पश्चाद्वत्वनपध्यायाः॥ षढोः कः से॥ कषसंयोगादः॥ ष

पिचङग्लैत्तः ङ्गिघङाम्लाघसंज्ञोगादेरादंतस्य किति लिङि एकारो वा ग्लायात् ग्लेयात् ग्लाता अग्लासीत् अग्लासिष्टां
कैगैरै शब्दे कायति चकौ ङगौ दादेः अपिद्वाधमा गेइ कः पिबति सोस्थामात् एकारो न वत्यासीर्या दादोपेगयात्
अगासीत् ष्टै स्त्यै शब्दसंघातयोः स्त्यायति तस्त्यौ स्त्यायात् स्त्येयात् अस्त्यासीत् दैप् शोधने ददौ दायात् अदा
सीत् धेट् पाने दधौ धेयात् अधासीत् सिलोपपक्षे अधात् उस्यालोपः अधुः धेटो नूतमा वेद्विवादिपरो डो वाछि
वंच अदधत् दृशिर् प्रेक्षणे दृशादेः पश्यादिः चउर्थपिट् शक्रुवाप्नोइत्यस्य ऋच्छतिगत्यर्थस्य उदय र्त्तिकस शा
दर्दै दपाघ्राध्मास्थाम्नादाण्दश्योपश्यऋच्छधौशीयसीदपिबजिघ्रधममनयच्छतिष्ठः पश्यति ददर्श स्रजिदृशोः स्वपोवे
ददर्शिथ ददृश्व ददृश्म अद्राक्षीत् अद्राष्टां ऋवर्णे दृशोङे गुणः अदर्शत् ऋ गतौ ऋच्छति आर्च्छत् आर गुणोर्त्तिसंयो
गाद्योः ऋर्तेः संज्ञोगादेः ऋदंतस्य च गुणो भवति यकि यङि किति णदा वाशीर्या दादौ च आर आरतुः आरुः अर्त्ती
हेव्ययतीतां घपा नित्यमिट् आरिथ अर्यात् अरिष्यति सर्त्तेर्शास्य र्हित्यो डो लुङि सेरवादः आरत् अर्तेः ऋदेरिति
केचित् आर्षीत् सृ गतौ धावति शीघ्रगतावेवायं अन्यत्र सरति ससर्थ ससृव यादादौ पे यादादौ आतोरिकृ
वतिङो व्यवधानार्थः असरत् स्त्रियात् तेन ये इति न दीर्घः स्कृ गतौ सुस्राव सुस्रुव स्रुयात् अस्रौषीत् स्योडोधतो
ध्वितिचं लुङि सेरपवादः अस्रुस्रुवत् उङ्गतौ उदोधउद्विथउदोधउउवअउउवत् श्रृ श्रवणे श्रृ वः श्रु
आदेशो नउ प्रत्ययश्चास्मिन्विषये श्रृणोति श्रृणुतः श्रृण्वंति श्रृणोमि श्रृण्वः श्रृण्मः उवर्णो वा लोपः श्रृणुवः। २४

ष्णाणम्॥ श्रु श्रो थ श्रुश्रू व श्रूयात् अश्रौषीत् शशृशानने शीयादेशो श्रात् शी यते शाशाद शोदङ: शोदिव शाशात्व अशादत्। बभ्र
विभ्रारण गात्य वशादते। शी हृतिस विस्वं कोर्ति टिपरस्पत्रथ: निषसाद: निषेदध अ सदत् पाया पाने पिबति पेयात् अपात्
घ्रा गंधोपादाने। जिघ्रति घ्रायात् घ्रेयात् अघ्रासीत् अघ्रात् ध्मा शब्दाग्निसंयोगयो: धमति दध्मौ ध्मेयात् ध्मायात् अ
ध्मासीत् स्था गतिनिवृत्तौ तिष्ठति निमित्तौ वेन वस्पथ: तस्थौ अधित ष्ठौ स्थेयात् अस्थात् म्ना अभ्यासे मनति म्नायात् म्ने
यात् अम्नासीत् दाण् दाने यच्छति देयात् अदात् कृ कौटिल्ये कः करच: कदं ताल्वयपानेह क कर्षेक्लयत् अक्राषीत्।
स्वृ शब्दोपतापयो: स्वरति सस्वार सस्वर्थ स्वरिष्यति अस्वात् अस्वार्षीत् बुध अवगमने बोधति बोधिता रुह बीजज
अपध्यायन पौग न्मनि प्रादुर्भावे च रोहति रोढा रोक्ष्यति अरुक्षत् स्कंदर गतिशोषणयो: चस्कंदिथ चस्कंथ स्कद्यात् सावन्निटोनेत्।
वृद्धि: अस्कान्सीत् अस्कदत् वृश्च वरणयो: वरते: वरिवक्ष्यसइरतीर्यात् ईटो गृहोदीर्नामिटई कारोन ऊणदे
हड छ्रू रुदे तानो वालरीता तरिता पसे: टरिटोनदीर्घ: सोष्टादेश्व अतारीत् अतारिष्टां द्रासाद् शाने अपिरक्रदरा
स्वं जसंज्ञा पथोनस्य लोपो पुपि देशति अदाङ्क्षीत् षंजसंगे सजति स्य घाडक्षीत् कित निरोगापनेय संशये च।
उभ्य: गुप त्तिज माञ्च धदानुशान्य: स्वार्थे सपत्यपयोधमतोश्रद्धिरत्न चिकित्सति चिकित्सां चकार पहूपतेतेनपठे
७ :पतेर्ईगुप अपपतत् चपुच लमेरचाम्पतितमतिफणराडं चाडक्ष्स्वाश्वस्वासृस्वस्यमस्वनङ्कृत्तश्रउत्र सामेचश्रवे
लोपो वा त्रेमऊ: बश्रम ऊ: अत्रमीत् रहु व सुत्ररणे व मति पत्वमर्दलोपो वेति केचित् वेमऊ: ववऊ: अ० वमीत् फ
णा मं दीर्घ:॥

ज्ञातो दुष्मादेल घोर्वा वृद्धिसेटिशौ

एणातौ फेणाः फणान्तः फणाणी तत्र फणीवस्पृशु स्वनशब्दे स्वनतः स स्वनतः स्यमतः स सौमः स्यमतः ससुहि
साया ग्रासमतः प्रशामिषः उलिर उलिरत्व लिरत्व अदेने अच्चेदत्व अतो लोप दोहिलाने रतिवोह्रकत्वतः वस
नवासेण वा दौर्घर्वस्य यङादीनां पञ्चादीनां च हर्वस्य संप्रसारणं णबादौ यवराणां मिगृहीत नः सस्वरस्य संप्रसा
रणं दीर्घस्य दीर्घो ह्रस्वस्य ह्रस्व उ वा स यङ्ञो यवराणां इत्यलः संप्रसारणं किति यङादीनां संप्रसारण
किति यजिर्वपि वहिश्चैव वेञ् व्येञौ ह्वयतिः स्वपी वद वसी श्वयति र्वक्ति रेकादश यङादयः १ घसादेः षः
घसि शासि वसीनां सस्य षो निमित्ते सति क्सः घतः उवसि घः उवस्य उर्षितं वस्ता सस्तोनपि ससपतोः नपि सवस्य

इकारस्य लोपत्व स्त्वर्थः ॥

ति अवात्सीत् अवात्तां वदव्यक्तायां वाचि उवदि घत्वदात् अवादीत् उतुश्वि गति वृद्धोः श्वयतेर्णादौ संप्रसा
रणं वा ततो द्वित्वे शुशाव शुशुवतुः शिश्वाय शिश्वियतुः शिश्वयिथ अश्वयीत् अश्वयत् श्वयतेरि तोलोपः ।

इरितो वा इति ङ वा त्वयं ॥

डे अश्वत् अश्वयतेर्ङ हित्त्वं वा एरलोपः अशिश्वियत् अश्वयीत् घस्लृ अदने जघास जक्षतुः जघसिथ जघस
थ जक्ष घस्य अघसत् इति पञ्च क्रिया घच्छ दो दध तिष्ठन्ति च । आमोत्सु सौन्तुव कर्तरि । धमासधयो
वद्धवधिष्ट रक्ष्मदेवानां कनतयोः इकां चक्रे ददिष्ट दददाने ददति अददिष्ट धक्ष गतौ धधक्षे धक्षिषाष्टाग्र
धक्ष्य ष्ट वेष्ट वेष्टन विवेष्ट वेष्टे वेष्टायां अचेष्टिष्ट ङगतौ स्वेष्ट्ये चं अर्जते आचके आर्जिष्ट धंङपरि
ष्वंग स्वञ्जनेर्णसे देवा किवत्वे परिषस्वजे परिषस्वञ्जे स्वङ् क्ष्टीष्ट अस्वङ्क्त अस्वङ क्तातां त्र स्त्र ल ङ्कायां ३०

प ए एत्साज्जू त्वाष्ट त्याष्ट स्पम स्त नड्डू सुपुत्र सावे ग
सर्वत्रो पो ॥ ६ ॥
उधनेतः॥

लोपप चोकित्ये
चास्प॥

वेयत्रयिषीष्टत्रभीष्ट अन्नतः उपदृष्टे तिष्टेते ष्टष्ट ष्टद्रुरणं ताम्रेसं तान्नपा तनयोः ततायेअता यिष्ट अतायि बलवद्वरनिद्याः ति ष्याष्ट
तेः ष्टा अतिष्ठजसीष्ठसिग्रात्रे विनामे रधिकसो स्वरेसुम्डं सतेडं डं संे अङ्कसिष्टष्टुसस्यंते विष्टो सतेस्तानिला अस्ता सिष्टद्र
ष्ट्रसद्वेनस्विवरणेववलेअवति ष्टक्रमलेवद्वमिमदे वक्रणमदे क्रवी ग्राष्ट्र वेचक्षययवेत्तु कर्ये अक्रयिष्टद्भायाविधत्त
नेचद्वस्रा यैत्रक्रा यिष्टस्फायातप्यायी ष्टष्टे पस्फायेलिड्डुडाः प्यायःपी पिप्ये अप्यायिष्टदी पडजनबुधप्ररस्तायिप्याविस्या
वाइणुंतनिन्नुक इणः परस्यनेमोलुक् अप्यायि मिस्याः तघधायाणुणाः नसिस्याघरनः दुत्वाडढ्ढु स्नाष्ट्र दुस्त्नाष्ट दीसोन्नेडेब
त्राडै स्त्रास्पतेस्त्रा शतेत्ते सेत्रास्पतेत्रे सवस्त्राशर्ति केननिशातेद्व मायां चतितिक्षते विलिक्षांचक्रे गुपगोपनकुत्सनयोःजु
गुप्सतेमानविचारणयोः से ष्ठवे स्यात् इत्से मानादीनां दीर्घ स्पेनादीर्घः मीमांसते मीमांसांचक्रे मीमीसिषीष्ट मामांसेतामीमा
सितधामामासिष्ट बधनिदायां आदिक्षबाना क्षसांतेस्य क सास्येः बीभत्सते पणव्यवहारेस्तुतौ च पणव्यतिस्तुत आयः इतिस
विवायः पणतयणायांचकारपेणे एवंपनस्तुते कं बुकान्तौकमेस्वार्थे णिङ् अनपित्वे वा कामयते कामयांचक्रे कं चकमे त्र रेणसात्वक्त्य पा॥८
रङ् द्विश्व चंनाद्यतोः कर्तर्यच्छ्रु इष्ट्वातोश्च द्वित्वेसरपवादः त्रेः अनापित्रे लोपान्तेइस्मागमंतात्यास्येन्वेछुत्र अडि
लघोरूरस्यउपधायाः अड्रिसस्फ पधायाडःस्वास्नवति सर्वस्यानोलघुनिधात्वक्षरेपरेईकारः लघोदीर्घः अडि
सतिसर्वस्पलघोवीर्घोनभवतिलघुनिधात्वक्षरे अचोकमते अरसावेवक्रमेरङ् द्वित्वे अचकमत अव्यगतो अव्यते
अयतोपादेरफस्यलत्वं प्लायते प रायते अयांचक्रे आयिष्टदयदानगतिहिंसादानेषु दयते दयांचक्रेद

गाऋत्रतेरुत्तस्थितेसवर्णदीर्घत्रपरत्वाद्वाधाई । गतिसूत्रेणाई । आ । ऋ । इति
नत्राई एोन इतिस्यात् अङ्गस्य गतस्यान्त्यस्य वर्णस्य दीर्घस्यात्

कुहविअजोष्टुगत्रा

नेकस्खरेतियेोरु

डि: त्वोन्तगुण:॥

यिषीष्ट । अददिष्ट घट चेष्टायां । जघटे । अघटिष्ट । ईह चेष्टायां । ईहांचक्रे । ऊह वितर्के । ऊहांचक्रे । कासृ शब्दकु
त्सायां । कासांचक्रे । षेवृ सेवने । सिषेवे । असेविष्ट । उङ् डङ् दुङ् गतौ । औष्ट । अञोष्ट । अच्योष्ट । गाङ् गतौ । गाते । अन्तरंगत्वा
त् सवर्णदीर्घे गाते गावते ङ्गा गे ग्यागास्त सङ् गतौ । साबणे चरवतेनासम्पोत्वै: अनपि विषये ये वहस्पवत्वात्तरुषव
रविता । अतिष्ठा यमित्यक रोताअरोष्ट । मूङ् बन्धने । मविता । देङ् त्रेङ् पालने । यते देङ्गणा दो दिग्यादेशो दित्वा नाव
श्वदिग्यदासीष्ट । ... दाभ स्थाभि स्रूङ्भ मा तेन । वदीङ् लोपो कस्यां तक्र सो क्रस्या त्यरस्य सलोपो कसे अदित
त्रायते तत्रे अत्रास्त । षिङ् ईषद्धसने । सिष्मे ... तौ । डीङ् विहायसा गतौ । डिड्ये । अडयिष्ट । द्युत दीप्तौ । द्योतते । द्यु
तेः पूर्वस्य संप्रसारणं । स्वापेस्फसे दिद्युते । द्युतादिभ्यो लुङि वा । परस्मैपदं । अद्युतत् । अद्योतिष्ट । श्विता वर्णे । अ
श्वितत् । अश्वेतिष्ट । ञिमिदा स्नेहने । अमिदत् । अमेदिष्ट । ञिष्विदा स्नेहमोचनयोः । अस्विदत् । अस्वेदिष्ट । ञिक्ष्विद
ा च । अक्ष्विदत् । अक्ष्वेदिष्ट । रुच दीप्तावभिप्रीतौ च । अरुचत् । अरोचिष्ट । घुट परिवर्तने । अघुटत् । अघोटिष्ट ।
रुट लुट लुठ प्रतिघाते । अरुटत् । अरोटिष्ट । अलुटत् । अलोटिष्ट । अलुठत् । अलोठिष्ट । शुभ दीप्तौ । अशु
भत् । अशोभिष्ट । क्षुभ संचलने । अक्षुभत् । अक्षोभिष्ट । णभ तुभ हिंसायां । नेभे । अनभत् । अनभिष्ट । अतुभत् । अतोभि
ष्ट । स्रंसु ध्वंसु भ्रंसु अवस्रंसने । अस्रसत् । अस्रंसिष्ट । ध्वंसु गतौ च । अध्वसत् । अध्वंसिष्ट । स्रंभु विश्वा
से । अस्रभत् । अस्रंभिष्ट । कृडि नङ्जी सर्जने । कृंडा च । कृे आ ... जेतु । आत्रिक्लिष्ट । अस्तडात् । असडिष्ट । वृतु वर्तने ३९

सर्वरात्रिस्य
पूर्व

अद्युक्तिरिव
भावात्तपोर्थु
णः॥
लिङ्गुपादेर्गे
रुस्ते॥

नोलोपः॥

नश्र्यस्य तत्सर्ववर्णधृष्टधु संभवस्य: परस्य सका
रादेशाई ... नस्यात्॥

दिश्मस्या दिशेश

वृद्भ्यो वृतादिभ्यः स्यसयोर्वा यियं वेः निट् त्वं च वर्त्स्यति वर्तिष्यते अवर्त्स्यत् अवर्तिष्यत अवृतत् अवर्तिष्ट वृधु वृद्धौ शृधु कुत्सा
यां स्यंदू प्रस्रवणे स्यंदिष्यते स्यंत्स्यते स्यंत्स्यति अस्यंत्स्यत् अस्यंदिष्ट अस्यंत्त कृपू सामर्थ्ये कृपो रो लः कृपो रेफस्य
लः ऋकारस्य ऌकारः कल्पते चक्लृपे कल्पिषीष्ट क्लृप्सीष्ट सिस्योः उपधायागुणेन सिस्योरनिटोः परत क्लृप्सीष्ट क्लृपेस्तादौ च
ऽशृकद्दीरि वाधे निट् त्वं च कल्प्तासि कल्पितासि कल्प्स्यति कल्पिष्यते कल्प्स्यते अक्लृपत् अकल्पिष्ट अक्लृप्त घट चेष्टा
ता घटादयः षितः व्यथ भयसंचलनयोः व्यथो लिटि व्यथेरभ्यासस्य संप्रसारणं विव्यथे अव्यथिष्ट कुडुंगतौ कुकुंडे अकुंडि। ऊड्डवे।
ष्ट रमु क्रीडायां रमते व्याङ्परिभ्यो रमः परस्मैपदं विरमति विरेमतुः अरंसीत् अरंस्त लोकृ दर्शने लुलोके श्लोकृ संघाते अश्लो लो॰कते॥
किष्ट शकि शंकायां शशंके अशंकिष्ट अकि लक्षणे आनंके ढौकृ त्रौकृ ष्वष्क रयि गतौ लघि लोडने निष्टत्रौ चढुढौ
के अत्रौकिष्ट बाधृ लोडने बबाधे अबाधिष्ट नाधृ नाथृ याच्ञोपतापैश्वर्याशीःषु नाथ आशिष्येवात्मनेपदं नाथते।
अन्यत्र नाथति ननाधे अनाधिष्ट दध धारणे देधे अदधिष्ट स्कुदि आप्रवणे चुस्कुंदे अस्कुंदिष्ट वदि अभिवादन
स्तुत्योः ववंदे वंदिषीष्ट भदि कल्याणे सुखे च बभंदे मदि स्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु ममदे ममंदि
षे स्पदि किंचिच्चलने पस्पंदे मुद हर्षे मुमुदे मुदिषीष्ट दद दाने ददे ददे यती प्रयत्ने येते ञित्वरा संभ्रमे त्वरते तत्वरे
अत्वरिष्ट षह मर्षणे सहते सेहे सहिता सहिवहोरोदवर्णस्य ढलोपे सति सोढा असहिष्ट गाहू विलोडने जगा
हिषे जघाक्षे जगाहिढ्वे जघाढ्वे गाहिषीष्ट घाक्षीष्ट गाहिता गाढा गाहिष्यते घाक्ष्यते अगाहिष्ट अ

गाहादवाढे घुटानामेत्व र्व्वलोपोना॥ ढ्लोसंहरुञ्जरिषरुषात्तन पेतस्येदवा॥ हिध्व होढः प्रदिक्षबानां हूलिवाहुः ढिहोलोपो॰ऊतोनदीर्घः रःक्रहोश्चु: सेढो हलोभष्ठकाशृहिद्धे५बन्यारि तिसवत्पयस्याधी॥

गाढ्वे

गाढ अघाढ्वा तां गूहन्तु गूहाणि गूहाव गूहाम अगूहत् अगूहतां अगूहन् अगूहः गाढि ता गाढो गाढि ष्यते अघक्ष्यत अगाढि अघक्ष

त अगानि सको ह्लोपः स्वरे अघक्षातां अघक्षत इत्यात्म क्रिया॥ राज दीप्तौ रेकाजुः रराजतुः रेजुः रराजेअ

राजीत् अराजिष्ट खन खनने चख्नतुः चख्नुः जन सन खनां से विड्विति कसेचाकारः येङ्गिति वा खायात्

खन्यात् अखानीत् अखनीत् अखनिष्ट हन् हरणे क्ष दर्वंश क्षियङ्गाडि क्षियाम क्ष्यनः क्षयति स

मिस्य मिथा मिनिमिणः हृषी मिष्ट अहर्षीत् अहस्त दान गाङ्के वेदीदां सतिदीदां सतेदीदीसा चक्रे शान तेजने शीशां

सति शीशांसां चक्रे गुह संवरणे गुह्रे रूपधाया उत्गुणे हेतो स्वरे गूहति गूहते जुगूह जुगुहतुः जुगूहिथ जुगोढ

जुगुहे जुगूहिषे जुघुक्षे जुगूहिध्वे जुघुढ्वे गूहिता गोढा गूहिष्यति घोक्ष्यति जुगूहिद

सिद्धगुहास्फः सको ह्लोपावकारतवर्गयोरातिअगूहत् अघुक्षत् अघुक्षतां अघुक्षन् अगूढाः अघुक्षः

था अघक्षद्भुः अघक्षध्वं अघक्षि अघुक्षि हि अघुक्षावहि अघुक्षामहि तङ्‌सेवायां सेङिषवसेवष सेङोर

कीस्ट अनाकीत अलक्ष श्रिञ् सेवायां श्रि श्रियतुः शिश्रियेश्रीयात् अश्रयिषीष्ट अशिश्रीयत् त्विषद

श्रो तित्वेषति त्विषे त्विषीष्ट अत्विक्षत अत्विक्षातां स्पश बाधन स्पर्शनयोः स्पशति स्पशे अस्पा

शत् अस्पाशीत् लष कांतौ लषति लषते लेषे रंज रागे रंजति रंजे रंजतुः रंज्यात् रङ्क्षीष्ट

अरांक्षीत् अरंक्त षचं समवाये सरणे षस्वबम्ब सववबम्ब दह धारणे दधति दधिदिदे दधिवे अधाक्षीत् अधक

वेदयप॥ सहवहोरोरवर्णस्य

णौ च शापयेणौ निनयिषति सेध अनैषीत् अनेष्ट दुयाच याच्यां याचनि ययाचिषिष अयाचीत् अयाचिष्ट॥ यज देवपूज
संगतिकरणदानेषु॥ इयाज इयष्ट इयजिथ इयजिव ईजे यक्षीष्ट अयाक्षीत् अयष्ट डुवप् बीजसंताने उवाप ऊपतुः उवपिथ उवप्थ ऊपे
उप्यात् वप्सीष्ट अवाप्सीत् अवप्त वह प्रापणे उवाह ऊहतुः उवहिथ उवोढ ऊहे उह्यात् वक्षीष्ट अवाक्षीत् अवोढ अवो
ढं अवक्षातां वेञ् तंतुसंताने वेञो णादौ न संप्रसारणं ववौ ववतुः ववे वेञो वयादेशो वा ऊयतुः ऊवतुः ऊये ऊवे॥ व्यञ् संवरणे
विव्याय विव्यथ विव्ये वीयात् व्यासीष्ट अव्यासीत् अव्यास्त ह्वेञ् स्पर्धायां शब्दे च विसर्जनस्य कत्यतेः संप्रसा
रणं जुहाव जुहुवे हूयात् ह्वासीष्ट अह्वत् अह्वास्त अह्वाता ... चित्तोपि ... नेमि पिपासि चिक्रिया
वीनां ... उत्थापन ... वा आतिष्ठ ... अक्षरत ... आस्त ... पचष्पाकेवचि पपाच पेचे पच्यात् पक्षीष्ट अपाक्षीत् अपक्त षच समवाये
सेचे असचीत् असाचीत् ... भज सेवायां भेजे भाक्षीत् ... अभक्त
... चतिचदि याचने चेतेचवव
... याचने ... मिमेद मिमेदे अमेदीत् मेधृ संगमे
चमिमेध ... निकर्षयोः निनिदे निनेद ... धेट् पाने दधौ धेयात् अधात् अधासीत्

१२तौवा।

बुध बोधने अबोधीत् अबुधत् अबोधिष्ट अबुद्ध दिर निशामने बुबुदे अबुबुदीत् वेदृ ज्ञाने चितानि
शामने चाक्कपज्ञान वा दि अविदृ हणोअ विवेण अवेणीत् नौ प्योपृ यं वेन तिं ची हृ आदान संवरणयोः चिचीवे
अचीचीत् चावृ श्लानिशामनयोः चचाये अचायीत् व्यय गतौ वव्यये अव्ययीत् दाशृ दाने ददाशे देष्टृ
देष्टृ गतौ सेष्टव्ये चे विस्रेषे अस्रेषीत् निसि षे असेषीत् असमगतिर्दीप्त्यादानेषु आस आसत् आसे आसीत्
अटांधा ताधिचघसद्रणे चेषे अचषीत् अचाषी वष हिंसायां वषाष अवषीत् अवाषीत् ऋष आदान संवरण
योः॥ ऊ कष्ष्त दान्त हस्त अदनेवल्गे देअसत्ज्ञौ तु दास्ट दाने ददासे मा हमानेमना हिंषे मा हितां मा हिषीतेअ
माहीत् इति सयपदस्य क्रिया कतकग शायं कयायांवे कतेरांयुत्स्वा र्थेन पिंगवा कतीयते कतीयां।
चक्के आन्तर्नं कतीश्यते अर्त्ति यातिं आर्तिव आर्तीयिष्ट इति भ्वादिगणः अथ अदादिः अदसकुणेअ
दादे जुके अघः अनिअत् अदं तिअद्यात् अउक्सा हि दे ह्लः ऋसात् हलकारादिपरस्मैपदे दिः अदि अत्तात् अ
दोः दिस्यात् हृ आदत् आदः सिसयोरदेर्घस्तृ लिटि च वा ऊ घासणमांस्वरे घसादेः षः ऊ दत्तः ऊ घसिव
आद आदत् आदि घरत्वार्दि वानूं ऊ अघसत् वसास क्ष्णेमाति माञ्चात् सेयात् साउ आदन हिंघार
नघसू वाअ माताव्रअ सुः प सोपसाधषु म घसायात् सेयात् अशासीत् मामानेमाति अस्तुः अमात्तम
मोमेयात् अमासीत् ॥ यापापणे याति ययौ अयासीत् वा गतिगंधनयोः वाति राहाने राति लादा ४२

आतोतामुड़ौ २

ऽनोहलादेन
ऽ वाचोपि
लोपपचांक
लघाश्च

दिष्वित्साघा।३
ऽ२ऽगमिलोवा

ऋतेरीयङ्
कार कप
लो पं ४

न श्रुहणयोः । नानिनजनौ । अनासीत् । श्रा पाके । श्राति । शश्रौ । श्रायात् । श्रेयात् । अश्रासीत् । दाप लवने । दाति । ददौ । दायात् । अद

सीत् । ख्या प्रकथने । ख्याति । चख्यौ । ख्यायात् । अस्यतिवक्तिख्यातिभ्योऽङ् । लुङि कर्तरि । अख्यत् । द्रा कुत्सायां गतौ । द्राति । दद्रौ

द्रायात् । द्रेयात् । अद्रासीत् । प्सा भक्षणे । प्साति । पप्सौ । प्सायात् । अप्सासीत् । भा दीप्तौ । भाति । बभौ । अभासीत् । ष्णा शौचे । स्ना

ति । सस्नौ । स्नायात् । स्नेयात् । अस्नासीत् । वश कान्तौ । वष्टि । उष्टः । उशन्ति । वक्षि । उष्ठः । उष्ठ । वश्मि । उश्वः । उश्मः । उवाश । ऊशतुः । उवशिथ

उष्टां उशन्तु उड्ढि उशानि दिस्योर्हसात् ... हसां नालपरयोर्दिशसि शोलोपः । अवट् । ...

कशाम् । अवट् । औष्टाम् । औशन् । अवशम् । औश्व । औश्म । उश्यात् । अवशीत् । अवाशीत् । हन हिंसागत्योः

हन्ति । अनुदात्तोपदेशानां अनुनासिकान्तानां वनतितनोत्यादीनां च अनुनासिकलोपो झलि क्ङिति । हतः । घ्नन्ति । हन्

तः । हन्तु । हतात् । हताम् । घ्नन्तु । जहि । हन्तेर्जः । ... आर्धधातुके निषेधात् ... हिंसार्थे ... जघान । अ

जघ्नतुः । जघ्नुः । जघनिथ । जघन्थ । ... हन्ता । हनिष्यति । लिङि वधः । लुङि च । वध्या

वध्यास्तां ... आर्धधातुके ... अवधीत् । यु मिश्रणामिश्रणयोः । उतो वृद्धिर्लुकि हलि । यौति

यौति । युतः । युवन्ति । यौषि । यौमि । युयाव । युयात् । यूयात् । यविता । अ

यावीत् । ... हिंसा ... णु स्तुतौ । नौति । नवीति

वातः । तौति ... नवीति ... अनवीत् ...

ह्वितुवाहि अनेनास्य अनतवीवृतनावतानानोध्यतिस्म तोषीत् स्फुराष्टरौतिर वातिस्फुत स्फुरविष्ठ अरावीत् एफस्कतौनो
नितुन विष्ठ अस्नावीत् तुदकाराष्टक्रौ निकृयावक्रौतु अक्रौत तुक्रविष्ठ अक्रावीत् दलतेक्रनेक्लौतितुक्रविष्ठ अ
ऽनपि उनदीर्घः॥४ क्लावीत क्षप अश्वरण स्नौतिस्नुस्न विष्ठ अस्नावीत क्ष अनिगमनेद्यौतितु द्युविष्ठ द्योष अद्योषीत श्वश्वसवैश्वर्येयोः
सौतिसुयात्सुसौतु असौत् सुषविष्ठ सुषाव असौषीत् कुशष्ट क्लौतिकु कविष्ठ कुका वच अकोषीत् वी ईरानिव्या तिप्ते=४
प्तिप्रजनकान्त्यसनखादनेषु वेतिवीतः वियाति वेवि वेमि वेतु वीहि अवेव अवियन् विवयिथ विवेयिथ अवैषीत्
नं इतः इयति ई यात् अयं एतु एत अयां चकार एतान एषीत् इणतां तिङ्तः इणः क्ङिति स्वरयः। यन्ति यन्ति इयात्॥
एतु इतात् यन्तु इहि अयानि एत एतानि आयन् एः एतानेन आयं एषमइयाय इणः कितिरणदो ह्रस्वस्य दीर्घः
ईयतुः इयिथ इयथ ईयथुः ईयात् एता दादेः एः इणः सिजोपगाः आगात् इक स्मरणे इङ् अध्ययने कारस्य पसर्गतो
नव्यभिचरतः अध्येति अधीतः अधियन्ति इण एव दिक्छः विद ज्ञाने वेत्ति वित्तः विदन्ति वेत्सि वित्थः वित्थ वेद्मि विद्व
ः विद्मः विदो लटो वा नां तिपादीनां णलादि वा विदः परेषां तिपादीनां णलादिर्नव वक्तव्या वा वेद विदतुः विदुः वेत्थ
विदथुः विद वेद विद्व विद्म वेत्तु विद्धि वेदानि वेत्तिर्लोटि विदाङ्कुर्वन्त्वित्यनत्वयानावः करोत्यन्तस्य योगश्च वा तननादेस्तु
तु विदांकरोतु ङित्वात् ... तसोः तन्त्व तु त्विति विदांकुरुतात् विदांकुरुतां विदांकुर्वन्तु अवेत् अविद्वः दसः
पदान्ते दस्य सो वा सिपि अवेः अवेत् विवेद आमि विदे न गुणः विदांचकार अवेदीत् अस्रुत विक्षरणे स्विन्नम ४२

दृशेर्वृद्धिः क्ङिति स्वरे । क्ङिति इत्संलक्षणी तत्र तात्पर्यी । न तु न विज्ञे बैल्यादि ।
अन्यथा तस्यादेरपि ज्ञानमार्ष्टि अमित्यादौ न स्यात् ॥ = ३ तुनी

व स्थिष्वराज्ञो दे: पा॥ तुम्लिदु:॥ ३

सोस्य । उत्पदस्य नमोः दुस्तेर्धातोरकारस्य लोपो ऽडिति । स्तः संति सिसः अस्थः स्स्य लोपः सिचि अस्मि स्वः स्व अस्मि स्वः स्मः ॥
स्यात् अस्तु स्तात् स्तां संतु एधि असानि अस्तेरीट् अस्तेः परयोर्दिस्योरीट् आसीत् आस्तां आसन् आसीः अस्तेर्भूः
बभूवेत्यादि मृजूष् शुद्धौ मृजेर्वृद्धिः पिति क्ङिति स्वरे च । मार्ष्टि मृष्टः मृजंति मार्जति मार्जि मृत्यात् मार्ष्टि मृड्ढि मार्जानि अ
मार्ट् ममार्जिम मृजतुः ममार्जितु मार्जिष्यमि मार्ष्टि मृज्यात् मार्जिता मार्ष्टा अमार्जीत् अमार्क्षीत् अमार्ष्टां वचपरिभाषणे वक्ति
वक्तः न हि वचरंतिपरः वच्मि वक्थ वच्मः वचि वच्चः वयात् वग्धि अवक् अवाच वचतुः ऊचुः उवचिथ उवक्थ उवच
न वक्ता वक्ष्यति अवोचत् रुदिर् अश्रुविमोचने रुदादेः अश्वस्य लोपि अस्या रुदादेः परस्य निबादिवर्णो मध्ये इकारः
स्यात् उत्पदस्य इटो रोदिति रुदितः रुदति रोदिषि रुद्यात् रुदिहि रुदाद्दिः स्यारीमुटौ अरोदीत् अरोदत् अरुदिता अ
रुदत् अरोदीः अरोदः ञिष्वप् शये स्वपिति स्वप्यात् स्वपितु अस्वपीत् अस्वपत् सुष्वाप सुषुपतुः सुषुपुः सुप्यात् स्वप्ता अ
स्वाप्सीत् स्वस्य प्राणने श्वसिति श्वसितः श्वस्यात् श्वसितु श्वसिहि अश्वसीत् अश्वसत् शश्वास अश्वसीत् अनप्राणने ॥
अनिति प्रादेरफादनितेर्नस्य णत्वं प्राणिति प्राणिहि आनीत् आनत् आनन् अनतु आनीत् जक्ष भक्षहसनयोः जक्षिति
जक्षितः जक्षादेरंते तु नुम जक्षति जागृ निद्राक्षये जागृ दरिद्रा शासु चकास्र इत्यत्यः परस्य अंत अत अनंतस्य स्वतितिष सिसुणाः जक्षति
स्यात् जक्षिहि अजक्षत् अजक्षीत् उत्पदस्य इति रुदादय जागृ निद्राक्षये जागर्ति जागृतः जाग्रति जागृयात् जागर्तु जा
गृतां जागृहि अजागः अजागृतां अजागरुः जजागार जागर्ति किति गुणः जजागरतुः जागरीत् चकार बाधते जागर्यो

दिस्योर्हल्ङ्यात्वसौ विंस्य:॥ १८

न द्विपरान्तेपर ५८
जोहनाव सन्त ॥ ५

स्वपेत क्रमनस्य
जागृ इंद्र सादिवर्द्धो
द्धि: ॥ ५७ ३ नी

तंअङ्गारीव दरिद्राञ्चकार दरिद्रिता दरिद्राते रिङ्लोपः श्रुङि लिद दरिद्राते रालोपे ङितिस्वरे परे इकारस्य तिङि
तिप्ति सेदरिद्रितः दरिद्रति अदरिद्राव अदरिद्रिता अदरिद्रात् दरिद्रातेरुप्पि लोपः सो वा णत्रुणि निट्सयुट्स्मन
द दरिद्रौ दरिद्रां चकार दरिद्रात अदरिद्रीत अदरिद्रिष्टां अदरिद्रासात शास अनुशिष्टौ शास्ति शासे रि आ
सेराती हसे क्ङिति तिङि वरस्ववति घसादेः षः शिष्टः शासमिति शास्मि शिष्ठः शिष्यात् शास्तु शास्तं शाधि दिपि सम्पतः
सिपि वा अशासत् अशिष्टां अशासुः अशाः अशासं अशासत् शासिता अशिषत् चकास दीप्तौ च
कास्ति कास्तः चकासति चका सत्ते धस लोपः चकाधि अचकात् अचकासुः अचकाः अचकाद्व चकासां
चकार अचकासीत् इति चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि स्कोराद्योः चष्टे चक्षाते चक्षते चक्षे चक्षुध्वे चक्षे चक्ष्वहे चक्ष्म
हे चक्षीत चष्टाम् अचष्ट चक्षिङो लिटि पिख्याञ् रव्याता ख्याता चक्षौ चरव्यउः चक्षे चचक्षे चक्षे ख्यायात् ख्याया
यात् ख्यायात् आख्यत् अरव्यत अचक्षासीत् अचक्षास्त ईर गतौ कंपने च ईर्ते ईराते ईरते ईर्षे
ईराते ईर्ध्वे ईरे ईराताम् ईरांचक्रे इरिषीष्ट ऐरिष्ट आङः शासु इच्छायां आ शास्ते आशासाते आशासते आशासिष्ट कसि
गतिशासनयोः कस्ते कंसाते कंसते अयमनिदित्वके कस्ते ताजा ईनिदित् कष्टे कंसाते कंसते
क्षे कड्ढ्वे चकसे अकशिष्ट णिसि चुंबने निंस्ते निंसाते निंसते निंसे अनिंशिष्ट णिजि शुद्धौ निंक्ते निंजाते निंजते
निंजिता अनिंजिष्ट शिजि अव्यक्ते शब्दे शिंक्ते शिंजाते शिंजते पिजि वर्णे संपर्चने च पिंक्ते पिंजाते पिंजते ष्टक्षिंस ४२

नघोर्द्वो वादेर्घो। कजानजयवना

दस्य धात्वस्य
९॥

ष्वनि॥ ष्टुङ् क्रे॥ ष्टङ्कितेष्ट्वा संघर्षेने च॥ ष्टक्के॥ ईङ् स्कृतौ॥ ईहे ईङ्माते॥ ईङ्गी शिक्षामासधयोरिट्॥ इखिवईङ्गावीईखिवईङ्गीतईहं
।ईखिवईखिवईपेईङ्पेमाता॥ लङोधुस्यनेट्॥ पेदुङ्ईङ्गांवक्रेपेखिष्ट॥ ईङ्गपेच्छ्रये॥ ईष्टेईङ्गिगेषईङ्गिषेईष्टांईङ्गायवक्रेयेखि
ष्ट॥ आस उपवेसने॥ आस्ते आसांचक्रे आशिष्ट॥ वश आच्छादने॥ वस्ते वसाते वसते॥ वसीत वस्तां॥ अवस्त॥ ववसे॥ अवसिष्ट॥ श्रू
ञ्श्राणि गर्भविमोचने॥ सूते सुषुवे (उत्थाने) सूतां सुषुवान् गुणः॥ चतुर्थीसुसैसुवावहैसुवामहै॥ असूत सुषुवे सविषीष्ट सावीष्ट अ
सोष्ट॥ शीङ् स्वप्ने॥ शीङो गुणः॥ चतुर्थे शेते शयाते॥ शीङो तो रुट्॥ शीङः परस्यां तो रुट्॥ शेरते॥ शयीत॥ शेतां शयातां अशे
त॥ अशयातां॥ अशेरत॥ शिश्ये॥ अशयिष्ट॥ इङ् अध्ययने॥ अधिपूर्वः॥ अधीते अधीयाते अधीयते॥ अधीतां॥ अधीयातां
इङोगा लुङि॥ अधिजगे॥ अध्येषीष्ट॥ इङो वा लिङ्लुङोः॥ लृङ्गोर्गुणः सावः॥ अध्यगीष्यत अध्येष्यत॥ अध्यगीष्ट॥ अध्येष्ट॥ इ
त्यात्॥ द्विष अप्रीतौ॥ द्वेष्टि द्विष्टे द्वेष्टु द्विष्टां अद्वेट्॥ अद्वेष्टां॥ अद्विषुः॥ अद्विषन्॥ अद्वेषं॥ दिद्वेष दिद्वेषिथ दिद्वि
षे॥ द्विक्षीष्ट॥ अद्विक्षत्॥२॥ दुह प्रपूरणे॥ दोग्धि दुग्धः॥ धोक्षि दुग्धे॥ धुक्षे॥ दोहावहै॥ दोहामहै॥ दोग्धु दुग्धि दोहानि॥ अधोक् अदु
दोहं॥ धुक्षीष्ट॥ अधुक्षत॥ अदुग्ध॥ अधुक्षत॥ अधुक्षातां॥ अधुक्षन्त॥ अधुक्षथाः॥ अदुग्धाः॥ अधुक्षाथां॥ अधुक्षध्वं॥ अधुक्ष
वं अधुक्षावहि॥ अदुह्वहि॥ दिह उपचये॥ देग्धि॥ लिह आस्वादने॥ लेढि॥ लीढः॥ ष्टुञ् स्तुतौ॥ स्तौति स्तवीति स्तुतः स्तुवी
तः स्तुवन्ति स्तौषि स्तवीषि स्तुथ स्तुवीथ स्तुते स्तुवीते स्तुथ स्तुवाथ अस्तौत् अस्तवीत् तुष्टाव तुष्टुव॥ स्तोषीष्ट स्ता
सुष्टुवां॥ पेमरिट्॥ अस्तावीत् अस्तोष्ट॥ ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि॥ अब्रवीत् पितिस्मि॥ ब्रुव ईट्प्रत्ययः पितिस्मि॥ अब्रवीत्॥

आरनद्विपोरन
सवा।

शुम
का।

इह दिह लिह उक्तस्य सकोत्तु ग्वौ दकारतवर्गयो राति ।४नु नी २

त्रीभिभूतः भवति बुवश्चाहृश्च पंचानां ब्रुवः परेषां तिबादीनां णं चा नां णबादयः पंचादेशाः स्युः ब्रुवश्चाहश्च आह
आहतुः आहुः नथश्चाहो हस्यतो ऽस्य वनिषिपरे आत्थ आहथुः ब्रूते ब्रवीतु अब्रवीत् ब्रूयात् ब्रवो न पि वच्च उवाच ऊचे वक्ता अ
वोचत् ऊर्णुञ् आच्छादने ऊर्णोतेर्वा वृद्धिर्हलादौ पिति सार्वधातुके ऊर्णौति ऊर्णोति ऊर्णुतः ऊर्णुवंति ऊर्णुते ऊर्
णुयात् ऊर्णुवीत ऊर्णौतु ऊर्णोतु ऊर्णुहि ऊर्णोर्गुणो ऽपिति स्यात् वृद्धिरपवादः और्णोत् और्णौत् और्णोः ऊर्णोरामन्न स्वरादेः प
रः स्वरादेर्द्वितीयो ऽवयवो द्विरुक्तः स स्वरो हि से वति स्वरात्पराः संयोगादयो ऽवनवराः द्विर्नकर्णुनाव ऊर्णुनुवतुः
ऊर्णोर्विभाषा देशत्वयो वा ङित् ऊर्णुनुविथ ऊर्णुनविथ विभाषोर्णोः विता ऊर्णुविता ऊर्णविता वा इट् ङित् सोऽपि ङिद्गुणः और्णा
वीत् और्णावीत् और्णवीत् और्णुवीत् ऊर्णुविषीष्ट ऊर्णविषीष्ट इत्यदादयः ऋदादौ नद्योः ऋादि
र्द्विश्च ऋत्वादिरुत्यनस्यापो जुहोत्यादित्वं च जुहोति जुहुतः द्विरुक्तात्परस्यांतो ऽद्जुह्वति जुहाव जु
हुम जुहोतुः जुहुतात् जुहुतः होर्हिधिः जुहुधि अजुहोत् अजुहवुः द्विरुक्ता द्वितस्य अजुहवुः जुहाव जी
हीतिरुवावामृवासचत्रुभ्ययं जुहवांचकार अहौषीत् त्रिभीसयोः बिभेति बिभितः बिसेति भीर्हाको रिह्वा बिभित
बिभीतः बिभ्यति अबिभयुः बिभयांचकार बिभाय जीहीलज्जायां जिह्रेति अजिह्रयुः जिह्रयांचका
र जिह्राय अह्रैषीत् दृपालनपूरणयोः दिश्वादिः पूर्वस्य ऋधोः पूर्वस्य इत्वंस्यात् क्वि पिपर्ति पोषुर पवर्गा
वकाराद्यस्य ऋत उर् ङित् पिपूर्तः पिपुरति पिपर्षि पिपृयात् अपिपः अपिपरुः पपार पपरतुः पपरिथ ४४
वोधि हिसे १८

अपारिष्टां   ऊ स्वोपिपर्त्तिरित्तो ॥१७   ऋदंतानधुपीते ॥२१॥

यौ तु परितापरीता अयासीत् इयात्नरूरणयोः । पिपर्त्ति पिपृतः पिप्रति पपार पप्रतुः पपर्थ प्रियात् परिष्यति अपार्षीत् ओहाक् त्या-
गे जहाति हेस्तौ हिलक्षस्य धातोरातो लोपो ङिति स्वरे ईकारश्चाङिति हसे जहीतः जहति हाकोऽयादादावा लोपः ।
यद्यात् ई वा दौ जहातेर्हौ परे इकार ईकारश्च वा जहिहि जहीहि जहाहि जहौ ददेरि हेयात् अहासीत् ओहाङ् गतौ अस-
र्वस्वरे इत्वं इयर्त्ति इयृतः इय्रति इयर्त्तेरियः पेयृतापयरुः आर आरतुः आरिथ आरत् इति पञ्चेदाङ् गतौ इयां झुकि
कुत्वं दाङ्माङोः सर्वस्यात इत्वं झुकि ङिति जिहीते जिहाते जिहते कहे अहास्त माङ् माने मिमीते ममे अमास्त इति आत् डुभृञ्
भरणपोषणयोः बिभर्त्ति बिभृतः बिभ्रति अबिभः बिभरांचकार बभार बभृव बभृते भृषीष्ट अभार्षीत् अभृत डुदाञ् दाने द-
दे हिलक्षस्य दादेरातो लोपो ङिति दत्तः ददति दत्ते दाहौ अपि च दाधामेत्वं सर्वस्य च लोपो हौ देहि अददात् ददिथ ददा-
थ देयात् अदात् अदित अदिषातां डुधाञ् धारणपोषणयोः दधाति सर्वदस्य ङिति झसे धः धत्तः सर्वस्य दकारस्य धः
ङिति झसे धत्तः दधति धत्ते धेहि धत्तां धेयात् अधात् अधित णिजिर् शौचपोषणयोः निजां गुणः निज विज विषां सर्वे
स्य गुणः झुकि नेनेक्ति नेनिक्तः नेनिजति नेनेक्षि नेनेक्षि नेनिग्धि हः स्वरे पिनोपधाया गुणः हिलक्षस्य धातोरुपधाय
स्वरे उपधाया गुणः नेनेक्ति नेनिजानि नेनिजे अनेनेक् निनेज निनेजिथ निज्यात् निक्षीष्ट अनिजत् अनैक्षीत् अनेक्त अनिक्त ।
विजिर् पृथग्भावे वेवेक्ति विष्लृ व्याप्तौ वेवेष्टि विविष्टः विविषति विक्षीष्ट अविषत् इति ह्वादयः ॥ दिवु क्रीडाविजिगीषाव्य-
वहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु दिवादेर्यः चतुर्ष्वेषोऽपवादः दीव्यति दिदेव दीव्यात् अदेवीत् संब

नित्वुपादेर्ग ॥२८   यो चिर्ईसे ॥

पुंलोर्ति संलोमाधो ४८

ऊ पा मांते नच पा २ स्य से व पाय सा नोरे

ऊ सादित्तिसिते पा ६

रसेवा ॥६॥ ३

सीस्त्वासृग्रसांवा च॥३॥
अनिटोनामिवत॥४

ने सीव्यति सिवादेरट व्यवायेवाष: स्यषेवीत् असेवीत् स्त्रिवुगतिशोषणयोः सीव्यति ष्ठिवु निरसने ष्ठीव्यति तिष्ठेव ष्ठु
क्षिप्यति २४ स्तुअदन्तादानुदर्शने ष्ठु सुह्लोसं ष्णसु निरसने (असपति) स्नस्रास क्नस्तु कौटिल्यदीप्त्योः (क्नसति) वक्र सिध: व्युष्ठ व्युष दाहे ष्युष्यो ष्टुष्ला ष्ठिष्ठ
नृतीगात्रविक्षेपे टतीह्रदे शेदे छेतकत्या द्रसे: सादेरिण्नन्यी तिनर्दिष्यति अनर्तीत् त्रसी उद्वेगे त्रस्यति त्रसति त्रेसतुः त
त्रसतुः कथ इहीसावेत्तुकोपिष्ठ पुषहिंसायां अपोषीत् पुष्यपरिवेष्टने अगोषीत् छिद्यपरणे केषा अश्लेषीत् शुष्य
क्षिप्यति ४ वकसने शुष्यति ३ ३ प्यति म ष्टि म ष्टीम श्रृद्धा वेतिप्यति नि ष्टेमिष्ठ अस्तेमीत् ब्रीडलज्जायां अब्रीडीत् इषगतौ
इषमदशुकरवि तिइक्षिक ६॥२ ८ ईषीत् षट्ठ इह इत्नौ सविता सक्लिवक्रोश्दै वर्णस्पष्टलो पेसति सोढा असहीत् असोढीत् हाशहरवयोः दानौ डी
क त२१८ यति डडइइ रउ डेरउ अडरत् अडारीत् अडारीत् शोतनूकरणे द्योः ओष्ठ व्ययेधुनो रौलोप: श्यति श्शो अ
शात् अशासीत् छोच्छेदने छ्युति अच्छात् अच्छासीत् षोन्तकर्मणि स्यति सयात् असात् असासीत् दोअवखण्डने द्य
पतोङ्कुतिष्ठे तिदेयात् अदात् राधसाधसंसिद्धौ राध्यो इकर्म्मकादेव्वय: राध्यति रराधिव व्यधुताडने विध्यति विविधतुः वि
लिस्याप्देद्वै॥ ४नाचेना व्यधिथ विव्यध अव्यात्सीत् अव्याद्धां पुषपुष्टौ पोष्टा पोक्ष्यति अपुषत् उष
ष्टनो उष्यति तोष्टा अतुषत् दुषवैकृत्ये दोष्टा अदुषत् श्लिष अलिङ्गने श्लेष्टा श्लेक्ष्यति श्लिषराणिङ्गने सकर्मकोपव
दः श्लिषेत्कर्तर्यावैच: अनालिङ्गने समश्लिषत् कृतः कोष्टौ शिति शिक्षि दामा नेपदकरणे स्वच्छा अस्विदत् कुधक्रो
धेक्रोधा क्रत्स्यधशुचका यां क्रोधा अक्रुधत् शोचे शोद्धा विधसंराद्धौ सेद्धा रधहिंसायां [?] ररधिव ररधरन्धिव ४५
रधिलिटिकोस्वरेनुम॥२॥

रेध्व जिद्यङ्क्षेङ्ध्विरिधेर्तु साम्रं रधिता रद्धा अरधत् ॥ णश अदर्शने ॥ मस्जिनशोः झसे नुम् नंष्टा नेशिता नंष्टा नशिता नंष्टा अन

शत् ॥ तृपप्रीणने ॥ तता ॥ पिंषु नतरासेदनसहत्त्रां कृषादीनां वा घूतत्र यष सर्पिता तर्प्ता त्रप्ता अतर्पीत् ॥ अर्ह ताप सीवं अत्रपत् ॥

दृप हर्षमोहनयोः ॥ द्रुह जिघांसायां ॥ द्रुह्यति द्रोग्धा द्रोढा द्रोहिता द्रुग्ध द्रोढुं द्रोहिता द्रुग्धा द्रोढा द्रोहिष्यति ॥ अद्रुहत् ॥ मुह वैचित्ये ॥ मुमो

हिथ मुमोग्ध मुमोढ मुमुहिव मुमुह्व मोहिता मुग्धा मोढा मुमुक्षति मुमुक्षते मोहयति मोहयते ॥ सिह्यति सिह्यते ॥ स्निह्यति स्निग्ध स्निह्यते ॥ शम

शुद्ध्यमे ॥ शमां दीर्घः श्यपरे शाम्यति शेमतुः शमिता अशमत् तपः काङ्क्षायां ताम्यति ॥ दमु उपशमे ॥ दाम्यति ॥ श्रमु तपसि खेदे

च श्राम्यति भ्रमु अनवस्थाने भ्राम्यति भ्रमिता भ्रेमतुः बभ्रमतुः भ्रेमिव बभ्रमिव ॥ क्षमू सहने क्षाम्यति क्षमिता क्षमित्वा

क्लमु ग्लानौ क्लाम्यति क्लामति ॥ मदी हर्षे माद्यति ममाद ॥ असु क्षेपणे अस्य

ति आस असिष्यति अस्यतेस्थुक् अङि आस्थत् यसु प्रयत्ने ॥ अनुपसर्गाद्वा यसः संयसश्च यस्यति यसति संयस्यति संयसति

यसति ॥ उपसर्गे नित्यं यस्यति ॥ कुसुमो संश्लेषणे कुस्यति तसु उपक्षेपे ॥ सिवु तन्तुसन्ताने ॥ वसु स्तम्भे वस्यति ॥ विसु प्रेरणे ॥ कु

स संश्लेषणे ॥ कौसिता कुसित्वा ॥ सर्गे वा सिता ॥ मुस खण्डने ॥ मसी परिणामे ॥ ष्णसु निरसने ॥ ष्णुसु अदने ॥ भृशु अधःपतने

ता भ्रंशु च ॥ समवायेवा ॥ वृश वरणे ॥ कृश तनूकरणे ॥ शुधः ॥ तृप प्रीणने ॥ वृतु वरणे ॥ वर्ह्रीवं कृशानन् कृशकरणे च

कर्शिता तृष पिपासायां तर्षिता तृष्यति हृष तुष्टौ ॥ रुष रिष हिंसायां रोषिता रोष्टा रेषिता रेष्टा ॥ डिप क्षेपे ॥ डेपिता ॥ कु

प क्रोधे कोपिता ॥ गुप व्याकुलत्वे गोपिता ॥ युप रुप लुप विमोहने ॥ योपिता रोपिता लोपिता ॥ लुभ गार्ध्ये ॥ क्षुध बुभुक्षायां ॥ लोभिता

द दर्पं दृप ति। ३१

च भ्रूक्षिपा।
च क्षपा॥

लोष्टाः क्रमस्य चलने क्षोसिताः ञि इ अप्लीनावे ज्ञे दिता क्ले ना ञिमिदा स्नेहने मिदेर्गुणो ये मे धृतिं त्रिष्विदा स्नेह
नमोचनयोः खेदिता ञिक्ष्वेदा अव्यक्ते शब्दे ञिधृषा प्रागल्भ्ये इति ष्विदादयः इति पञ्च अपाणिपसवेधुव
विषेसो ताँस वितादृ परितापे ३ उ विदृ ३ विष्वे दीङ् क्षये दीङो युड्डटः किति स्वस्य दिदीये मीनाति मिनोति दीङो
गुणवृद्धि विषये क्वपि च आत्वं दाता दास्यते अदास्त डीङ् विहायसा गतौ न यिष्यते धीङ् आधारे दिधियं दृ दिधियेवे अ
धेष्ट मीङ् प्राणवियोगे मेता रीङ् स्रवणे रिरियषे – लीङ् श्लेषणे लिलिये लोलीङोः रा च वा गुणवृद्धि विषये क्वपि च लि
ल्ये लेता लाता अलास्त अलेष्ट व्रीङ् वरणे व्रेष्यति स्वादयः नुदितः पीङ् पाने अपेष्ट माङ् माने मीयते अमास्त ईङ् गतौ आयो
चक्रे ऐष्ट प्रीङ् प्रीतौ पिप्रिये ङ नीश्राङ् सर्वे ज्ञा ङ नो ज्ञी च त्रौ ष्ट्यायते यङ्के यङ्कात ङ नितात्ङनि ग्रङानिष्ट अङा
नषाता – दीपी दीप्तौ दिदीपे अदीपि अदीपिष्ट प्यी आप्यायने अप्यरिष्ट तूरी गतित्वरणहिंसनयोः तुतूरिषे तपधे
श्वर्ये तपेतष्ठा वावृङ् वरणे वावृत्यते पद गतौ पेदे पद्यामद्रेशि पत्नति अपादि अपत्साता खिद दैन्ये विखि
दे खेत्ता अखित्त विद सत्तायां विद्यते अवित्त बुध अवगमने बुबुधे बोद्धा भोत्स्यते अबोधि अबुद्ध अ
भुत्साता युध संप्रहारे युयुधे योद्धा अनो रुध कामे अनुरोधं चक्रे मन ज्ञाने मेनिषे मन्ता अमंस्त युज समाधौ
योक्ता सृज विसर्गे ससृजे स्रष्टा असृष्ट असृक्षातां लिश अल्पीभावे लिलिशे लेष्टा अलिक्षत अलिक्षातां
इत्यात् मृष तितिक्षायां ममृषिषे मर्षिष्यते ईशुचिर् क्लेदे ईशुचिरतो वाङ अशुचनु अशोचिष्ट रंज रागे अ ४६

दीपजनबुध्यपूरितायिप्या विसेवा नाइएत निलुक्

बुध त लात्स्या दे तं त स्य क्रमस्पन लेश्ययोजन क्रदे ते ... पद ना ॥ द

किलात्वसः क
स्वसंयोपेन्लः॥१

नामिनो चतुर्लोध्येटः॥७२

नहोधः॥ दस्यपनयोर्धिः॥२

त्रिलुदेई॥२

सौ अनिटो नित्यं वृद्धिः किं नोष साकस्ववसे नीतं क॥

राडस्त्रीष्टे अरंरुत् अरुपत् अरोरो रोपेरापा आरासीत् राक्रमर्षेत् रोकिष्ट राराक्रुष रारकाश स्वते अराक्षीत् उषादिलात्वङः
अराकत अराकसेट्कोऽयमित्यक्ते रक्तिता एतद्वं बधनेनेहिष्टनतर्दें नत्सीष्ट अनात्सीष्ट अनात्सीत् अनतद् इतिदिवादयः ४॥
ष्णुञ् अभिषवे स्वादेश्नुः कर्तरि श्नुः नुप्रः नुष्ठत्ययस्य प्रत्ययस्य च गुणः सुनोति सुनुतः सुन्वंति उवोर्वा लोपः सुन्वः सु शिनो नि॥४
न्मः इंव्वोरि सुषुवसुनवै सोषीष्ट असावीत् असोष्ट षिञ् बंधने सिनोति सिषाय सेषीत् शिञ् निशाने शोता अशैष्ट डुमिञ् प्रक्षेपा
णे ममौ मिमयुः ममिथ ममाथ मिम्ये माता अमासीत् अमास्त चिञ् चयने चिनोति संपादो किर्वा चिकाय चिचाय अचै
षीत् अचेष्ट स्तृञ् आच्छादने तस्तरस्तः स्तर्यात् स्तीर्यात् संयोगादेः सिस्पोरिन्द्वा ति स्तरिषीष्ट स्तृषीष्ट अस्तारीत् अस्त
त अस्तरिष्ट कृञ् हिंसायां चकर्थ वृञ् वृणुते वृषीष्ट अकार्षीत् वृञ् वरणे वत्रे स्वप्रष्टं ववरिव ववृव ववृद्धे वृङ् वृञ्
वृतं ता स्पित्स्योरिन्द्वा ति वरिषीष्ट वृषीष्ट अवारीत् अवरीष्ट अवरिष्ट अवृत धुञ् कंपने धोष्यति अधोषीत् दीर्घानो
ष्पुयं धूनोति अधावीत् अधविष्ट अधोष्ट इत्यनुनय प्रदिनः स्वादयः दुदुञ् उपतापे दोष्यति अदोषीत् द्विगतो ष्टद्वे
ष्टवीत् दिनोतेर्दस्य धोनन्त्वडि जिघाय आप्नृ व्याप्तौ आप्नुवंति आप्नुहि आप्य आपाम आपत् शकॢ शक्तौ शकः
ष्यति अशाकत् राधसाध संसिद्धौ राध्नोति हिंसायां एत्व द्वर्वलोपो किनिटि सेटि पिञ् रेधतुः ससाधिव समाह
असात्सीत् असाद्धां त्रिधृषा प्रागल्भ्ये धृष्णोति अधर्षीत् दधर्ष दधृषे अथिद्ये विद्वे निस्पो स्तिनिटः किंत्वंवा दंते किनि॥२४
जधिद्रुश्वर्वलोपो ददर्श ददे सदे सदः ददंसउः देसिषदंसिष क्रम् क्रमे दै आनर्द आनृध उः क्षि हिंसायां क्षिणो

९ द्यो दू नि
१ वा रूवुणादेरु
दैनानां वा यथात्रिता
तशना ६ नो चानो॥२

शङ्के नि ४
३

नोजेप॥

विइतिविंध अशूङ् व्याप्तौ संघाते च अश्नुते आनशे आक्षीष्ट अशिषीष्ट अशिता अष्टा अशिष्ट आष्ट आक्षातां आशि-
षातां शिघ आस्कंदने स्तिघ्नुते तिष्टिघे अस्तेघिष्ट इति स्वादयः रुधिर् आवरणे रुधादेर्नम्मुक्तरिचतुर्णां नमसोस
रुणद्धि रुंधः रुंधंति रुणत्सि रुंधे रुध्यात् रुंधीत अरुणत् अरुंधां अरुणन् अरुणः करुधिषे अरौत्सीत् अरुध
अरुंध भिदिर् विदारणे अभिदत् अभैत्सीत् अभित्त अभेत्स्यत् भिनत्ति छिदिर् द्वैधीकरणे छिनत्ति छिंदे रिचिर् विरेच-
ने रिणक्ति अरिणक् अरिचत् अरैक्षीत् अरिक्त विचिर् पृथग्भावे विनक्ति अविचत् अवैक्षीत् क्षुदिर् संपेष-
णे क्षुणत्ति अक्षुदत् अक्षौत्सीत् अक्षुत्त युजिर् योगे अयुजत् अयौक्षीत् अयुक्त उच्छृदिर् दीप्तिदेवनयोः छृ-
णत्ति अच्छृदत् अच्छर्दीत् अच्छर्दिष्ट उतृदिर् हिंसानादरयोः तृणत्ति तर्दिष्यति अतर्दिष्ट इत्यादि शि-
ष्लृ विशेषणे शिनष्टि शिंष्टः शिंषंति शेक्ष्यति अशिषत् पिष्लृ संचूर्णने पिनष्टि पेक्ष्यति अपिषत् तंको सामर्द्दने
बसंकोचे बसंकोचे तनक्ति आतांक्षीत् भुज पालनाभ्यवहारयोः भुनक्ति अभौक्षीत् अभौक्तां क्षि हिंसि-
सायां इति ने नमि कृते इमागमः पिनष्टि हसेरणे हिंस्तः हिनस्ति अहिनत् अहिनः अहिंसीत् हिंति नमः नमसल-
यात्पस्य नस्य लोपः हिनस्ति हिंस्तः हिंसंति हिंधि अहिनत् अहिनः हिंसि अहिंसीत् उंदी क्लेदने उ-
नत्ति उनत्तु उनत्ताम् उंदंतु उनः उनत्कुंदीत् अंज् व्यक्ति म्रक्षण कांति गतिषु अनक्ति आनं-
ज अनजि आनड् कथं अंक्षेः सेनित्यमिति आंजीत् तञ्चू संकोचने अतंचीत् अतांक्षीत् विजी भय चलन-

नमसोस्येति लोपः ५१

क्ष साधिदिदि ... दोष भिदि ... १४९

नमःनमश्लस्यात्य ५ ... लोपः

क्ष सलोपः

=नमसोस्य=

रुधादेर्नम् १२

श्नसो... लोपः ५ ती

=वो ङ्कः स्वसे ... सा ती = २

४३

योः विनक्षि विकेशिष्यादिव्यत्ययोऽङित्" विविक्षिषन् विक्तिता अविजीत्" वृजी वर्जने" वृणक्ति अवर्जीत् पृची संपर्के
अपर्चीत्" इति पं" ञिइन्धी दीप्तौ इन्धे इन्त्से ऐन्ध इन्धांचक्रे ऐन्धिष्ट खिद दैन्ये खिन्ते खिन्त्से खित्सीष्ट अखित्त" विद विचारणे वि-
न्त्से वित्सीष्ट अवित्त इति रुधादयः" तनु विस्तारे तनादेरुः कर्तरि चतुर्षु तनोति तन्वः तन्वः तेने अतनीत् अतानीत्
तनादेस्त्वा(?) थासोर्वा सिलुक् लोपस्त्वनुदात्ततनां अतत अतनिष्ट अतथाः अतनिष्ठाः षणु दाने सनोति सायात् सन्या-
त् असात असनिष्ट असथाः असनिष्ठाः" क्षिणु क्षिणु हिंसायां क्षणोति अक्षणीत् अक्षत अक्षणिष्ट अक्षथाः अ-
क्षणिष्ठाः तनादेरुपधया गुणो वा क्षिणोति क्षेणोति अक्षेणीत् अक्षित अक्षेणिष्ट ऋणु गतौ ऋणोति अ-
र्णोति अर्णुतः ऋणुतः आनर्ण आनृणे आर्णीत् आर्त आर्णिष्ट आर्थाः आर्णिष्ठाः" तृणु अदने" तृणोति तर्णोति तृणु-
ते अतर्णीत् अतर्त अतर्णिष्ट घृणु दीप्तौ घृणोति घर्णोति घृणुते अघर्णीत् अघृत अघर्णिष्ट अघृथाः अघर्णिष्ठाः
डुकृञ् करणे करोति ङित्" उप्रत्ययः कुरुतः कुर्वंति कुरुः कुर्वोर्न दीर्घः करोतेर्नित्यं वमोः लोपः कुर्वः कुर्मः कुर्याद्
करोतेः उप्रत्ययस्य लोपो ये कुर्यात् चकार अकार्षीत् अकृत संपर्युपेभ्यः करोतेर्भूषणे सुट्" संस्करोति अट्
छित्वव्यवधानेपि सुट् कात्पूर्वः समस्करोत् संचस्कार सस्कुटः करोतेर्जि ... संचस्करिथ संचस्करिव ...
संस्कुरुते इत्यादि वनु याचने वनुते परस्मैपदं च मित् लोके वनोति ववान मनु अवबोधने मनुते मेने इति तन-
दयः ८ डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये क्र्यादेः कर्तरि श्ना क्रीणाति क्रीणीतः ... अक्रैषीत् अक्रेष्ट क्रीणाति अक्रेता सीष्ट अक्रेता सीत् वि

उन्वरबनसनात्रावे

सुक्कारादिः वकारसकारौ सुष्ठ्वारमागमस वति
अनपिक्के ब्येति महादास्यां॥२॥

अन्यत्रसोऽ॥

किंक्वासावान्संप्र
सारणं॥२

त्रश्चतिदाने सर्जने । दिद्दीत् अदिद्दत् अदिद्दक्षत । व्रस्जपाके । व्रक्कर्निर्स्त्रोरस्तोरसमनपिवा । बस्त्रर्जबत्स्क
बत्क्रर्जः बस्र्जतुः बव्रज्जुः बस्र्जिथ । बत्रष्ठ । बस्र्जिथ बस्रष्ठ बसष्ठ । क्ङिति संप्रसारणं बाधकं । रक्षा तत्रसार्क्ष
वृक्ष्यपरत्वे । क्षिसीष्ट अक्षिस्र्त स्पविलेखने स्पर्षीष्ट कष्टाः कष्टाः अकार्क्षीत् अक्राक्षीत् अस्त्रक्षत् अस्त्रक्षत् ।
अस्त्राक्षातां अस्त्रक्षत सकूपक्षे अस्त्रक्षत अस्त्राक्षातां अस्त्रक्षत अस्त्रक्षत इत्यादि । मिल संगमे मिमेल मिमिलेअमेलि
ष्ट मुच्ल्रमोक्षणे मुचादेर्नुम् मुचलुप विद्लिप सिचकृत पिश खिदां मुचत्ययेषु मुंचति मुच्छीष्ट अमुचत अ
मुक्त लुप्लृछेदने लुंपति लुप्सीष्ट अलुपत अलुप्त विद्लृ लाभे विंदति अवेदिष्ट अनिट्कृपमित्येके वेत्तालिपउप
देहे लिंपति अलिपत अलिपत अलिप्त षिच्रक्षरणे सिंचति सिषेच सिषिचे असिचत असिचत असिक्त इ
त्यादयः कृपीगतौ आनर्छ छेदने प्रहारश्चति अस्त्रिपवत्रष्ट अवाश्चीत् अवाक्षीत् अवाष्टां व्यधव्याजी
करणे विंचति विविचतुः विच्यात् अव्याचीत् उविज्यंते उवाचकार उवी निवासे उवाच कार उष्ठगताड़
यपलयमूर्तिसावेश्य ऋच्छे नाम ऋच्छेलिटि गुणः आनर्छ आनर्छतुः उज्झ आर्जवे उज्जांचकार उज्झत्यागे उ
ज्झांचकार लुभविमोहने लोभिता लोब्धा अलोभीत् तृपतृम्फतृप्तौ अतर्पीत् तृंफादीनामनुत्ययेनुम् तृं
फति तृम्फ्यात् तुंप तुंफ तुंफ हिंसायां तुंपति तुंपति तुंफति तुंफति तृफतृंफ कलेशे तृफति तृंफति ऋ
फ ऋंफ हिंसायां आनर्फ ऋंफति ऋफांचकार गुफ गुंफ ग्रंथे अगोफी तगुंफति उभसंसर्गेण उबो ५८

त्वंसनित्रसांवकार श्रवस्तंनशानार्थे श्वेशोलश्रंसनितृटसापुंवे अदर्सीत चलाहिंराघंवनसोः चर्त्रिघ्नतिवर्त्स्यतित्र
चर्तीत् विधविधाने वेधिता कुटकौटिल्ये कुटादेर्ङित्वाद्ङिणिङ्केः प्रत्ययोङित् चुकोट चुकुटिथ कुटिता अकुटीत् पुटस
श्लेषणे पुटिता कुचसंकोचने कुचिता गुजशब्दे गुजिता गुडरक्षायां गुडिता छिपक्षेपे छुरछेदने कुरशब्दे
रघेः बुर्योत स्फुटविकसने स्फुटिता त्रुटआक्षेपप्रमर्दनयोः त्रुटछेदने त्रुट्यति त्रुटति त्रुटकलहकर्मणि त्रुटि
ता त्रुटतुटछेदने कुडबंधने कुडमदे लुटसंश्लेषणे कुडघनत्वे कुडिता कुडबाल्ये कुडुकु स्फुटिकुटविघाने स्फु
रस्फुरणे स्फुलसंचलने निर्निविस्यः स्फुरति स्फुलति न्योः समस्यद्योवा निष्फुरति निःस्फुरति विस्फुरति णु
स्तवने अनुवीत धविधूनने अधवीत् गुपुरीषोत्सर्गे कुगुविष्ठेकुगुव अगुधात् ध्रुगतिस्थैर्ययोः अध्रुव
रत्यादि कुटादयः कुतीछेदने कुंतति कर्तिष्यति कर्त्स्यति अकर्तीव गृनिगरणे गिरति गिरिति स्वरस्पृ
शेवा गिलति अगारीत् अगालीत् सृष्टवा स्पर्शने स्पृष्टा स्प्रष्टा अस्प्राक्षीत् अस्पृक्षत् भ्रस्जपाकायां ट्वृति
अप्राक्षीत् सृजविसर्गे ससर्जिथ ससृष्ठ स्रष्टा अस्राक्षीत् टुमस्जेशुद्धौ मज्जति मङ्क्ता अमाङ्क्षीत् विश
गतौ विशीयति विश्वायां चकार विविश्व टक्षटक्षायां टक्षति टेक्षवटक्ष्यसि ऋष्येषिष्ट्वाप्पिताप्पष्टापीषीव विश्व
प्रवेशने वेष्टा अविक्षत् मृशआमर्शने अम्राक्षीत् अमार्क्षीत् अमृक्षत् रिपिगतौ रियति पियति रेता पेत
ल्धिक्षीकरणे क्षिनिवासगत्योः क्षूवरणे क्षुवति कविक्षेपे किरति चकरतुः उपात्किरतेसुडागमः छे

छियति॥

अाद्यणक्षपवि छिपाणवनिसआ यप्रत्ययः॥ गार्ये त्रानापवा॥

त्रनय२२५॥

अन्यत्रसोज॥१८ वैना॥२

इयत्राईशा॥२२

देर्ध हिंसायां दृतिश्च उपस्किरति उपस्किरति स्कीसरो अरोक्षीत् अरोक्ता ढुकी कौटिल्ये लोक्ता अलोक्षीत्
बुपस्पर्शे बोष्टा अबोषीत् रुशरिश हिंसायां रोष्टा अरुक्षत् रेष्टा अरिक्षत् लिश गतौ लेष्टा अलिक्षत् रिवक्षया
रक्षाते रिवंदति रिवरा अरवेत्सीत् पिश अवयवे पिंशति पेशिता इत्यादि कुषनिष्कर्षे ... कुषसि ते कुवि
कोसयवलनयोः भ्रस्जिकते विकेः परस्मादित्यपयोजित् ... जेकेजेजके ष्टुञ्
यामे अयकि कृतो रितो रिङ् सवत्यकारेषव्ययेयकिंच ... व्याध्रियते व्याप्रियते व्याहृत व्याहृत्यातां मृङ्
प्राणत्यागे म्रियते लुङ्लिङोश्च अर्षे वाक्तात्र म्रियते ममार ममर्ष मृषीष्ट अमृत दृङ् आदरे आद्रियते आ
दृष्ट आदृषीष्ट आदृत धृङ् अवस्थाने ध्रियते इति दादयः प्रकीञ् द्रव्यविनिमये नाक्यादेः कर्तरि
चतुर्थ क्रीणाति ईईसे नाइत्याकारस्येत्वं हि ति इसे क्रीणीतः नातः नाइत्यस्याकारस्य लोपो हि तिस्य
रे क्रीणाति क्रीणीते विक्रेयिष्ट विक्रेष्ट अक्रेष्ट ... कान्तौ च पि प्रीञ् आप्रापको अप्रैषीत् असी
... मसि षमपात मासिष्ट माता अमासीत् स्कु अप्रवणे स्कुनोति स्कुनुते स्कुनाति स्कुनीते
स्कुञ् स्योलुनोर्चे स्कुनाति स्कुनीते स्कुनाति अस्कुनीत् स्कु विषअस्कौषीत् अस्कोष्ट स्कुनु इरस्कुनु
स्कंभुस्कंभुरोधने वेपवेत विष्टभ्नाति विष्टभ्नोति स्कभ्नोति स्कभ्नाति विष्कभ्नोति विष्कभ्नाति स्कुनो
विस्कुनाति हसांद्यनहो हसांतात नास्यातेआनः स्याद्धोपरेस्तलात स्कलानस्कलानस्कु लान अस्त ४०

ऋ तत्र व्यो द्विसे ॥२२

पुणोति मिमधोगद्यो: ॥१२ अर्ही: संडोगादे: ऋदंतस्यगुणो नव
तिआसी दीदादो ॥२

सीव् धूञ् कंपने धुनाति धुनीते ऋञ् ग्राहे ऋनाति अक्रावीव कृञ् हिंसायां कृविता ष्पूञ् पवने धातोर्ह्रस्व
:पवते पुनाति अपावीव लूञ् छेदने लुनाति स्तृञ् आच्छादने स्तृणाति स्तरितुः स्तीर्यात् स्तरिषीष्ट स्तीर्षीष्ट अ
स्तारीत् अस्तरीष्ट अस्तरिष्ट अस्तीर्ष्ट कृञ् हिंसायां कृणाति वर्करे वृञ् वरणे वृणाति वूर्यात् वरिषीष्ट वूर्षीष्ट ।
अवरिष्ट अवरीष्ट अवूर्ष्ट धूञ् [illegible] कंपने धुनाति धुवित्वा धविता अधावीत् अधविष्ट अधोष्ट ग्रह उप
ादाने गृह्णाति गृह्णीयात् गृहीषीष्ट ग्रहीता अग्रहीत् अग्रहीष्ट इत्यादि शृ हिंसायां शृणाति शृ [illegible] लिटि [illegible]
[illegible] शीर्यात् शरीता शरिता [illegible] शृणाति पपर [illegible] पूर्यात् वृ वरणे वृणाति [illegible] वूर्या
त् [illegible] भरणयो: भृणाति मृ हिंसायां मृणाति दृ विदारणे दृणाति ददर [illegible] दद्रवः जृ वयोहानौ जृणाति
[illegible] नृ नये नृणाति कृ गतौ ऋणाति आरांचकार ईर्यात् अरिता आरीव गृ शब्दे गृणाति ज्या वयोहानौ ग्रहादि
च जिनाति जिज्यौ जिज्यतुः जीयात् अज्यासीत् रीङ् गतिरेषणयो: रिणाति लीङ् श्लेषणे लिनाति लिलो लिलाय
लिल्यतुः लाता लेता अलासीत् अलैषीत् व्ली वरणे व्लिनाति प्ली गतौ प्लिनाति इत्यादि व्री वरणे व्री भय
रणयो: क्षीष् हिंसायां यथा त्रयाणां वाक्यस्य: ज्ञा अवबोधने जानाति बंध बंधने बध्नाति बबंध बबंध
बंत्स्यति अबांत्सीत् मंथ विलोडने मथ्नाति श्रंथ ग्रंथ संदर्भे [illegible] श्रथ्नाति ग्रथ्नाति कुंथ कुंथसंक्ले
षणे संक्लेशनयो: कुथ्नाति [illegible] मृद मृड क्षोदे मृद्नाति मृड्नाति गुध रोषे गुध्नाति कुष निष्कर्षे कुष्णाति निर:

अवग्रंथ दत्तसे ग्रालिटि कित्वम् ॥२

कुदुकृ गुरु दंताविति चे
गरिदो ॥२५ति ॥

मितनाविति दृ द्रो
अ ह्रांचिलि दीर्घ: ॥

जरङु: फलए राह्ण स्तादू
ग्रा सू समम्बनङ्कुस
मुत्तसामि नपूर्वे लोपोवा

संयोगादि ऋदंतस्य
रलसो सोरात्मनेप
दे दुग्धावृक्षः ॥२इ
मनेद्रास्या: २

बकार व कुतः ॥१ ऋणा
ते स्यां वनि समि ट
भूमि महेद्रासा ॥२५

ऋ स्तत ऋदंतोतो वा
दिक रु वस्तवस्ततो
रुतो व्याप्ति हृति जिप
तो लि ति गुण: ॥
रारा रिहा ॥२

लीलि दोयात्वं
आगुणाक्षिविस
णो

कुषोवसादे रिष्णन्नपि निष्कोषितासि निष्कोष्टासि निरकोषीत् निरकुक्षत् क्षुभ संचलने क्षुभ्नाति क्षुभ्नाद्दिष्व । णभ
तं "क्षुभाण" नभतुभ हिंसायां क्लिशू विबाधने क्लिश्नाति अक्लेशीत् अक्लिक्षत् अश भोजने अश्नाति आश उध्र
स उञ्छे उध्रस्नाति उकारो धात्ववयव इत्येके उध्रसांचकार विष विप्रयोगे विष्णाति वेष्टा अविक्षत् पुष पुष्टौ पोषिता मुष
स्तेये मोषिता खच खव ह्निष्ठ भूतप्रादुर्भावे खच्नाति खवो वस्य ऊठ् खौनाति हिंवति इत्येके हेठ संसक्तौ गृह्णाति
ववृषे अवरिष्ट अवरीष्ट अवृत इति क्र्यादयः ॥ चुर स्तेये चुरादेः स्वार्थे णिच् स्यात् चोरयति चोरयांचकार चोर्या
त् णेरनिटि णिश्रिद्रुस्रुभ्यः अडि लघोर्लघोर्दीर्घः अचूचुरत् चिति स्मृत्यां चिंतयति अचिचिंतत् चुरादेर्णिच् वेति केचित् ॥
चेतति यत्रि संकोचने यंत्रयति स्फुडि परिहासे स्फुंडयति स्फुडकार इत्येके लक्ष दर्शनांकनयोः लक्षयति पीड अवगा
हने पीडयति भ्राजभासभाषदीपजीवमीलपीडां वोपधायाः ह्रस्वो णिपरे अपीपिडत् अपिपीडत् कथ
कथाने प्रायः कथयति स्मृदृत्वरप्रथम्रदस्तॄस्पशां ह्रस्वस्य अत् णिपरे उपधावादः अचकथत् छद्मशकेपि प्रथ
एके बले स्फुट णिपरे ओऽर्तं रामय्य वादः अपीपथत् अपप्रथत् तक्ष अदने अपसक्षत् श्रण दाने विश्रा
णयति तक्ष आघाते अतीतक्षत् ज्ञप ज्ञाने ज्ञापनयोः मित् मितांह्रस्वः मितां धात्वोरुपधाया ह्रस्वोत्र
ज्ञपयति यम वेष्टने मित् यमयति चह चप परिकल्कने मित् चहयति अचीचहत् चपयति रह त्या
गे मित् रहयति अरीरहत् बल प्राणने बलयति चिञ् चयने मित् चिस्फुरोर्णौ वा त्वेवारात्तारोपवक्ष ५०

अव्यक्तवर्णस्यक्त
आड्पूर्वश्च ञ्चस्य
स्थानेवादे॥२

आकुस्मपर्यंतमात्मनेपदिनः॥२

नतोपेशब्दे नाघवेनबाधितइ॥ निविलयस्य संयोगेनात्म नेपदमवनि।

अशाशमतात्र जल्कुसमेघ्नात्। ह्यानकपने॥ अचीकणत्

नात्मत्रा॥३ आत्मनेत्रतां अचुकुटवत् अम मंत्रत। अवीविदत।

ध्वतोरादृतस्य छेदकत्रौ छेदयति स्वार्थे णौ ड्यादिभ्योन्ये मिता न" कृत संशब्दने" ध्वतोस्य घस्या दृकृतइर कीर्तयति
अविकीर्तितं अचीकृतत" आकुस्माद्वात्मनेपदिनः" चित संचेतने" चेतयते अचीचितत" दंशि दंशने" दंशयते अद
दंशत" आकुस्मीयमात्मनेपदं त्रिसं नियोगेनैव दंशाति न जोयोतं संक्रिमादृवयीत" त्वादेरेवत त्रयक्ष्णावृत्तं त्रिकु
टबध्मरणे" तंत्रयते" मंत्रि गुप्तभाषणे" मंत्रयते" शाम लक्ष आलोचने" शामयते" विद्वुष परिकूजने" दैवयते" कृ विज्ञाने गा
रयते" विदचेतनाख्याननिवासेषु" वेदयते" कुस्मनाम्नो वाकुस्मेतिधातुः" कुस्मितस्मयने" कुस्मयते" अचुकुस्म
त" अथवा कुस्मेतिनाम ततो णिः" कण निमीलने" काणयति" नवमाण्यामुकुस्म हिंसार्थस्य स्वार्थे णिः" हिंसयति।
कूणि योगे" आक्रायपति" लूमिश्रीकरणादिंनतयोः" सावयति" लोक लोचृ भाषणे" नरितः कुदितः शासश्चाङ्गु
भ्रयान्कस्मैन" अलुलोकत अलुलोचत" धृषु कंपने" ध्वजीणोर्णुक्रौ" धूनयति धवति" प्रीञ तर्पणे" प्रीण
यति इयति" अवादनाः" कथ वाक्यबंधे" अहोनाःस्यानित्वतेनटहिने" कथयति" अचीकथत" पितो नाटुकार्ये
अचकथत्" वरईप्सायां" वरयति" अववरत्" गण संख्याने" गणयति" गणोपूर्वस्यई" द्वात्रो अटुपरे" अजीग
णत" अजगणत्" स्तन गद देवशब्दे" स्तनयति गदयति" अतस्तनत्" अजगदत्" पत गतौ वान्तः" पतयति
पतति पतयांचकार" अपपतीत्" वाद्वंतइत्येके" पातयति" अपीपतत्" रच प्रतियत्ने" रचयति" कल गतौ संख्या
ने च" कलयति" स्पृह ईप्सायां" स्पृहयति" साम क्रोधे" सूच पैशुन्ये" सूचयति" कुन परिदाहणे" कुनयति
तापयति

× ग्रंथयति २४ । पिबतंते०

अनिमित्तः स्वरादेशो द्वित्वे कर्तव्ये स्थानिवत् स्वरादेः परः अनत् अर्थिङ् याचने अर्थयति आर्तथत् संग्रामङ्
युद्धे असंसंग्रामत अंध दृष्ट्युपघाते आंदधत् अंक अगायदे लक्षणे च आंचकत् २० इति चुरादयः धातो
रिरणो प्रयोक्तृकर्तृव्यापारे र्थे धातोर्णिच् प्रत्ययः लवंतं प्रेरयति लावयति लावयते लावयांबभूव अडू समये
ः पूर्वस्योकारस्य त्वं पवर्गयण्जकारे अवर्णपरे परत अबीभवत् मूङ् बंधने अमीमवत् अयाय
वत् अरीरवत् अलीलवत् अडीडवत् अस्तवनिस्रुणोतिद्रवतिप्रवतिप्लवतिच्यवतीनामङ् स्यांशूर्वस्य
त्वं वा ध्वर्णपरे धात्वक्षरे परे असिश्रवत् असुश्रवत् असिस्रवत् असुस्रवत् अदिद्रवत् अदुद्रवत् न
रिनः अशाशासव अकुंठोकत स्मृनामकि तैदारयति अमूमुरत् हनोघव हंतेघ दादेशमब्जिते ति
णिति घातयति अजीघतत् नुशाद्दिरगतौ तौ तोश्चातयति अभ्यशात् गतौ ज्ञादयति शतांतो भुक् कुकि
गुणाः अर्पयति आर्पिपत् दीपयति अदीदपत् क्ष्मापयति अदीधपत् स्थापयति तिष्ठते रङ्गुप धायाइ
त् अतिष्ठिपत् पादेर्ह्र कस्पाक्ष्माभावो चालयति पाययति पिबतेरङ् पूर्वस्यकारस्य पक्षयाले पश्च
अपीप्यत् रापययति अशशीरपत् ह्लापयति अविब्वयत् सापयति कापयति क्यवेरङ् संप्रसारणं युग
लावश्य अदूदुवत् अकुदावत् व्यापयति अविव्यपत् वापयति अवीवपत् पातेर्लुक् पालयते
प्रयोयका स्मयतेः स्मयते रात्वं नी स्मिस्यात्रतास्यामात्ररुत्वाक्रकार्द्धेनयस्मयोऽङ् टि लाविस्मापयति

आगत्वं सा त्रादे स्तकारो जो परे।

५२

क्रीणंतं प्रे० जापयंतं प्रे० रिणंतं प्रे० जिक्रियंतं प्रे० क्ष्मायमानं प्रे० ऊर्ध्वे ॰ उत्क्नूयंतं प्रे० स्फायमानं प्रे० अदंतं प्रे०
अर्चंतं प्रेरयति। नंदंतं प्रे० नंदयति। स्वराद्रः परः स्वरात्परा संयोगादयो वन्दरा इति २ वृंहंतं प्रे० दांतं प्रे० रसमानं प्रे० लसमानं प्रे०।

मिसायये।

विस्मययमानं स्त्रियः स्वरस्याल्वं वा तद्वान् वेद् क्रौ हेतो श्चेद्भय सुमनसा पयते स्तीषयंते रुहेः ष्णौ पो वा रोपयति
रोहयति कल्पयति अचीक्लृपत् अचकल्पत् वर्णयति अवीवृतत् अववर्तत् मार्जयति अमीमृजत् अमम
र्जत् इङ्क्रीङ्जीनामात्वं ष्णौ अध्यापयति अध्यापिपत् अडः सपरे ष्णौ इङो गाङ् वा अध्यजीगपत् क्रापयति
अचिक्रपत् जापयति क्रीङ्जीरीङ् क्ष्मायीनां ष्णौ उत्क्रापयति अजिज्ञपत् ब्लेपयति अविब्लिपत् रेपयति
ह्रीच्य वयो वेस हकारस्य लोपः क्नोपयति अचुक्नुपत् क्ष्मापयति अचिक्ष्मपत् ऊर्ध्वे ष्णौ दीर्घः हृषयति स्फायो वः
स्फावयति अपिस्फवत् अदन्तश्चमे अहुयति आहिमन् आ चिचयत् अदिदत् ओ क्रिङत् अदिदयत् अप
वृ रसि लसोः स्वरे तुमूत वुशलिटोः रसयति अररसत् अललसत् हाययति अजीहयत् अससारत् अददर
रत् वेष्टिचेष्ठोः सर्वस्य अत्वं वा ङि अविवेष्टत् अचचेष्टत् अबिस्त्रडव अबस्त्राडत् कणरणसणश्रणलुपा
हेठ क्लिन्नवाणि लोटि लोपाना वाकुस्य अचीकणत् अचकाणत् स्वापेः संप्रसारणं ङि असूषुपत् श्व
यतेः ष्णौ तस्य संप्रसारणं वा ङः सयोः अशिश्वयत् अशूशवत् क्लिश्यतेः पध्यायाः स्थाङि अशिश्रियत् अ
क्षिश्रपत् सिध्यतेरेहलौकिके षे स्वरस्यात्वं ष्णौ अन्नं साधयति अन्यत्र सेधयति शक्तेर्वा यतेरात्वं वात्ते
वापयति वाययति चित्तविरागे उपधादीर्घो ष्णौ दूषयति दोषयति इणो ष्णौ वा गमिः गमयति अजी
गमत् अर्थयति अर्थियत् मितां ह्रस्वः घटचेष्टायां घटादयो मितः घटयति व्यथयति प्रथयति प्रसवि

वेष्टमानं प्रे० साङ्कमानं प्रे० कणंतं प्रे० रणंतं प्रेरयति नणंतं प्रे० श्रणंतं प्रे० लुपविमोहने लुपंतं प्रे० हेठविबाधायां हेठमानं प्रे० क्नूयंतं प्रे० वामशब्दे। वणंतं प्रे० लुठविलोडने लुठंतं प्रे०
लुभविमोहने। लुपंतं प्रे० आरारणत् आररणत् प्रे० अवीवणत् अववाणत् अशिश्रणत् शिश्राणत् [illegible] लुपवत् लुलोप [illegible] दिवतः जिह्वेवत् अजेहचेत् अङ्क्षावत् [illegible]
लुभत् लुलो ठवत् लुलोपत् लुलुपत् अयं तं प्रेरयति॥ ओं इति देशस्य द्वितीयेस्वे विषये। स्थानिवद्भावादेः कारो रूपस्य जिघ्रंतं प्रे० घ्रापयति॥

इतविदक्षिद्धां इधा २

क्रीजक्ष्यारानौक्रु
स्वाचिंतायां

स्वारे श्रसयति मृदमर्दने मृदयति स्वदक्षिद्रावणे स्वदयति ज्वरयति रोगे ज्वरयति नटयति नटनृत्ये च।

कष्टे चक्रयति लगे संगे लगयति ह्वल दीप्तौ ह्वलयति स्मृ आध्याने स्मरयति दृ सयोदरयति नृनयेनरयति श्रा

पाके श्रपयति मारणतोषणनिशाने ज्ञाज्ञपयति कंपने चलिः चलयति मदी हर्षदैन्ययोः मदयति ध्वनशब्दे ध्वनय

ति ऊनः हस्व कुसुरूजोमतास्थ ऊनयति कारयति कुसुवरणादीप्तौ ऊसयति रंजेर्णौ मृगरमणे नुलोपः रजयति श्र

रीरकल शमयति दमयति ज्वलह्वलह्मलनमामनुपसर्गाद्वा ज्वलयति ज्वालयति ह्वलयति ह्वालयति चलने कलयति।

कालयति ग्लास्नावनुवमां च ग्लापयति ग्लपयति स्नापयति स्नपयति नकम्यमिचमां कामयते आमयते चामयति

शाम्पति दर्शने मित्ने निशामयति रूपं पश्यतीत्यर्थः अन्यत्र मित्रं आयामयति स्वद परिस्वदिर्वपरिस्था मितञ्ज वसृवाद

यति परिस्वादयति ईर्ष्य ईर्ष्यायां ईर्ष्यति तृतीयाद्वि तृतीयाक्षस्य कस्वरोवाद्वि घोर्ष्यियतद्वितीयपक्षे स्सा

ते ईर्ष्यिषिषति आदिपक्षे ईर्ष्यियिषति घोर्ष्यिषिषीन्‌ अडिज्जस्वरादेः परः घोर्षिष्यत इतिच्यंतश्च क्रियाः इ

छायामात्मनः धनाराक्मनइच्छायामर्थे सः पत्पयो द्विश्च सनितिमित्र तिबुभूषति बुभूषा चकार अभेत्ष्ठ

ष्य भुःसे नवर्णतात् वर्णाताच्चग्रहगुहिस्या च परस्य सस्य नेट नानिटिसि इन्हव र्डितेसपर्थेगुणेनति

तीर्षेति सेदीर्घः चिकीर्षति जिगीषति उपर्षति पःसेपिपक्षति पिपासति मुमूर्षति उपर्षति बुदू र्षति रुदा

वद्मुषग्रहिस्वपिप्रच्छः सः किवरुरुदिषति विविदिषति मुमुषिषति होढ घढो आदिङ बानां किं शृङ्क

पऊं मच्यति॥२२ पोरुरर

५२

इति गणे। तिङमिष्वति गिरिषति...आदरो...मिष्वति दिदरिषति।
ध्वङ अवस्थाने ध्वंसि मिष्वति दिधिरिषति। ...मिष्वति पिपृक्षति।

डुलभष् प्राप्तौ। दुलिप्सते ...पिपासाया... मानमनामादुमानामेङ धादाना।
प्रवनतोपस्य...लिप्सते ...पतनो ...पतिजनिष्यति। वर्षस्येवेङ्कृतं ...
अदो घस्मृ स्तीनयि। स्वरेऽदस्य ...कारे ...दादिरोषः
...हिंसायाम्। पुलेरस्ते ...मद्...रस्य प्रवित्वे स्वरादेसर॥

तिसुष्वप्सति कृगॄदृधृप्रच्छिस्यः सस्येट् पिपृच्छिषति अज्झ्रिमिटि तिजिघृक्षति हनिग्रहोः सदीर्घः जिघांसति इङ इङाम् सांतात् स्वर्वपदात्
अधिजिगांसते गमेः सस्येट् नानि जिगमिषति इस्से अपिदाधारसनेश्वरक्यद्यतमिमीमामाइमेडां स्वरस्येस् अनिटिसेपरे
स्वर्वस्य च लोपः दित्सति धित्सति रसरासस्य स्कोराद्योश्च ऋखसेचपाः रिप्सति लिप्सति शिक्षति पित्सते पततनदरिद्रास्यः सस्येट्
वा पिपतिषति पित्सति मिमंसति मित्सते आप्नोतेरीः आप्नोतेराङ्गईः सेस्वर्वेलोपश्च ईप्सति असेरनायो वा अत्रेरिष्याया वात्र न
याप्यत्वयः अशनायति अशिशिषति तितंसति तितनिषति तनेसादोसवादीर्घः तितांसति दिदरिद्रिषति दिदरिद्रासति द्येसि
ड्पिपासस्य च इट् दिदेसिषति जिज्ञपयिषति ज्ञपेः स्वरस्य सादो स ई स्वर्वे लोपश्च देसेरिश्च ज्ञीप्सति धिप्सति धीप्सति इ
वंतऋधभ्रस्जश्रिस्वृयूर्णुभृसनित्यः सस्येड् वा दिदेविषति दुद्यूषति अर्दिधिषति ऋधेरनिटिसे स्पर्दिर्
सवति चित्वलोपश्च ईर्त्सति बिभ्रज्जिषति बिभर्क्षति बिभ्रक्षति बिभर्ज्जिषति १ शिश्रयिषति शिश्रीषति सिस्वरिषति सि
स्वूर्षति यियविषति युयूषति ऊर्णुनविषति ऊर्णुनूषति ऊर्णुनुविषति कर्णुनविषति कर्णुनूषति बिभरिषति बुभूर्षति सिसनिषति सि
षासति अनिटि सेन पक्षे यायोलोपः इत्यूद्धि दिधिष्यति तितीर्षति तितरिषति इणः सेगमनं बोधने जिगमिषति बोधने प्रतीषति
षति इत्यादिकः अधिजिगमिषति इवर्णोवर्णोपधात्सादेः सांतात् हलं नात्वक्त्वासो सेट्वा किति दिद्योतिषति दिद्युतिषति
षते रुरुचिषते रुरोचिषते लिलिखिषति लिलेखिषति सिसृहिषति सिसर्हिषति स्तोति त्र्यं तयोरेव षेत्वं तिस्मः सः सु
ष्वापयिषति ५ उत्तुष्टुषति सिषाधयिषति षिषंक्षति तिष्ठासति सुष्वप्सति राधोस्वरस्य हिंसायां मिस्से इत्वलोपश्च रित्स
तिस्विदत्यस्य विनासे २॥ स स्तोति

मितांक्षस्वरतो
...लोपश्च...
...
इति...ये...
नानिटिसेप्रपञ्च...
सलोपः...
...स्कारादो...
...
स्वर
...
पचपनने। सन
जन...
...
...सिपाधयिष
ति॥५॥

ति अन्यत्र आरिरात्सति मुचोऽकर्मकस्य गुणो वा मिटि सनि पूर्वस्य हि त्वलोपश्च मोक्षते मुमुक्षते वा वत्सः स्वयमेव अकर्मकत्वे किं
मुमुक्षति वत्सं कृष्णः विवर्त्स्यति आ तिङः विवर्तिषति निनर्तिषति निनृत्सति इड्‌ ऋकृद्‌ नात्सस्पटवा तितरिषति
तितरीषति तितीर्षति विवरिषति विवरीषति वुवूर्षति धूङ्‌ कौटिल्ये दिधविरिषति दुधूर्षति स्मिङ्‌ रं ञ्ज अशिषः सस्पट सि
स्मयिषति पिपविषते अरिरिषति अञ्जिजिषति अशिशिषते चिचिक्षिषते अधिजिगापयिषति अध्यापिपयिषति जिज्ञाप
यिषति श्रावयिषति जुहावयिषति उस्फारयिषति उस्फारयिषति जुहावयिषति पिपावयिषति बिभावयि
षति यियावयिषति रिरावयिषति सिस्नावयिषति सांतात्सोनस्यार्थ सांतात्तुस्यादेव कुगुप्सिषति इति सन्प्रक्रियाः अ
तिशायने सार्वधातुके क्रियासमभिहारे एकस्वरात् हसादेर्धातोरतिशयेर्थे यो नः अण्पे च यङ्‌ प्रत्ययो धातोर्द्विर्वचनं यङि यङि गु
कच पूर्वस्य नामिनो गुणः सप्रांतः ङित्वात् दात् अतिशायनेन तन ऊर्नाे भवति बोभूयते बोभूयांचक्रे अबोभूयिष्ट
बोभूयिषुङ्‌ भ्यते अनपि च हसात् हसात् परस्य यस्य लोपोस्य वत्सनपिपरे बोभुजांचक्रे मोमुद्यते लोलुद्यते कोह
यते आतः यङि यङ्‌ लुकि च पूर्वस्यातः आकारः पापच्यते पापच्यते सूचिसूत्रिमूत्र्यट्यर्त्यश्रूर्णोतिभ्यो यङ्‌ सासूच्यते सासू
त्र्यते मोमूत्र्यते यकारपररेफस्य न द्विर्वचनं निषेधः अरार्यते अशाश्यते कर्णोनूयते गत्यर्थात्कौटिल्ये यङ्‌ कुटिलं
मटति अटाट्यते वा बुक्कति लुपसदचरजपजभदहदशगृभ्यो भावगर्हायामेव यङ्‌ गर्हितं लुपति लोलुप्यते सा
सद्यते जमजपान्तकत्रमांतस्यजपजभदहदशसंजपस चरफलांत पूर्वस्य नुक् यङ्‌ लुको चरफलोः पूर्वस्या

५२

त्वाचिदिकसे १२

...पिबति। ध्मापन... जिघ्रति। धमति। इति।
ञफणां खसरणे खवति॥

चरमेतौ १२

त्तवत् यङ्लुकोः वञ्चूर्यते चंचूर्यते चंचुरां चक्रे यम्भु स्यते पंफल्यते नुगित्यनेनानुस्वारो न क्ष्यते स च पदांतवत् डंडाप्यते गि
रते रेफस्य नत्वं यङि येगिल्यते यंयम्यते चंक्रण्यते तंतन्यते डंडस्यते दंदह्यते दंदश्यते बेस॰ डौ तेपस बाधश्रंशध्वंसयोः यंपश्य
ते रीगृत उपधस्य ऋत्वतो धातोर्यङ्लुकोः ङिपरे पूर्वस्य राक् नरीनृत्यते वरीवृत्यते करीकृष्यते वरीवश्च्यते परीपृच्छ्यते वलीक्लृप्यते
वश्चियोर्यङि ने संप्रसारणं वावच्यते वावश्च्यते वोश्राश्च्यते सासाम्यते कवते पूर्वस्य न चुत्वं यङि कोकूयते वं चुघसुध्वंसुस्रंसु
कसपत स्कंदां यङि लुकि च पूर्वस्य नीक् वनीवञ्च्यते सनीस्रंस्यते दनीध्वंस्यते बनीभ्रश्यते चनीकस्यते पनीपत्यते पनी
पद्यते चनीस्कद्यते ऋतोरिः ये चेक्रीयते जेडीयते वेवीयते दादेरिः आपिदाधोक्षमागाहाकः पिबति सोस्थामिकारः कि
ति ह्रस्वे देदीयते देधीयते मेमीयते जेगीयते जाहीयते पेपीयते सेषीयते तेष्टीयते घ्राध्मोरी यङि जेघ्रीयते देध्मीयते दं
वे र्हिसायां घ्रीजेघ्रीयते ध्नन्तः कुः घनप्यते स्वापेस्यमिम्यत्रां यङि संप्रसारणं सोषुप्यते सेसिस्यते वेवीयते चायः की
यङि चेकीयते डोडायते डंडस्यते शाशायते यङ्यक्ङिति शाशाय्यते डोढौकते तोत्रौक्यते इति यंतप्रक्रिया वा न्य
त्र कृच्छ्रप्रत्ययसयोगं विनायङो वा लुक् यङ्लुकि सति घितः व्स्माद्वेट् बोभवाति बोभोति बोभूतः बोभुवति यङ्
लुङंतात्पश्रदादित्वाच्छपो लुक् बोभवांचकार गुणं बाधित्वा नित्यत्वाद्वुक् अबोभूवीत् अबोभोत् अबोभूतां अबो
भूवुः पापचीति पापक्ति पापक्तः पापचति अपापचीत् अपापक् अपापक्तां अपापचुः पापचांचकार अपापचीत् वेस्व
र्पिनोपधाया गुणः बोभुजीति बोभोक्ति अबोभुजीत् अबोभोक् बोभोजिता अबोभोजीत् वावदीति वावत्ति डा

घटीति जाघट्टि पास्पर्धीति पास्पर्द्धि पास्पर्द्धः दोपास्पर्द्धि अपास्पर्द्धं सिपि अपास्पाः अपास्पर्द्ध जागाढि हि जाघाढ्य

अजाघाद सिपि अजाघाः अजाघात् नाधृ नानाद्धि नानाधीति नानात्तः दधर्द्धि दादर्द्धि दादर्द्धः दाधर्त्सि अदाधर्त् अदादर्द्धं

अदादर्द्धः अदाधः अदाधर्त् दादर्द्धि ना अदादर्द्धीत् वोस्कुंदीति वोस्कुंत्ति अवोस्कुंत् अवोस्कुंदीत् मामुदीति मोमो

मोक्तो दीति चोक्षुत्ति अवोक्ष्वत्तं सिपि अचोक्षः ऋदन्तानां ऋदुपधानां च यङ्लुकि रुग्रिकौ स्पष्टे रुक् रिक् रीक् चर्क

री तिचरि करीति चरीकरीति चर्कर्ति चरिकर्ति चरीकर्ति चर्कृतः चरिकृतः चरीकृतः चर्क्रति चरिक्रति चरीक्रति

अचर्करीत् वर्वृतीति वरिवृतीति वरीवृतीति वर्वर्ति वरिवर्ति वरीवर्ति वनीवचीति वनीवंक्ति वनीवक्तः वन

वञ्चति जङ्गमीति जङ्गंति जङ्गतः जङ्गमति जङ्गन्वः जङ्गन्मः जङ्घनीति जङ्घंति जङ्घतः जङ्घ्नति जङ्घहि अजङ्घनीत्

अजङ्घन् अजङ्घ्नि सिपि ध्वात्वं अवधीत् अवधिष्टां चंचूर्ति चंचूरीति चंचूर्तः चंचुरति अचंचुरीत् अचंचूः अचंचोरीत् चं

खनीति चंखंति चंखातः चंखति चंखायात् चंखन्यात् अचंखनीत् अचंखानीत् योयवीति अयोयवीत् अयो

योत् योयविता अयोयावीत् नोनवीति नोनोति जाहेति जाहाति जाहीतः जाहति जाहीहि अजाहेत् अ

जाहात् अजाहीतां अजाहुः जाहायात् अजाहासीत् अजाहासिष्टां दाधाति दाधः दाधति धेट् हि दाधया

त् अदाधासीत् दाधात् अदाधत् धात्र दाधाति धात्तः दादेति दादाति दात्तः दादति दादेयात् अदादात् एवं

धेट् पितोस्फ दादेति दाधीहि दादीहि दादायात् अदादासीत् स्वपीति सास्वप्ति सास्वप्तः सास्वपति अ

५४

सास्वणीत् असास्वाधीत् कृवाकर्ष्टिताम र्ष्टि नातीर्ष्टमातिरतितानार्हि तामराणि अनातरीत् अतातः अताती र्न्नो अतानारीत् अतामारिष्ट
अर्न्नेयङ् लुकि द्वित्वे पूर्वस्य रुक् स्यात् रुक् रिगौ कोः स्कः पूर्वस्य समर्थे इति रुक् अरर्ति अरियर्ति अरारीति अरियरीति अरर्तः अ
रियृतः रुकोरिलोपः इति लोपः आरर्ति आर्यृति लिङि रिङ् आरियात् अरिरियात् गृहू जर्गृहीति जर्गाढि जर्गृढः जर्गृहति
अजर्घट् उग्रहङा जर्गृहीति जागर्हि तस्मादेङ्ग्रि मित्संप्रसारणं नस्य बहिरंगत्वेनासिद्धत्वान्न रुगादयः जागृढः जागृहति जाग
र्हि जाघर्क्षि जागृक्षि जागृहिता जर्गृढीति जर्गर्ढि जर्गृढः जर्गृढति जर्गृक्षि जर्गर्ढि त्सि अजर्गृढात् अजर्गर्धि पि अजर्घीः अज
र्घर्ट् अजर्गृढात् अजर्गर्हि प्रच्छ पाप्रष्टीति याप्रष्टि तस्मादेन संप्रसारणं पाप्रष्टः क्विति कसे कौ त्रमेच छस्य शोवस्पते यापश
ञ्चमयापृच्छुः पापृच्छमः इयगतौ जाहयीति जाहेति यवयोर्वलि लुकि रेच लोपः इति यलोपः जाहतः जाहयति जाहे यन्ति जाह
सजाहाव जाहामः ह्वयगतिकान्तौ जाह्वयीति जाह्वेति जाह्वतः जाह्वयति जाह्वयीषि जाह्वेषि जाह्वहि अजाह्वत् अजा
ह्वात् अजाह्वुः ज्वरत्वरस्रिव्यविमवामुपधायाश्च वकारयोः ऊः क्वौ झलादौ त्रमादौ हेच प्रत्यये जाज्वरीति जाजूर्ति जाजूर्तः ता
त्वरीति तातूर्ति तातूर्तः सेस्रिवीति सेस्रोति मामोति मामवीति मामूतः मामवति मामोषि मामोमि मामावः मामोतु मामूतात् मामूहि
मामवानि अमामोत् अमामवीत् अमामोः अमामवं अमामाव अमामूम मुर्छामोहसमुच्छ्राययोः उर्वी धुर्वी दुर्वी हिंसा
यां तोतूर्वीति रेफाच्छ्वोर्लोपः क्वौ झलादौ त्रमादौ हेच प्रत्यये तोतूर्ति तोतूर्तः तोतूर्वीति दोधूर्ति दोधूर्तः मोमुर्छीमि
मोमूर्त्ति मोमूर्तः मोमूर्छीति इति यङ्लुङन्तप्रक्रिया नाम्नोऽयईश्चास्य नाम्न इच्छायामर्थे यप्रत्ययो ध्वणस्य च ईकारः अल्

हिलोपलोपा छका
रस्य ढकारे पूर्वलोप
पूर्वस्य चातो दीर्घः
इति ऋकारस्य न ई
दीर्घः ॥

रोरःश्रुतिरस्य
ऋदंतानां ऋदुपधानां
च यङ्लुकि पूर्वस्य रुक
रिक् रीक् ॥

नपुत्रमिच्छतिपुत्रीयति क्वचित्स्वरवद्धकारः गामिच्छति गव्यति त्वद्यति मद्यति युष्मद्यति काम्यश्च पुत्रकाम्यति धनस्यन
कारोगर्द्धे धनायति अन्यत्रधनीयति उदकस्योदन्पिपासायां उदन्यति अन्यत्रोदकीयति गीर्यति पूर्यति दिवमिच्छति
दिव्यति अमुमिच्छति अदस्यति रेतोरिः कर्त्रीयति दृसात्ताद्धितस्य लोपो योये गार्गीयति वाच्यति कवीयति समिध्यति
दृसोऽचस्य लोपो वा नपि समिध्यतः समिधिता मांतान्मयस्यां यो न किमिच्छति इदमिच्छति स्वरिच्छति असत्वेषयोः सुक
मैथुनेच्छायां अश्वस्यति वृषस्यति गोः क्षीरलवणयोर्लालसायां क्षीरस्यति वा लवणस्यति उङ्ः नाम्नो येला
लसायां सुगसुक्कौ दधिस्यति दध्यस्यति मधुस्यति मध्वस्यति यशस्काम्यति सर्पिष्काम्यति मांतामयस्यां काम्यः किंकाम्य
ति स्वः काम्यति करणे च नाम्नः करणार्थेयः नमः नमस्यति तपस्यति वरिवस्यति शब्दादिभ्यो यङ् शब्दायते वैरायते कलहाय
ते अभ्रायते मेघायते कष्टायते कृच्छ्रवाष्पधूमेभ्य उद्वमने बाष्पायते धूमायते णिङित्करणे नाम्नो णिङ्प्रत्ययः करणे स च डि
त् घटं करोति घटयति मद्रां तं करोति मद्रयति यव॰ यति कनयति आविष्टवत्कार्य्ये पृथुं करोति प्रथयति म्रदयति
द्रढयति स्थूलं करोति स्थवयति दवयति क्षेपयति क्षोदयति प्रियं करोति प्रापयति गुरुं करोति गरयति
स्थिरं करोति स्थापयति कृटिं करोति क्रटयति अङ्स्वरादेः परः अडिद्धर्वस्य॰॰टस्यडो वा अडिढत् अटिढत् कृ
टं करोति क्रटयति अक्रटत् कर्तुर्यङ् उपमानात्कर्तुराचारेऽर्थे यङ् श्येनइवाचरति श्येनायते काकः पण्डितायते मू
र्खः यङि वा सलोपः पयायते पयस्यते अप्सरसः ओजसः सुमनसां नित्यं अप्सरायते ओजायते सुमनायते नाम्नः क्वाचारे ५५

ङ्किश्वा अश्वस्वाचरति क्रश्नाति अश्ववाचरति अश्वति अतः अनिच्छिति अश्वत्वे यात्वस्ताऽस्यति आसीत् मालेवाचरति माला
तिमालावकारश्च मालासीत् कवि रिवाचरति कवयति कवीयात् नामधातोर्द्विर्वाच्यो अकवायीत् अकवयीत् अवि
रिवृ वयति विवाय विव्युः विवु अवयीत् अवायीत् श्री रिव श्रयति शिश्राय शिश्रियतुः पितेव पितरति रिङ् पित्रिया
त् नूरिव सवति बुसाव असावीत् ऊरिवऽवति अमांतस्योपधाया दीर्घः ऊदासादोचकीति इदमिवाचरति इदामति रा
जेव राजानति पंथा इव पथीमं पथाऽवपथीनति ऋरुषु क्रोशति द्यो रिवद्याति द्यवति क इवक्रति वको चकेत् पुस्त्वऽवसे
स्वोसस्व आचारेनुपमानात् कर्माधारयोस्तूपमानात् त्यपत्यय आचारेऽर्थे स्यचेकारः उत्तमिवाचरति उत्तीयति उ
पासुपाध्यायः प्रासादीयति कुट्यां स्त्राविस्याः स्नतह वियङ् अत्यहस्तलोपश्च अस्तोऽश्नोसवति श्रायते अ
श्व इवश्वसवति श्रश्रायते क्विपि श्रातिश्रुपि श्रीसवति उपसर्गसमाकारं स्वयं धातुसंज्ञा हेतोस्त्वपि
चकीर्षते उत्पत्ति यते समनाय्यते उद्दमनायते सुखादिभ्यो यङ् क ऊर्ध्वसुखं वेदयते सुखायते दुःखायते
धातु दमते व्यसते पर्यसते चत्रिङ् उत्सवयते विश्वस्थयते परिसबयते सांका सम्माचयते संसाफयते चीवराद्दर्जने परि
रघानेचसंवीवरयते सिद्धः अर्थवेदसत्यानामापुक् नौ अर्थापयति वेदापयति सत्यापयति पिनीमानवष्टयत यते णता
यते ष्टचं बंधयति हृदीमतां स्वेवाटिलोपः अपिपयत अपपयत मृङ्ङदयति अमिमृदत अममृदत ष्ट्रां
शोढंट स्त्रशायति त्रायति ऊढयति अबस्तरावस्त्र चकंयत अवढत परिखढयति पर्यह्ढत त्वामावाचष्टे

तुपक्षस्कवर्तस्य ऊड्ढः उनरेऔ॥२६

स्वत्यते श्वि शिते। श्विश्वयर्यं प्रत्ययाः ष्ठकौस स्वार्थं वा टिलोपः।
नैस्थिवयो दिक्किरे चलोपः॥ अश्मदिटिलोपः॥ स्त्रैः।
श्वरयश्वन्। तावृद्धौ सस्वां वा टिलोपः इति लोपः।
श्वादेर्वत्र। वृद्धिः।

त्वादयति मादयति युवां अस्मां वा युष्मयति अस्मयति श्वानं श्वावयति श्वनयति इत्तो के विहासं विहयति विदाबय
ति पुरं विदयती त्यत्तो नदं नदीवयति देवं देवयति तं तपतीयति इत्याविवृत् समीचयति समय विचवति र्यंचति
राययति अतिति विरायते सध्रीचं सध्र्यायति अससध्रीयते अनिकं नेदयति बाढं साधयति हृदि हृदि व्याप यति वर्षय
ति स्फिरं स्फाययति उरु वरयति वकुलं वकुलयति तिपत्रं त्रपयति दीर्घं द्राघयति दारकं दारयति इति नामधातुप्र
क्रियाः॥ कंड्वादिभ्यो यक् स्वार्थे कंडूयति गात्रं विकर्षणे कंडूयति कंडूयते मंतु अपराधे रोषे च मंतूयति वल्गु
पूजा माधुर्ययोः वल्गूयति असु असू अस उपतापे असूयति असूयति लेला दीप्तौ लेलायति मेध आश्रुग्रह
णे मेधायति सुख दुःख तत्क्रियायां सुखयति दुःखयति सपर पूजायां सपर्यति भिषक् चिकित्सायां भिषज्यति
इषुधृ शरधारणे इषुध्यति मद्दवा कस्खलने पलायने लालसे इत्यादि रोषणे लज्जायां च मही पूजायां म
हीयते अगद निरोगत्वे इत्यादि कंड्वादयः निविशादेः त्यादिपूर्वकाद्विशादेः नात् निविशते परिविवेस्पः क्रिय
:परिक्रीणीते विपराभ्यां जेः विजयते आङो दाणोनास्य विकासने आददते विकाशने तु व्याददाति मुखं पराङ्गक
र्मकाद्यवत्त्वेन व्याददते पिपीलिकाः पतंगस्य मुखं क्रीडः अनुसंपरेभ्यः आक्रीडते अनुक्रीडते संक्रीडते इत्य
नेन संक्रीडति चक्रं आगमेः क्षमायां आगमयस्व तावत् शिक्षेर्जिज्ञासायां धनुषि शिक्षते हरते र्गतताच्छी
ल्ये पैतृकमश्वा अनुहरते किरते र्हर्षजीविकाकुलाय करणेषु अपात् हृष्टः चतुष्पाद्वकुन्निकर्षे के आले।	५६

प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च संशय्य कर्णादिषु तिष्ठते यः
नित्यं द्वेष्टि तज्ञाना तं दृष्टं ॥२

॥ का कासारस्पर्धी नमुपाजासः॥३॥

खने॥ अपस्किरते वृषो हृष्टः। कुक्कुटो भक्ष्यार्थी श्वाश्रयार्थी च॥ आङि नुप्रच्छ्योः। आनुते। आपृच्छते॥ शप उपलंभने॥ विप्राय शपते॥ समवप्र-
विभ्यः स्थः॥ संतिष्ठते। अवतिष्ठते। प्रतिष्ठते। वितिष्ठते॥ प्रकाशनस्थेयाख्ययोश्च॥ गोपी कृष्णाय तिष्ठते॥ संशय्य क-
र्णादिषु तिष्ठते यः॥ उदोऽनूर्ध्वकर्मणि॥ मुक्तावुत्तिष्ठते॥ उपान्मन्त्रकरणे॥ देवपूजासंगतकरणमित्रकरणपथिषु॥ आग्नेय्याग्नीध्रमुप-
तिष्ठते। आदित्यमुपतिष्ठते। गंगा यमुनामुपतिष्ठते। रथिकानुपतिष्ठते। पथि उपतिष्ठते वा॥ लिप्सायां भिक्षुकः प्रभुमुपतिष्ठते। उपतिष्ठते वा॥ अकर्म-
काच्च॥ ज्ञानेनोपतिष्ठते॥ उद्विभ्यां तपः॥ अकर्मकात्स्वांगकर्मकाच्च॥ उत्तपते। वितपते। पाणिं वा॥ आङो यमहनः॥ आयच्छते पा-
णिं वा। आहते शिरो वा॥ अन्यत्र आयच्छति। आहंति वा॥ आहत॥ हनः सिच्॥ कित्॥ आहसाता॥ यमस्तु चेति सिचः कित्त्वं दाय-
ते॥ समो गम्यृच्छिप्रच्छिस्वरत्यर्तिश्रुविदिभ्यः॥ संगच्छते॥ गमः॥ कृसादिभिः॥ स्यात् किरतौ वा॥ संगसीष्ट। संगंसीष्ट। समगत। समगंस्त। स-
मृच्छिष्यते। संपृच्छते। संस्वरते। समृच्छते। समृते। संशृणुते। संविन्ते। संविदते। विद्रेरनो वा रुडागमः॥ संविद्रते। संविदते। संपश्यते॥ उ-
पसर्गादस्यत्यूह्योर्वा॥ निरस्यति। निरस्यते। समूहति। समूहते॥ निसमुपविभ्यो ह्वः॥ निह्वयते॥ स्पर्धायामाङः॥ कृष्णश्चाणूरमाह्वय-
ते॥ अप्रतिबन्धो व्याप्तिः स्फीतता वा सुक्रमः। क्रचित्। क्रमते बुद्धिः॥ अध्ययनाय क्रमते॥ क्रमतेऽस्मिन् शास्त्राणि॥ उपपराभ्याम्॥ उपक्रमते। प-
राक्रमते॥ आङ उद्गमने॥ आक्रमते सूर्यः॥ वेः पादविहरणे॥ साधु विक्रमते वाजी॥ प्रोपाभ्यां समर्थाभ्याम्॥ प्रक्रमते। उ-
पक्रमते॥ अनुपसर्गाद्वा॥ क्रामति। क्रमते॥ अपह्नवे ज्ञः॥ शतमपजानीते॥ अकर्मकाच्च॥ सर्पिषो जानीते॥ अनुपसर्गाज्ज्ञः॥ गां जानीते॥
संप्रतिभ्यामनाध्याने॥ शतं संजानीते। शतं प्रतिजानीते॥ भासनोपसंभाषाज्ञानयत्नविमत्युपमन्त्रणेषु वदः॥ शास्त्रे वदते॥ वृत्वा

प्रकाशं करोति। नेदं आक्रोमति धूमो दर्शितवान् पादविहरणे किं विक्रामति संधि। डिम्भो नवति स्फटतात्पर्यः॥
क्रम वेदाधीप्सितो यः॥
उपसंभाषोपसांत्वनं वदते। सा बदती ओ सम्यग् ज्ञाने शास्त्रे वदते। यत्नेऽक्षेत्रे वदते। विमतौ क्षेत्रे विवदते। उप-मन्त्रणमुपवदते। उपवदते आधीयती तात्पर्यः॥१७

उपवदते शास्त्रं वदते क्षेत्रे वदते गेहे विवदंते उपवदते मनुष्यादीनां संभूयोच्चारणे संप्रवदंते द्विजाः स्वनाः व्यक्तवाग्विषयाः द्विज

वीदकर्मकात् अनुवदते कठः कलापस्य वा विप्रलापे विप्रवदंति विप्रवदंते वा वैद्याः अवाद्गिरः अवगिरते समः प्रति

ज्ञाने शब्दं नित्यं संगिरते उदश्चरः सकर्मकात् धर्ममुच्चरते समस्तृतीयायुक्तात् रथेन संचरते दाणश्च व्यवहारे दाणश्च

सा चेच्चतुर्थ्यर्थे दास्या संप्रयच्छते उपाद्यमः स्वीकारे भार्यामुपयच्छते यमः स्वीकृत्य विवाहे रामः सीतामुपायंत तः उपायंस्त वा

ज्ञाश्रुस्मृदृशां सनः धर्मं जिज्ञासते शुश्रूषते सुस्मूर्षते दिदृक्षते अनोर्ज्ञः नानुजिज्ञासते प्रत्याङ्भ्यां श्रुवः

प्रतिशुश्रूषति आशुश्रूषति स्वरार्थेनोपसर्गाद्… शदेः … समः क्ष्णुवः संक्ष्णुते शस्त्रं भुजोऽपालने भुं

क्ते गृधिवञ्च्योः प्रलंभने माणवकं वंचयते गर्धयते अपाद्वदः न्यायमपवदते सम्मुदाङ् न्यायमा…

…संप्रयच्छते साहाय्यं … कर्मव्यतिहारे … व्यतिलुनीते … गतिहिंसार्थेभ्यः …

इतरेतरान्योन्यपरस्परोपपदाच्च … व्यतिघ्नंति व्यतिजल्पंति व्यतिहसंति … परस्मैपदं … करोति

… इत्यादि परिमृष्यति परिवहति इति पद…

स्वा … धातोः … कर्मणि … कर्तृकर्मका … सक

र्मकाच्च कर्मण्यात्मनेपदं … प्रथममध्यमोत्तमाः … प्रथमाऽति क्रमेकारण

ना … वा प्रथमः … स्वरांतानां … सकर्मकाणां … सीस्यपा ५७

उभोवक्रं गादौ परस्मैपदं ति = हनहिंसागत्योः … अपादाने … ॥१॥

मृत्वा सह्याद्धा नाविषीष्ट स विषीष्ट सा विता स विता सा विष्यते स विष्यते असा विष्यत अस विष्यत इत्यतएव कर्तरि क्षतो स
निपरे साविकर्मणि च इत्यएततप्यय: सेरुपवाद: भुक्त असावि अकर्मकोप्युपसर्गवशात्सकर्मकतामुपसवति सुखमनुभव
यते स्वामिता लजासत्तास्थितिजागरणं वृद्धिक्षयभयजीवितमरणं शयनक्रीडारुचिदीप्त्यर्थं धातुगणं तमकर्मकमाहु२ फ
लव्यापादयोरेकनिष्ठतायामकर्मकः धातुरुत्सयोर्भिन्ने सकर्मकस्तदाहृतः२ धातोरर्थांतरे वृत्ते धात्वर्थेनोपसंग्रहा
व प्रसिद्धेरविवक्षातः कर्मणोऽकर्मिका क्रिया। नदीवर्धते स्यंदते इत्यर्थः जीवति प्राणान्बिभर्तीत्यर्थः मेघो वर्षति हिता
नय: संशृणुते स किं पठत: शय्यते शीडपाशायिषीष्ट शायिषीष्ट अशायि अशयि किं घट: क्रियते त्वं दुःखी क्रियसे रागैः विरागै:
सुखमनुभूयते क्रियेकारिषीष्ट करिषीष्ट कारिष्यते अकारि अकारिषातां सावयांचक्रे सावयांबभूवे सावयामास सं इत्यादि
ष्वित्रिलोप: साविता सावियिता साविष्यते साविष्यते असावि असाविषातां असाविषातां अबुद्ध षि अबुद्ध सूषा
तांबोसूयते खुडतांबोसूयते स्तूयते विस्क: अस्तावि अस्ताविषातां अस्ताविषातां अर्यते स्मर्यते अरितां असिस्मा
रितास्मर्तारि इज्यते तना तेनवायां किनायते तन्यते अतानि कायते कन्यते तनो णिचकर्मकर्तरि अतुतापे च अचतस्तपा
येन दादे रि: दीयते आदद आतो युक् इणि त्रिणि तिक्षविचदायिषीष्ट दासीष्ट अदायि अदायिषातां अदिषातां धीयते।
स्थीयते ग्लायि ग्लायिषातां अग्लासातां हन्यते घानिता हंता घानिषीष्ट बधिषीष्ट अघानि अघानिषातां अबधि अब
धिषातां इत्यादि बोटा न दीर्घः ग्राहिता ग्रहीता अग्राहिषातां अग्रहीषातां अहक्रातां शाम्यते मुनिना मांतस्य सेटो न वृद्धि शिणि चिणि

दशमांतात्सक ॥११॥

कर्मणि ॥

तिङ्कतिवनवाचमिकमिवमीनां ॥ अशामिं अक्षमिं आचामिं आकामिं आवामि ॥ अंतस्य ऊत्क्रम्यते मो हो शद्वरिणा शाम
यांचक्रे मितां अंतानामिणिनमिचवादीर्घः ॥ अशामिं अशामिं अशामिषातां अशामिषातां अशामयिषातां ॥ वधहिंसायां ॥ ह
निवध्योर्नेवृद्धिः ॥ अबधिसङेशिणितलोपो वा ॥ असंजि असंजि ॥ जनेरिणि मानुम्वा ॥ अजनि अजानि गाणेकर्मणि उ
कथिता
त्पादेः पचानेनौदनपक्वो वष्टिस्त्र कर्तृयोः ॥ शक्कर्मकाणां निजेयापकोऽध्यकर्त्र्ण्येषां ॥ अंतानां लादयो मिता
ः गौर्दुह्यते पयः ॥ अजा ग्राममनीयते ज्ञियते ऊह्यते नह्यते बोध्यते माणवकं धर्मः माणवको धर्ममिति वा सोऽध्यते माणवकं वेद
नेमाणवकः ॥ वेदमिति वा पाठ्यते माणवकं वेदः माणवको वेदमिति वा देवदत्तो ग्रामं गम्यते ॥ अकर्मकाणां काला
आसनं उपवेसनं
ध्वकर्मकाणां कर्मणि सा वेलकारः मासो मासे वा आस्यते देवदत्तेन अंतानाउ पयोऽपेयत्यमासमास्यते माणवकः
इति सावकर्मप्रक्रिया ॥ यदा सौकर्यातिशय्यं द्योतयितुं कर्तृव्यापारो न विवक्ष्यते तदा कारकांतराण्यपि ॥ कर्तृसं
ज्ञालभंते ॥ साधुसिद्धितत्त्विं काष्ठानि पचंति स्थाली पचति पच्यते ओदनः स्वयमेव सिद्ध्यते काष्ठैर्भिनत्ति ॥ कर्मकर्तर्यिगादि
णिश्वदिटः पच्यते ओदनः सिद्ध्यते काष्ठं अपाचि असेदि सकर्मकाणांन ॥ अजा ग्राममनयति ॥ ड हि पचो सकर्मकयोर्वा
॥ ऊह्यकनमो कर्मकर्तरियगिणोनगौः पयोऽध ॥ स्वरांतानां कर्मकर्तरीणावीवा तनिङ्कृश्च ॥ अकारि अकृत अदो
हि अधुक्षत अदुग्ध नडंबर फलं पच्यते प्रस्नौति प्रस्नुते प्रस्नाविष्ट प्रस्नोष्ट नमते दंडः ॥ अनंस्त सृजेः ॥ स्वद्यु पपन्नेक
र्तरिवा सृज्यते स्रजः सकः ॥ असर्जि असृष्ट ॥ युजेर्वा युज्यते ब्रह्मचारी योगं ॥ दुषावाचिनां किरादीनां संतानां च यगिणः ५८

एकस्मात् कारका त्क्रम्य कारकं कार कोतर ॥ २ ॥

ण्वाद्दीना ॥ अलंकुरुते कन्यां ॥ अलमकृत ॥ अवकिरते हस्ती ॥ अवाकीर्ष्ट ॥ गिरते ॥ अगीर्ष्ट ॥ आद्रियते ॥ आदृत ॥ ध्रियते ॥ अधृत ॥ पृच्छते ॥ अपृष्ट ॥ विक्र
ष्यते कटः ॥ अवक्रीष्ट ॥ शिश्रिये ॥ अश्रं ॥ चिण्वद्भावात् कर्मकार्याय भिन्नो न कारयते ॥ अचीकरत ॥ हन्यते दण्डः ॥ उद्वशिश्रियते श्रूतेक
घा ॥ अवोचत ॥ नयं घते ॥ अघं ॥ चिण् विकुर्वते सैंधवाः ॥ व्याकारिष्ट ॥ व्यकृत ॥ कर्मकर्तरि वा आदेशो दोऽन्यपदाद्वक्तव्यः ॥ रुध्यते वत्सं ॥ अरु
रुधि ॥ अरुद्धि ॥ इति कर्मकर्तृप्रक्रिया ॥ स्मृतिवाचिन्युपपदे भूतानद्यतने लृट् ॥ लङोपवादः ॥ स्मरसि कृष्ण गोकुले वत्स्यामः ॥
यद्योगे तु न ॥ अभिजानासि कृष्ण यद्वने अभुंज्महि ॥ न यदि ॥ वा सम्बन्धे विभाषा साकांक्षे ॥ पदि नायाशे ॥ ह किल विललाप ॥ अत्यंतापह्नवे
लिट् कलिंगेषु स्थितोसि ॥ नाहं कलिंगाञ्जगाम ॥ हशश्वतोर्लङ् लिट् ॥ इति ह अकरोत् चकार वा ॥ शश्वदकरोत् चकार वा ॥ आसन्नकाले शश्वन्मा
ने प्रश्ने लङ् लिटौ ॥ अगच्छत् किं जगाम किं ॥ स्म लट् लिटोरपवादः ॥ यजति स्म युधिष्ठिरः ॥ भूतानद्यतने लट् ॥ स्मयोगे एवं स्म पिता ब्रवीति ॥ ननौ पृ
ष्टप्रतिवचने भूते लट् ॥ अकार्षीः किं ॥ ननु करोमि भो ॥ नन्वोर्वा ॥ अकार्षीः किं ॥ न करोमि ॥ नाकार्षं ॥ अहं नु करोमि ॥ न्वकार्षं ॥ पुरायो
गे भूतानद्यतने वा लुङ् लङ् लटौ ॥ न स्मवसंतीह पुरा छात्राः ॥ अवात्सुः ॥ अवसन् ॥ ऊषुर्वा ॥ यावत्पुरानिपातयोर्लट् ॥ भविष्यति लट् ॥
यावद् भुंक्ते ॥ पुरा भुंक्ते ॥ कदाकर्ह्योर्वा ॥ भविष्यति लट् ॥ कदा कर्हि वा भुंक्ते ॥ भोक्ष्यते ॥ भोक्ता वा ॥ वर्तमानसामीप्ये वर्तमानवद्वा ॥ वर्तमाने
कदागतोसि ॥ अयमागच्छामि ॥ अयमागमं ॥ कदा गमिष्यसि ॥ एष गच्छामि ॥ गमिष्यामि वा ॥ क्षिप्रवचने लृट् ॥ वृष्टिश्चेत् क्षिप्रमा
शु वा यास्यति ॥ शीघ्रं वप्स्यामः ॥ गर्हायां लडपिजात्वोः ॥ कालत्रयेपि जायां ॥ अपि जायां वा गणिकामासेवसे ॥ कथमिल्
टौ लृट् ॥ गर्हायां कालत्रये कथं धर्मं त्यजेः ॥ त्यजसि वा ॥ जातु यदा यदि योगे लिङ् ॥ उरोपवादः ॥ जातु यत् यदा यदि वा ॥

× सर्वलकारविषयेलोटौ × ३७

वाद्दशो हरिरिति देव ॥ नावकल्पयामि ॥ संभावनायां धियोर्वा लिङ् ॥ अतः पिवाद्धन्यादयं हरिः ॥ खाद्विसायां विश्वरोगघ्न लिङ्
नउक कच्चिति कामो मे भुंजीत भवान् ॥ देवदेवमतोर्लिप्सायां लिङ् वा ॥ कश्चिन्न मे ... स्फ खेयायात् कच्चिद्भवान्स्यतिचेल्लस्खेया ॥
स्यति ॥ इच्छार्थेष्वलिङ्लटौ ॥ कामं कामयेत कामयते ॥ पो ॥ नः ॥ उणप्रत्ययार्थे वक्ष्यतो ॥ हिंस्रो ॥ सर्वतिबादि विषयेत वक्ष्मो विषयेवा
हिंसत्पस्य हिंस्रं तस्ये वक्ष्यतो रसृप्रयोगश्च अनेकक्रियासमुच्चये तस्य हिंस्रो वा सामान्यार्थस्य वक्ष्यतोरसैयोगात्तिबादयः या
हिया हीति याति याति यातिः यां तिया सियात यात तिद्वयं याथ याहि याही ... तियास्य तिस्रस्य तिस्र यासौ तत्र अधी षाक्षिष्ट त्व
धीत अधीष्व मिति सूत्य मधीष्व सक्तून्धिव धानाः खादेत्यन्यः वहरति पिबत खादतेत्यस्य वह स्वष्ट अन्नं सुक्क दाधि कमा
स्वादस्वतिस्य वहरते सुष्टं आस्वादक्षमित्यस्य वहस्व इत्याख्यातप्रक्रिया ॥ कर्तरि ॥ वक्ष्यमाणाः प्रत्ययाः कृत्संज्ञ
कः सच कर्तरि ॥ ण्वुल्तृचौ धातोः ॥ पक्ता कृतः वसादेः कृतः इट् सविता ऊटिता गोपायिता गोपिता गोप्ता सहिता सोढा पठि
ता ॥ णः यवुवोरनाकौ अनुनासिकयोर्युवुः अनः अक इत्यतावादेशौ स्तः ॥ वाचकः पाचकः सावकः दायकः घात
कः ज्ञनकः घटकः दरिद्रायकः कोटकः शमकः नियामकः क्रमकश्च कर्तर्याद्विषया कृतइणनपकतानान्सुप
धा कः क्षिपः बुधः इतः प्राः कीः ज्ञाः ॥ प्रश्च प्रियः किरः ज्ञः नपसर्गश्चादंतात् ग्वदः सुग्लः पचि नंदिग्रहादेः ल्युणिनि
पचादेरः नंद्यादेर्ल्युः ग्रहादेर्णिनिः पचः वदः बलः पतः चरः चरिचलिपतिवदीनांवाद्विवे पूर्वस्य आक् अयत्य
ये चराचरः चलाचलः पतापतः वदावदः हंतेर्द्धस्य घत्वं च घनाघनः पाटेर्णिलुक्च ऊक्च दीर्घश्च पूर्वस्य पाटू ५५

घटः हननः पाटः नंदनः वामनः इषणः साधनः वर्द्धनः शासनः रोचनः रावणः सहनः तपनः मा दनः कल्पनः लवणं णत्वे निपात्यं गाहौ ग्रह्म
ही ग्रहासीच्छायीयायीमंत्री श्रयावी अवाद्दी अपराधी इत्यादि शः इशापाघ्राध्माधेट्दृशः स्मिनिचतुर्वेद्व चतुर्थेति वा दिखय कार्ये
सुकं तद्धितिपरे सवृति पश्यः धयः धमः जिघ्रः पिबः घ्रः संज्ञायां तव्याघ्रः अनुपसर्गात् लिंपविंदधारिपारिवेद्युदेजि चेति सा
तिसा हिंस्यः शः लिंपः विंदः धारयः पारयः वेदयः उदेजयः चेतयः सातिसुखे सातयः साहयः नौ लिंपेः निलिंपा गावादिश्च वि
देः संज्ञायां गोविंदः अर विंदः दाग्ध्मासौ त्रो वीवदः दधः मक्षणः दायः धायः हृत्यादेर्णः कालः तापः कार्ये शंकुसंकरोतीति कं
सकारः क्वाबामास्यश्वस्वर्गशायः नेत्रवायः धान्यमायः शीलकामिसक्ष्यावरिक्षमीस्योषः मांसशः मांसकामा मांसनक्षाक्का
न्याणं चारा सुखं शतीक्ष्णावकर्मा आतोनुः कर्मण्युपपदे आदंताद्धुः गोदः धनदः पार्ष्णित्रः नाम्नि च नाम्न्युपपदे धातोर्मः हि
यः गृहस्थः गिरिशः पादपः श्वचः श्रृंडे श्वचंडवती निश्रृद्दः उरसो लोपो मुम् च तेगमो डः उरगः उरगः विहायसो विहः तेगमो विह
गः विहंगः भुजकुटिलयोर्मुम् भुजंगः भुजंगमः उरंगः उरगः सारथी सोडः कापवादः प्रच्छः आक्रं उंदृशः कृष्योः परिमृजापनु
देः तूलस्तम्बखादहरणायोः कः देयपरिमृजो तूलस्तम्बः कापनुदः सुखस्य तृणी मूलविभुजादेः कः मूलानि विभुजंतीति मूलविभुजो
रथः कंधः महीध्रः गिलः गष्ठकः सामगः सामगो पिबतेः सुरासीध्वोः सुरापी सीधुपी अटौ नाम्नि कार्ये वा कारः टकारो प्रत्ययो
अस्थिहरः श्वाकः वचहरः कुमारः धनुर्धरः कसचरः खरः सरः अग्रेसरः पार्श्वशयः पृष्ठशयः शक्तिग्रहः पूजार्हः स्तंबेरमः स्तोक
सीडपः सूचकः यशस्करी विद्या श्राद्धकरः वचनंकरः दिवाकरः इत्यादिना नाम्नि कार्ये च खितिपदस्य खिदंते परे ह्रस्वाय

यशः करोतीति।

सृगतौ उरसा अग्रे सरतीति गच्छति। अग्रेगच्छति। पार्श्वेशयनातीति। पृष्ठे शेते। शक्तिं गृह्णाति। नातीति। पूजां अर्हतीति। स्तंबे रमतीति॥

= ५ स्वं श्रेयारणयोपणयोः २ =
उत्तरेयेः कुक्षिविसर्जिज नंषतयतीति = ३
× कषदिसायां १ ×
इतिंदूरतीति ॥ नाथहरितीति ॥ देवानाशीतीति

स्य पूर्वपदस्य मुम् ॥ शकं करोति शकंकरिः ॥ स्तंबकरिः ॥ फलानि गृह्णाति फलेग्रहिः ॥ फलस्येदं तत्त्वं निपातनात् ॥ दृतिहरिः ॥ नाथहरिः ॥ देवापिर्वा
तापि ॥ सर्वंकरवः ॥ स्वत्वंपरं तपः ॥ कुक्षिंभरिः ॥ उदरंभरिः ॥ आत्मंभरिः ॥ आशितेभुवो भावकरणयोः ख ॥ आशितो भूयते आशितंभ
वः ॥ आशितो भवत्यनेनेति वा ॥ एजेः खश् ॥ जनमेजयः ॥ पदितमन्यः ॥ मुंडंधयः ॥ स्तनंधयः ॥ खचितेत्पूर्वपदस्यानव्ययस्य ह्रस्व
॥ मुष्टिंधमः ॥ मुष्टिं धमतीति ॥ नाडिंधमः ॥ नाडिं धमतीति ॥ नाडिंधयः ॥ नाडिं धयतीति ॥ नासिकंधयः ॥ अव्ययस्य मुकि दिवामन्य
रात्रिः ॥ दोषामन्यमहः ॥ स्तंबेरमः ॥ कुंजः ॥ स्तंबे मुहुः ॥ अरुंतुदः ॥ दारावाहनोऽणंतस्य च टः संज्ञायां ॥ दार्वाघाटः ॥ चारो
वा चार्वाघाटः ॥ चार्वाघाटः ॥ कर्मणि संप्रत्यये च ॥ वर्णान् संहन्तीति वर्णसंघातः ॥ पदसंघातः ॥ पदं संहन्तीति ॥ जायापत्योष्ट
क् लक्षणवति कर्तरि ॥ जायाघ्नः ॥ पतिघ्नी ॥ अमनुष्यकर्तृके च ॥ पतिघ्नी पाणिरेखा ॥ पाणिघताडघौ शिल्पिनि ॥ राजघः ॥
नडो विणवेत्नो यः ॥ आढ्यसुभगस्थूलपलितनग्नांधप्रियेषु ॥ आढ्यंकरणं ॥ अच्चेति वा ॥ स्त्रियोगेनाग्निरिंधः ॥ चौरादीर्घश्चास्य चो
परे ख्वत्वस्य ईड् नोर्दीर्घः ॥ मिध्मनीकरणं ॥ स्वल्पीभावः ॥ मुचीभवति ॥ महायीस्यात् हेत्वंतेषो परे सलोपः ॥ सुमनीभावः ॥
अरुः करोति ॥ चेदेहं करोति ॥ सुचेती भवति ॥ रहीभवति ॥ विरक्तीकरोति ॥ क्वचिन्न ॥ ङः ॥ खाकरोति ॥ द्विगुणाकरोतीवी
डाकरोति ॥ अव्ययस्य च्वौ ईत्वं नेति वाच्यं ॥ दोषाभूतमहः ॥ दिवाभूता रात्रिः ॥ दासात्परस्यापत्यप्रत्ययकारस्य लोपश्च्वौ ॥ गार्गीभव
ति ॥ मातृ करोति ॥ चिविषयेसाद्वा सात्पदाद्योः ॥ सस्य षत्वं न ॥ अग्निसाद्भवति ॥ अनीभवति ॥ संपदायो ॥ बंदे देवं वंदे
रक्ष्मटं करणे ॥ आढ्यसुभगस्थूलपलित नग्नांधप्रियेषु च्व्यर्थेष्वच्वौ कृञः करणे ख्युन् ॥ अनाढ्यमाढ्यं

× रोच ॥ जलेसा स्वंपद्यते ॥ अधीने ॥ राजसा
संपद्यते ॥ राजसात्करोति ॥ देये त्राचवि
॥ इति ॥ यस्य ... ॥ देवत्रा ...

तू नेजडनाति ॥
देवतानाति ॥ सुरवंलम्
धृतिधुराः सात्स्वदत्ताति ॥ ना
खदनाति ॥ अमिधुमं
नंदलुनो ॥ अपरवयन्तं रुद्रं
सुवेतो
तेसुस्वनर्नु नसंमद्यते
तव स्वयंवरे नसंपद्यते

× राजहक् ॥ घटं च ॥ ×
... ॥ अदेहं देहं ज्ञेन
करोति ॥

प्राग्भर्गसापतिनाम्नुते

प्राधीनं करोति ॥ वि
ज्ञाकरोति ॥ वि
व ६० त्रा संप
द्यते ॥ विप्रसाकरो
ति ॥ देवमनुष्यपु
रुषपुरुमर्त्ये

दोत्प वपं दने २ बोतकर्मणि भाङ माने दाणाति निहुर्गो ॥ २ २ ॥ तत्तक्वरौणेको घेदने ॥ २ दादाने घु आन्वधार णपोपणा ॥ गहाकृ त्यागेपाकाने ॥ २

कर्वं तेनाग्नं कारणं सुवः ॥ खक्षरवकर्त्तौ कर्त्तरि ॥ अनाद्यत्राद्यो भवति ॥ आद्यं स्तवितक्षः ॥ आढ्यं लाधुकः ॥ आनाम निष्कमित्र निष्ठः ।
नाम्नि उपपदे आदन्ताधातोरे ते भवति सुदामा स्थामा ॥ तादौ किति दासीमा स्थामि र्स्वति ॥ ओगोवी अपिदाधा गैदाक पिबनानामीः
किति हसे कि पिवा न तावि कि पिसुया वाघ तधीवा ॥ अनादं तादपि ॥ सुकर्मो ॥ कस्वप्पापिति किति हति भक्ष शांतर ॥ वावैपित्र मस्पार्वृ
विज्ञावा क्रोणा अवा वायार हष्वारा ङ्कवृष्ठ्मु ॥ सुत्वा भीवाघीवा ॥ क्विश्धातोः कर्म्मकृत्स्मीनाधातोः श्शान्ना अगि विवस्तोम सुत्वसोम
यां सर्वद्विकृदिक ॥ क्विपिवचिप्रच्छ्यायतस्तु कटप्रु जुश्रीणां दीर्घो संप्रसारणं च ॥ क्विति फसे को अमे चैभ्य शोवस्यकः ॥ सुवाक ।
तद्वपाटतत्वप्राशो आयतस्तु ॥ कटप्रूः जुगतो जुः श्रीधायतेः क्विपि संप्रसारणं सुधीगमादीनां अमस्य लोपः क्विपि कापिवांग
मतं परातनं संयतं सुननत्र कड्डू ॥ अनेन ॥ अपेचू ॥ हनिगामिङ्गदेोतानां क्विपि ॥ वेदितहृत्वं ङगत ॥ ङहातेदीर्घः ङज्ञ ॥ यदातस्य
रुनितेतं स्पशाद्वं च उपसर्गस्थान्निमित्तात् ॥ हेषाण मित्राणि शास्त्रमित्रेशीः ॥ आयास्यः ॥ कावुपक्षयाः इत्वं ॥ आशी गीः ॥ इस्म
नचक्विपुद्वादे ङ्कस्व ॥ तचुनव ॥ अकृच्छ्रः ॥ रावस्त्रो जोपः ॥ मूः सुरोधूः करोरूढः कोर्धातादेशश्च ॥ कामदुधा दृशो टक्सकौच
उपमाने कार्य्ये उपमान कर्मण्युपपदे दृशोष्टक्सकौ चान्त्क्विप् ॥ आसर्वादे पञ्चसर्व विशेरात्वं ॥ अनादृशः अन्यादृक्षः ॥ अन्या
दृक् तादृशः तादृक्षः तादृक् ॥ किमेदिमः कीश् ॥ दृक्दृशादृक्षेषु कीदृशः ॥ ई ॥ इदृशः सवादृशः ॥ यादृक् ॥ अदसोऽमूः ॥ अमू
दृशः मादृशः ॥ त्वादृशः ॥ अस्मादृशः युष्मादृशः ॥ णिन्निरतीत धातोरनीतेशीले का लेच णिनिः ॥ अनष्टेभनायाक्रीत ॥ अभिष्टा
मयाजी ॥ पितृव्याघातीतहनोसाङ्गीवृत्त ॥ स्वेफिन्नस्मायी ॥ क्विपि एव निष्कृतः ॥ धातोरतीतेशीलेच काले वेते ॥ बहुलं ताच्छील्यादौ

पितृव्यहंतदाज्ञा ॥ उभंतउं क वान् ॥ ब्रुसंदत वान् ॥

यामादाना मितिवंकर्ता जीपश्या ॥ ४० अनशानेन ॥

नदिह त्रिवृषि वांधि रुचि सादे तनिभु कैवनेषु सर्वे स्पर्दोषः ॥ अनशाणतोरा सेरक्षा ॥

त्वदासुकृतं कर्म कृतं पापकं अग्निचितं सोमसुत्वयज्ञः सराः सिद्धं सरोजं संस्कारः कं ऊढाः अकः परितः स्वाताः परिस्थाः कृ
कृ वरः ध्मातारः तातिका लेपतोक्तो सावयकार्थयोः स्नातः कृतं कटं विक्षकं विशंकृतवान् गत्यर्थादकर्मकाच्च कर्तरि क्तः
सावकर्म्मणोरपि गां गतः स्थितः अमां तस्य क्तिति कृसेदाघेः क्तो वा शान्तः दान्तः श्लिष शीङ् स्था आस वस जन रुह जीर्यति
भ्यः सीतामाश्लिष्टः शेषमधिशायितः स्वर्गमधिष्ठितः हरिमुपासितः हरिदिनमुपोषितः तमनुजातः देवमारूढः कगं जीर्णः
र्णः क्तो वा सेटनुदपा धात्वसेट् क्तो वा कित्वं धकतिति तेद्योतितं प्रमुदितः प्रमोदितः साधः शीङ् स्विदि मिदि क्ष्विदि धृष इट्
ङ् सेटौ क्त क्तवतू किनौ न शयितः शयितवान् प्रस्वेदितः प्रस्वेदितवान् मृषः क्तो नो मर्षितं मर्षितवान् पूङो वा कितस्य
स्य पूयचित पूतः पवितवान् कितः उवर्णान्तात् वर्णान्तात् श्रि श्रि प्याच्च परस्य कितः ... हतः श्रितः श्रयते संप
सारणस्य दीर्घः शूनः ... जनम् आदीदितः आदितः ईदितश्च धांत क क्तवतोर्निट् ... तां त क्तवतनि पि ... धात्वनां
मतिबुद्धि ... दकारात् कितस्सकारस्य नत्वं दकारस्य च मिन्ने सावेक ... रिखादितः क क्तवते
रिफ्वामेदितः प्रस्विन्नः प्रस्वेदितः ... अदोऽजघः कितितकारे ... रः रेफात् कितस्य तस्य नत्वं विकी
र्णः जीर्णः ल्वाद्योदिताश्च ल्वादेरोदितश्च धातोः कितस्तस्य नो भवति लूनः लूनवान् जीनप्यायः पी कितिपीनः स्व
क्षोसुप्तः दीनः सूनः सूनवान् हृतः उक्षीनः लीनः रीणः धीनः ... दीर्घश्च हृतः गूनः क्लियादीर्घः कर्तरि क्तक्तवतो
र्नत्वं च क्षीयः क्षीणवान् कर्तरि किं क्षितं ... संयोगादेरातं तास्कितस्य तस्य नत्वं द्राणः ग्लानः म्लानः उदविदोऽक्षाः

६१

घ्रागं क्षेपादाने । ह्री लज्जायां । निरूहते वाग लिंगं घ्नतो ।

१

घ्राह्रोर्निर्वास्योवा ॥ त्रातः त्राणः ॥ घ्राणः घ्रातः ॥ ह्रीतः ह्रीणः ॥ उन्नः ॥ विद विचारणे ॥ वित्तः विन्नः ॥ उंदी क्लेदने ॥ न्नः उत्तः ॥ निर्वाणमुनिव
न्यादौ निर्वाते स्रुगाते ॥ नि जे दोद ॥ निदाइत्यस्यदत ॥ क्ति ति कारेनउपितः ॥ दत्तः दत्तवान् स्वरान्तोवा ॥ स्वराउत्तरस्यदाइत्यस्य
तोवा ॥ क्ति तितकारेनउपितः ॥ उत्तः प्रदत्तः ॥ अवत्तः ॥ अवदत्तः ॥ नामंतोपसर्गस्य दीर्घो दादेशतकारे स्रुतंनीतं ॥ ध्मा ओहि किति

प्रसादेष ॥ ध्यसिसा सिवसा
नां सस्वरो ॥ १८ ॥

नि हितः ॥ ध्याख्याद्दृम्भूविमदी स्यानन्नवं ध्यातः ख्यातः ॥ छे चिता दौ ॥ रमाडेकथनो पोने ॥ श्वर्तेः मत्तः ॥ यडहेश्वस्पर्कुटः ॥ व्यवीतः ह्रीहूतः उक्तः ॥ वस निक्रधोरिट
ह्यान्त कव्यत्तूनो ॥ जुषितः क्षुधितः सुप्तः ॥ क्ति चिड्ढेदः ॥ क्तक्तवत्वोर्नेट ॥ इष्ट्वा हे दने स्को राधो ॥ इष्टूवृकण ॥ अंचेः शकायामिट अंचितः समक्तः ॥ क्तातः पचोवः
क्तक्तवत्वोस्तस्य पक्कः पक्कवान् क्षायो मः क्षामः क्षामवान् ॥ श्वस्य संप्रसारणं क्ति तिनमोवा ॥ स्तीमः श्वेकः श्यक्नः स्फायः
स्फीति क्ति ति ॥ स्फीतः धेट धीतं पीतं दोद्दितं ॥ सा सितं मितं सेटो ॥ क्तक्तवत्वोर्णिलोपः चोरितः चोरितवान् पचितः ॥ क्तहीनिट क्तणे
वः इवस्यकाविन्नस्पर्शे चार्थेश्पेड संप्रसारणं क्तिवस्तस्य नवेचं ॥ नवस्पर्शेऽग्यीनं घृतं स्पर्शेउग्रीतं ॥ अंचे किं तस्तस्य नत्व पाद
निसमक्र अन्यत्रउदक्तं क्लदकं स्यात् ॥ दिवोदे विजिगीषायां ॥ आद्यूनः विजिगीषायांउ द्यूतं ॥ उपसर्गात्क्रहूत्रः क्षीवकृशो
ल्लाघा निपात्यते ॥ फुल्लः फुल्लवान् क्षीबमदे क्षीवः कृशा तनुः ॥ लाघृसामर्थ्ये ॥ अनामर्षयोः उल्लाघोनीरोगः ॥ उपसर्गाच्चवरफुल्लो
रतउत्र क्ति ति प्रफुल्लः प्रक्षीवितः प्रकृशितः प्रोल्लाघितः ॥ उत्फुल्लसंफुल्लौ च ॥ वित्तो सोग्य प्रतीतयोः ॥ वित्तं धनं वित्तः प्रख्यः
अन्यत्र विन्नः ॥ भिन्नं सकलं भिन्नं ॥ मन्यत्र क्ष्मामाध्मर्णे क्तत मन्यत्र क्षुब्धस्वांतध्वांतलग्नम्लिष्टविरिब्धफांटबाढानि
मंथमनस्तमः सक्ताविस्पष्टस्वरानायासभृशेषु ॥ क्षुब्धो मंथः स्वांतः मनः ध्वांतं तमः लग्नं सक्तं म्लिष्टमविस्पष्टं विरब्धः ।

घांटः मनायाससाध्यः कषायविशेषः वाढंसूत्रं ॥ अन्यत्र क्षुभितं स्वनितं ध्वनितं लगितं म्लेच्छितं विरेभितं ॥ फाणितं वाहितं ॥ धृ
ष्टविशस्तावैयात्ये ॥ धृष्टः विशस्तः अन्यत्र धर्षितः विशसितः ॥ दृढः दृहि दृंहि ॥ दृढः स्थूलबलयोः ॥ दृहितो दृंहितोऽन्यः ॥ दृढदृं
हि वृढो ऽयसो परिवृढः ॥ परिवृंहितः ॥ परिवृंहितोऽन्यः ॥ कृच्छ्रगहनयोः कषः ॥ कष्टं कष्टो मोहः ॥ रकष्टं शास्त्रं कषितमन्यत् ॥ घुषेरवि
शब्दने ॥ घुष्टा रज्जुः ॥ अविशब्दे किं घुषितं वाक्यं ॥ अभ्यर्णमाविदूर्ये ॥ अभ्यर्दितः ॥ मन्थः क्षीरद्रवविषेषः पाके शृतं ॥ अन्यत्र श्राणं श्रा
पितं ॥ वा दांतादयो वा निपात्यंते ॥ दांतः दमितः शांतः शमितः पूर्णः पूरितः दस्तः दासितः स्पष्टः स्पाशितः छन्नः छादितः ज्ञप्तः ।
ज्ञपितः ॥ रुष्टः रुषितः ॥ आंतः आमितः ॥ तूर्णः त्वरितः ॥ संघुष्टः संघुषितः ॥ आस्वांतः आस्वनितः ॥ हृष्टः हृषितः ॥ अपचायितः अ
पचितः ॥ ध्यानः ध्यातः ॥ ह्लादो ह्रस्वः ॥ किति ते परे ह्लन्नः ॥ निनदीभ्यां स्नातेः सस्य षः कौशले ॥ निष्णातः नदीष्णः ॥ स्थेयं गति सत्
णार्थे स्याद्धिकरणे पिबः ॥ सुक्तं दत्या पुसितमिदमिदं दंयानं रमाते ॥ सुकमतः दंतं तस्य त्वा चागाप्पो दिष्टं क्वः ॥ कीर्य
तेरदकारस्य ककारो ॥ क्वसुकानौ णल्वत् ॥ धातोरतौ ते काले स्यतौ सवतः तौ च यथाक्रमं णल्वत् ॥ द्विर्वचनं व वाऽनंच
कुषः चकृवान् चक्राणः वचक्वान् जगन्वान् ॥ द्विर्वसत्येकस्वरादादंतात्घसेश्च वसोरिट् नान्यस्मात् वगमद्
न विद्विविश्वांवा बभूवान् सुषुवान् बभूवान् आदिवान् आरिवान् ददिवान् ददरिद्वान् वस्यावेइम् सावः आ
सिद्धिवान् जघ्निवान् विविशिवान् ददृश्वान् जगमिवान् जगन्वान् जघ्नुषः जघ्निवान् जघस्वान् जक्षुषः पपिवि
विवान् विविदिवान् ईयिवान् सेदिवान् ऊषिवान् शुश्रुवान् ॥ शाटशानौ तिप्रवत् क्रियायां क्रियायां गम्यमानायां धा

= गुप्ताता = १

= घसादेः वा ॥ = १

दरिद्रातेर्नित्यं लोपः लिन
नदददरिद्वान् इत्यपि
केचिन्नतेऽनर =

ज्ञायते नलोप न नंलस्य तो ॥८ वसते अत्र तंनंदेउः ॥८

मनदृशो नै   ननदेहशू। उनेक स्वरस्य तिंशो

तो शटच्छानौ सवतः स्मो च तिष्ठेवतंपचन्तातिं पवनन्तिष्ठति गायन्तु गच्छति सुगानेतः पचमानः पचन्तिं मन्वानः कुर्वाणः पीयमानः ।
सोमः सवनान्दीयमानागोः आसेरानुई आसेः परस्याऽनः स्यात् ईदासः आसीनः वादोषोः राजः वदन्तौ उदन्तौ कलेस्त्रीवा अर्थ्यं योरानित्यं
सवतं सवंतं नार्दक्ष्यतः दीक्षितां ददत्तं दधतं विदेवीवसुः विदेयरस्य शतुर्वा वसुरादेशः विद्वान् विदन् माङ्याक्रोशे माङीवत नेकृ
णदेवोः क्रियायाः आयांनानुकनेयवनां अर्कयन्तु वसाति स विष्यति स्यः शत्रा टशानम् परः करिष्यमान्ं करिष्यमाणः ताच्छील्यवय
ावचनशक्तिषु नशासीगंतुङ्गानः कवचं नंबिभ्राणः शे ऋन्निघ्नानः इङधार्योः शत्र्वकृच्छ्रिणि कन्नेरिशात अध्यायन् धारयन्तु द्विषः शत्रो
द्विषन् अर्हः प्रशंसायां अर्हं च शीले तृन्नकर्तरि इष्णुच्कृ शीले अलंकरिष्णुः निराकरिष्णुः प्रजनिष्णुः जिष्णुर्वानेर्हिष्णुः श्री
जिष्णुः भूष्णुः स्नाष्णुः त्रसुः गृध्नुः धृष्णुः क्षिप्नुः षाकोवकणः आलेर्षीषाकलषकणलपथाः जल्पाकः सिक्षाकः ऊं टेवेटनेक
द्याकः लुण्टचौर्य्ये लुण्टाकः वराकः सिद्धयाजायां सिद्धः आशंसुः चिकीर्षलाषुकः पावुकः स्थायुकः सावुकः हृषुञो
वनेवर्षुकः घातुकः कामुकः आरुकः शृंवंद्योरारुः शरारुः वंदारुः स्पृहिगृहिपतिदयिनिद्रातन्द्राश्रद्धाभ्य आलुः ॥
स्पृहयालुः गृहयालुः पतयालुः दयालुः शयालुः निद्रालुः तदोनातन्द्रं तंद्रालुः श्रद्धालुः शमामष्टाभ्यो घिनुण् शमी तमी द
मी श्रमी भ्रमी क्लमी क्षमी प्रमादी चण्डाः कुगौ घिति चकारजकारयोः ककारघकारौ घिति संपर्की संसर्गी यागी विवेकी
त्यागी रागी सागी विकाम्यी विलासी उन्मादी प्रमारी उन्मादी प्रवासी निष्पादादेवुञ् निंदकः परिक्षेपकः परिवादकः च
लनशब्दार्थादकर्मकाद्युच् चलनः चोपनः कंपनः शब्दनः रमणः अनुदात्तेतो हलादेरकर्मकाद्युच् वर्तनः ज्वादेश्या

ङागतौ वेगोवङ्कवनः सरणः गर्दनः क्रोधनः रोषणः मेहनः स्वपणः ङ्यादेरिनि जयी प्रक्षयी द्रुक्षयी दादेरुः दारुः।
धारुः सेरुः सृघस्यदः क्मरः सृमरः घस्मरः अद्मरः ।। लंका। नासमिदीपकरः ।।संगुरः २ सामरः मेदुरः विदिभिदिच्छिदेः कु
रः विदुरं भिदुरं छिदुरं इषनशाजिसर्तिभ्यः क्वरप् इत्वरः नश्वरः सृत्वरः गमेर्नोपश्च गत्वरः जागर्तेरूकः यडूकः।
यङकःपदन्तावदिस्यायंडंतेस्य ऊकः शीलेभुकःऊकेसनित्यडोलुक याङ सूकडंडाऊकः दंदशूकः वावदूक
नि यः ऊकऊ ककुका: सीरुः सीरुकः लीबुकः नमादेरः नम्रः कंपः स्मेरः नञ्पूर्वोजसि क्रियासानत्पे अजस्रं क
म्रः हिंस्रः दीप्रः विङस्त्वयतो निपात्यो वेविततश्रीजोविङः ऽस्वतीति ऽक्षः स्वपिटषिधृषेर्नेजिङ् स्वप्नकः टषकधृष्ण
कः स्थादेर्वरः स्थावरः ईश्वरः सास्वरः पेश्वरः कसबंधनेकश्वरः आहृतः किं हिंश्वसृते आदेताहृदंताश्छडान्तिग
मिनमिस्यः सासहिवावहिवाचलियापतिस्यः किः ऽत्पयोसवतिसूतेशाले किलिङ्लिप्याच्यः रामः सोमः पपिर्यङे
ददिर्गश्चक्रिरदुतंयाङकान्वविराङ्क्ति पोपरीक्रमन्वाछिज्ञान् १ जङ्घिः नेमिः जामिः बह्मर्षिणायासदिः क्रादेस्स
णाकारः वानानिवायुः पायुः जायुः मिनोतिमायुः स्वादुः साधुः आश्रुदीर्येतेऽदित्तिदारुः सानुः जनेत्रोण जानुः चारु
चाटुः किंशृणातिकिंशारुः जरामतिजरायुः त्रारस्पलः तरंत्पनेनवर्णाइतिनावुः ऊकेवचः कश्चटकेनगलेनवक्र
रतिक्रकावाकुः घ्यादेरुः प्रियंतेस्मिन्मरुः त्रायुः तरुः वस्तमरुः नवः धेनुः मयुः ऋाणुः कटुः वटुः श्रृणाः निशारुः स्वरुः
त्रपुः असुः वसुः तनुबंधः मनुः बिंडः स्पंदेः संप्रसारणं धश्वसिंधुः उदारिद्वादेः उन त्रिड्डुः स्कंदेः सलोपश्चकंदुः स्पड़े ६३

रस्य मूसलोपश्च स्कन्दुः ॥ फलेर्गुक् फल्गुः ॥ पाटेर्घटिः पाटयतीति घट्टुः मनेर्धः मधुः जनेस्त्रः जायते जन्तुः वलेर्गुक् वल्गुः नमिनोक्लि
नम्यतेनेनाङ्कुः रपतेर्ङ्कुः सक्थशिक्षुः । याच्योर्द्विश्च ययुः बभ्रुः व्या धः ऋविधः । हग्गकत्वकरुः गुरुः रघरस्पत्व अनिष्टं
रपतीति रिपुः अर्जिदृशिकम्यमिपशिवाधां भृजिपशिभ्रकुः कुकृदीर्घ इकारश्च ऋर्जयति गुणान् ऋजुः सर्वेन विशेषेण
पत्रपतीति पशुः कंतुं अर्धकः पांशुः बाधतेबाहुः पृथिमृदि भ्रस्जां संप्रसारणं सलोपश्च पृथुः मृदुः नंगकादेः कः ऋचकानितप
साकुः लघिबंद्योर्नलोपश्च लघुः वालम्ब लम्बलीनांवा लस्पः रघुः बहुः ऋर्णातिर्वलोपश्च ऊरुः महतिऋस्वश्च ऊरु।
रुमह्वत्रआङ्परयोः खनिशृस्यां डिच्च आखनतीत्याखुः परशुः डोश्च ऋःशातधाडवतीतिशातद्रुः मृगव्यादयो निपात्य
ः मृगंयातीति मृगयुः ऋंकुः नीलंगुः मद्यादेसरः मंदुरामंधरा चत्वरः ऋंकरः मद्गुरादयो निपात्या माद्यतीति मद्गुरः क
र्बुरः बंधुरः बंधरः ऋकराः कंकरः असुरः मसुरः शावशेरा शौ श्च इति श्वाश्चर्ये श्वसुरः अविमह्योरिषट् अविषमविष
॥ आमेर्दीर्घः आमिषं रुहेर्वृद्धिः रोहिषः किलेर्बुक् किल्बिषमद्यादेः किरः मदिरा मुदिरः मंदिरं तिमिरं मिहिरः रु
धिरं रुधिरः शुषिरश्च डिरादयो निपात्याः अजिरं शाशातिशिशिरं अधमोचने शिथिलं स्थिरं स्फीई स्फिरं स्थ
विरः खदिरः शीङ्शिबिरं सल्गतोसलिलं अनिलः महिला कोकिला कुटिलः कमलकपिञ्जलः मष्यंतेरिपवाद्ध्नमिधि
ला ऊबेरादयोपि ऊवेरः कट्वरणोः कपोतः सातेर्भवधुः सवान् किशोरादयः किंशृणाति किशोरः कठोरः चकोर
ः कपिञ्जलनेकयालपटोलः मीता नेकूरः मद्गुरः स्पदेः संप्रसारणे सिंदूरः स्यादेस्कः सिनोतिसेतुः तंतुः मस्तुः शाकुः ध्म

उः क्रोष्टा अर्तेश्चतुः ऋतुः मंतुः जंतुः चायः किः केतुः वस्तुः अगारे णित् वास्तुः ऋतुः कृतुः कृतुः जीवेरातृकौ हद्धिश्च।
जैवातृकः कषादेरूः कषूः खर्जूर्व्याधने खर्जूः वचेर्धश्च वधूः कषेश्छश्च कच्छूः कासादयः कासूः पाटूः अलाबूः कसेरूः। द
रिद्राः दर्दूः अंघादयः अंघूः जंभेर्बुक् जंबूकः कर्कंधूः दधातिकर्कंधूः दधिस्थैर्यैस्पति दधित्थ मृगाकृतिः मरुत्वान्स्वत् गिरेतकृतेस्तस्य
मुटः गर्मुतः चटेरुः लः चटुलं लेखादेरितिः ... हितः ... षटति सा चोक्षत्वः योषित् ताळे त्रिलिङ्कः च तमित् श्यामेर्टः कमादेरठः कमठ
कमठः रमेर्टिः रामठः श्यामेः ... संखः कलठः कंठः वृषादयः कलप्रत्ययान्ता निपात्याः वृषलः शाश्शाबलः पललं शारलं तरलं
कमेर्बुक् कंबलः मुसखंदंततुसलं लगिलं लागलं कंदलं अंकलं ... कमलं कोमलं मृडमलं चपलं सरलं तरलं शामलं श्यामलं
अमोता ... कवलादिस्यः ... स्थादेरालः स्थालं स्थाली पतित्र ... पातालं चंडालः।।
तमादिभ्यः कालः तमालः विशालः विडालः मृणालं ... कपालं ... पतादिभ्यो गः पतंगः तरंगः लवंगः विडादेः कि
त् विडंगः मृदंगः गमादेरीः गंगा ... खजः ... शारदादयो ... प्रत्ययान्ताः शृंगारः ...
दरत् ... त्यजेः त्यद् तनेः तद् यजेः यद् ... सिर्योः ... शुष्म ... सोत्रः
... स्वादेर्मः स्तोमः सोमः होमः धर्मः ... सामः यामः वामः पद्मनेमः जिह्वादयः ... अमः ... सुषमं
रुपामः धूमः ... तिग्मं ... हिमं भीमः साम्मः घर्मः ... संप्रसारणं पृथिवी ... विश्वं
सर्वादिरन्वं ... विश्वमिति सर्वं गर्वः ... ध्रुवादयः ... ६५

कमेर्बुक्

वृमेः टिलोपः ... ०

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

क्षारा ज्ञाध्वा प्रतिदिवा सप्तम्यस्यां स्तं सप्त अष्टन्त्रिंश दिशः अत् शादयः श्यति श्वान्तं क्रांश्या क्लिश्यतो जेहृलेजी रा गुह्य
त्यस्मिन्वादृते मृत्युं मकृत्युस्त्रिषु मज्जा अर्चीश्वो माङ अर्थ्य माना तर्यते रिहि श्यति मातरिश्वा मदृश्क्रायो मघवा कृदृणुः
करेणुः हरेणुः ऊष्मादेः स्मक ऊष्मं रथः काष्ठं रथः अथादे स्थ नृष्ठः कोष्ठगाथा अर्थः गोधः सर्वैणित साथैः शीधादयः निशी
थः नीथः रिक्थं शष्ठं शष्ठं शष्ठं उत्कगौ तौ स्फायादेः रक्स्फारं तचितं ऋवचू वऋ रा ऋः क्षिपः कुडः चंड्डः ऽन्दनुः श्वित्रं वृत्रं वा
रः नीरं भिरं गस्त्राभ्रं अमितमपादीर्घः आमः ताम्रं निशादयः शादिनिषा अर्द आर्दं शथः शुद्रः डरवेन यतहरं कन्दुरुरः रोद्यतिरु
दः जीरः स्वादेः ऋः स्वरः सुरः धीरः गृध्रः श्वरादयः श्वः सौत्र श्वरः सिमा शचिचारां वा विधो वा धुः वृधिः वर्दवपः डंडः अग्निअर्गवकु
कुवशविशः अचसमवायेवयुः त्रिसा सेरीश्वः श्रक्रः श्रक्रुः पुरडगौरः इरपस्रामा लोक्कु श्रिल्पि संज्ञया रक्कचवन्कृणे चष
क ऊर्ध्व विस्मायते ऊर्ध्वकः ऊतकं स्तबकः क्रियइकः कायिकः अपास्माक्ष्यादि स्य इनः श्येनः स्येनः हरिणः इहादेः कितः तृषि
नन्नुडेर्वीनत्र क्षितक विनं नलिनं कृफिनेदां दिनं विणांदक्षिणः अर्तेः किदिर्चइरिणो व पित्रद्योर्ज स्वश्च विपिनं वक्लिनं तलिशा
सोचत क्लिनं उलिनं रुहेरा क्षिणः आपीनेः क्षिप्रत्यस्य श्वआप अक्षिः प्लासुदिस्यांडोः ग्लो नौराते डैः राः रायो गमेर्डोः गोः
समेर्डुः स्नुः दमेर्डोः सदोदाषो पणे रिजः आदेर्वः वणिकृ अग्रो रख्या देशोत्युः प्रत्ययः रशनानदेर्त्नोपः नन्दनः गमर्गादेः गामनत्रग
स्यापिद्वः स्पंदनरोचिना रंजिको मुपरडानंदकिरणाक्षपो धिश धिषणाधायो निधनः ॥ शषदादयः शषुरोचने शषति शष
व हृ हन्तमहान्जगत विश्वर्वः हृग्रावहन्त नपृमे हृवे हृ दोः वाटजामातृ पितृ दुहितृ कृशतेनिपात्यंते प्रत्ययांताः नपते

त्यनेनेति नप्ता नीनेष्टा त्विष्ट्वष्टा होता पोता भ्राता जायामाति जामाता माता पाती नि पिता दुहिता सुदसन्हरणे सुत्रासावसेर्ऋस्व
सायतेर्ऋद्धिः यातानत्रिनंदेः ननंदा ति ननांदा ननंदे त्यकेदिवि देवाः देवरौ नयतेर्डित् नानरौ अर्त्यादिभ्यः अनिः सरणिः अरणिः धर
णिः धमणिः अशनिः अवनिः तरणिः रजनिः अर्चादेरिसः अर्चिः शोचिः हविः सर्पिः छर्दंतेराद्वेर्डः ज्योतिः कनादेरुस जनुः अरु
ः परुः वपुः यजुः ॥ एतेर्णित् आयुः धीवराव यः श्वस्त्वयांताः धीवरः शार्वरी नि घरः पीवरः ॥ इणादेर्नक् इनः जिनः दीनः कृत्स्नः
वेधेर्वधव्ध्नौ च बध्नः उध्नः धादेर्नः धानाः स्पर्शी वस्नः श्रोणा लक्षेर्नेस्य अट् मटौ लक्ष्मणं लक्ष्मणः रास्नादयः रास्ना सास्ना स्थूणा वीणा
क्तीक्लृ त्स्ने तिक्ष वीक्लं शिक्ष शक्लं मनादेर्युः मन्युः दस्युः जन्युः मृडः स्फक मृत्फः सर्तेरप्युः सरप्युः पादेः पः पापे न्यादे कितनी
पः स्तूपः शिल्पादयः शील शिल्पं शाष्पं बाष्पं रूपं पर्पं सूर्पं स्तनादेर्यित्नादि त्नुः स्तनयित्नुः गदयित्नुः कायोवा चिगदयित्नुः दासास्यानुः ॥
दानुः तानुः धेट्इतः धेनुः सुवः कित् सूनुः स्थारीत्यणुः स्थाणुः रेणुः ॥ विषेः कित् विष्णुः कादेः कः कर्कः अराका अर्कः कल्कः
॥ इयणक् एकः सेकः काकः पाकः निदादेः कानोसदेर्डित् निष्कः श्यके उत उतर्ननेति प्रत्ययाः शाकनः शाकुंतः शाकुनिः श
कुंति हृश्यपस्यामितः हरितः श्येतः रुहेः स्पनो वा रोहितः लोहितः स्थादेराप्यः अवाप्यः स्पृहयाय्यः हृश्यशापंबरशपः श्रुते =बहु पसुः।८=
रूपः अराणं स्वसेचनेषस्य जः पर्जन्यः वदेरान्यः वदान्यः अमादेस्त्रः अमत्रः नक्षत्रं पतत्रं कलत्रं वरत्रा ॥ सादेस्तः सरतः पर्वे पर्व पूरणे।३=
तः शपिरंडि स्यां किवेष्टपितः रङ्गतं शापादेरथः शापथः शामथः दमथः आवसथः संवसथः रसादेरसः रससः वेतस् आत्वानाव
स्कुः दुवेनसः दिवः कित् दिवसः कादेरसः कंकरसः शृंसरसः लालसः गर्दभः ऋषिबृहिभ्यः सः कित् ऋषभः वृषभः रासभः वद्न ६५

वृक्षनिवासे कपाटे

सराज्ञास विशादेर्हतः वेशांतः वक्रांतरूजयंतः हेतोर्हेमेत्यव हेमंतः अर्त्यादिरूरः अररं त्वमरः चमरः देवरः चामरः अवः किंतु अवरः । अर्ग्यादे ३३

सेवने

रारः अगारः मंदारः गफेक्नृः कन्हारः श्रृंगारादयः शृंशृंगारः संभारः भृंगभाकूरिः कम्रूरुमारः क्षरः कासारः सवैरिः स्त्रकुस

र्धिषः ॥ विटपादयः विटपाश्च विटपः विष्टपं ॥ कुरणकुरणः यव लंतलपं तताद स्तिकः वर्तिका तंतं कृत्तिका ष्यपशिल्पांतकः ५१ ।

कोऽयं ष्टकावीपतिस्यांतं वेतनं पिततं अर्ग्यादेर्ले अले हले मृणालेः लाप किंतु ललं अस्ति संजिव्यापि किष्किंध अरिष्टस्थ किंष

श्लघादेः किम् श्लिष्टः कुकुष्टि अकिंतः ष्ठषः कुकुः ष्ठकः ॥ अविनृस्मृतंत्रिस्यः ईः अवीतरीः स्तरीधूर्मितंत्री लंबुटुकः लंखुनीः वातप

स्यादयः वातप्रमीययापश्चादयः ऋरति अंकुरोडुलिः मदीमव्य अंतरांतिषिआपीद्धुतिः कौतेः कवचं पुष्ययवासः क

षाः रुशापुः भुः करः श्लोर्करावषः कि तंकरंगमेशिः गमिष्यति गमी परमेष्ठः किंतु परमेष्ठी मंथः रूतः किन्नमंथाः मंथानोपते

स्पंचपंपापंपाशो वजाकादयः बलाकायताकारवडाकाप्तः पिनाकः अकआधाने नलकः इषेरीकः इषीका अमिद्दुषिस्त्रा किंतु

अभीकं रूपाकं अजीकादयः अलसूषणादौ अजीकं वलीकं तृणः तृंदरीकं ईषीका ऋादेरीषः करीषः हृतरीषः श्रादेः क

र्षः त्रिरीषः हृडरीषं अर्जेरूजः रूजीषं ॥ अविराद्धेः अवरीषोति षोत्यः ऋादेरारः करारः श्रृंगारारंगारादयः गंधारः व

षकश्वारंघ सप्तसीरं शीडाध्यः कलकः वलवलव्रवालपालाक्षीलं शेवलं शैवलं शेवालं शेपालं कं ववकादयः वल्गवल्के

चामराज्ञः कः आलं अथाल्कं मंकिमह्नकः नियामिः नेमिः अंजिरः ऊर्मिः सुवः किंतु रश्मिः अश्मातेः रश्मः रश्मिः स्थादेर्नि

किंतु रणिः हल्लिः अंगमनापः अग्निः वह्दैर्नेः वह्निः श्रोणिः योनिः ऊणिः ग्लानिः धृष्ण्यादयः घृणिः स्वृराः ष्टलिः ष्टपः पार्ष्णि

खतश्रि:१२४

ःपातेर्डतिः पतिः॥ आकेर्ऋलश्चाकुलः॥ हंलेरत्तिरं हच॥ हंतिं डरितमुनया॥ अंहतिः॥ सूडादेः क्रिः सूरिः सूरिः॥ अडिः राद्देः स्त्रिः रात्रिः॥ शा
कुः अश्विः पतेरत्रिः॥ मृडेईचिः मरीचिः॥ वेञो डित् वीचिः॥ घरः ऊषः॥ घर अग्रगमने उरूषः॥ शनहिकलिभ्य उषः॥ परुषः नऋषः॥ का
ङ्कुषं पीयेः ऊश्पीयइतिसौत्रः॥ पीयूषं महेर्ऊषं मण्डूषः॥ गण्डूषः॥ शाकादेरटः शाकटः॥ कक्किगतौ कर्कटः॥ करटः॥
कलिकर्दोरमः॥ कलमः॥ कर्दमः॥ कुत्यादेः किंदः॥ कुलिंदः॥ कपेर्वश्च॥ कपिंदः॥ कविंदः॥ नौषर्ड्डोर्युषिः॥ निषद्यिः॥ सतीसि
तसारथिः॥ खर्जादेरूरः॥ खर्जूरः॥ कर्पूरः॥ वल्लूरः॥ लंगर्टेर्डिः॥ लांगूलं॥ ऊस्तूलं॥ कवेर्ष्टटदीर्घश्च॥ कूचीमिवेष्टेस्तत्रं॥ सूची॥ चामर्बे
रांबः॥ उद्वादय॥ तच्चसमवायेउल्वंस्थास्तंवः॥ स्तंवकः॥ शाशापिस्यादेः शादः॥ शाद्दः॥ अष्टादयः॥ अवतीत्यष्टः॥ वलिमलि
मनिस्यः॥ कयः॥ वलयं मलयः॥ तनयः॥ हृञोडकुहदयं॥ मिनोतेरूः॥ मेरुः॥ डंत्वादयः॥ डंजु॥ अश्रु॥ रुरुः॥ शातयतीतिरु
डुः॥ न्कुरोरुः सोमेदेतात्कसुतं कसुमं कशीर्द्कं त्विलः॥ तंडजादयः॥ तंडअाघातेतफुलाअकिलक्षोशोअंकशः॥ चेष
चषालः॥ पत्वेचलं चित्रिधृषाधिक्ष्यंस्यालन्नालं॥ मृशाकयम्पु॥ विस्पःन्द्रः॥ मृलंशक्रः॥ अम्लं॥ अंलं॥ मादेर्यः॥ मायाच्छायाश् ×मराआवि×
यं॥ सुत्रसव्यंजनेर्यकुडन्यंजाया॥ अघ्यादयः॥ हन्त्यघ्न्याकनादीतोकन्यावंध्यासंध्या॥ अस्योदेर्वेनूअर्वा॥ ष्ट
पर्वध्यापृथ्याः॥ संज्ञसारणं क्षैभिना, तप्यायेश्वे धावापीवा॥ अदेर्दः॥ अद्धाधातोरिः॥ यडिः॥ वटवेष्टनेवटिः॥ ऊनिः॥ वोधिः॥ हरिः॥ वर्त्रिः॥ नास्पपक्ष
किः॥ कषिः॥ ऋषिः॥ शुचिः॥ लिपिः॥ तूलनिष्कर्षे तूलिः॥ कमितमिशातिस्तंसामृतड्॥ क्रिमिः॥ तमिः॥ शातिः॥ स्तिलिः॥ मनेरतुडे सुग
नः॥ वर्मोर्वेलिः॥ वपादेरित्रः॥ पपिः॥ राडिः॥ वारिः॥ नरोसः॥ नासिः॥ आडिः॥ आतिः॥ रअत्रोरुटरात्रिः॥ वातफिर्विर्विः॥ नीत्यादयः॥ ६६
दुबरु

आडोक्रस्वश्च

निश्वीव्येत्र नीविः ह्वर्द्दः समानं ख्यायते ऽज्ञनैरिति सखा आङ्श्वीश्रिहनी अश्विः अह्रिः क्रादेः किः कृकेरिगॄगिरिः दृपरिः।
मनक्षतौ कर्म चर्म धर्म नस्माञ्जनाम ब्यमसुत्रामा हृदेर्नस्यक्र: ब्रह्मा नामादय: स्नानापि क्रसामा व्यञ्जू व्यामसूरोमपाश्मावेञ्जवेम
मरिधृतौ धा = त्रेतेर्मन् निरा आमाद तिमनिरास्यो सिकः हंसिका मक्षिका कोरटः कुबरः पिरखकः गरुडः इदेकर्मनलोपश्च इदम् कायते
र्मू किम् ध्मातेर्वृ: वसुं अस्रुं त्रत्रं सिविशुच्याष्टनूः सूत्रं मूत्रं अमादेः कुः अंत्रं चित्रं मित्रं जत्रुः अवोक्तस्व: पुत्रः स्यायतेङ्
टस्मृग्मनेरा: गात्रं चरादेर्णित्र: चारित्रं वादित्रं अशित्रादिस्य: इत्रोत्रौ अशित्रं वहित्रं धरित्री अमित्र: तोत्रं चितेः कणड
कश्च चिक्कणं सूचेः स्म: सूक्ष्मं पातेर्डुमसु उमान् सजादेः किप: सुजिध्यो दासः वसादेस्ति: वस्तिः शास्तिः अगामस्यति
अगास्तिः वीतस्तिवितस्तिः पत्तिः दृणादेः कस्वः दृतिः कटृकपिस्य: कीटं किरीटं तिरीटं कृपीटं ध्मातोरसुञ्चेतः स्वरः पयः
अत्रोर्दृटस्कतौ यसः तङ्कर्वतेरचलोपः तङ्कः श्रिच्छत्रिरकिञ्च त्रिरः अत्रेस्सरनूरः व्याघ्रोश्चटः अश्ट: उदकेनुट अर्णः इ
णाश्वागसि पद्मीनः स्फरीरस्यां दुडूस्नातः पातेरुदकेचुट पाथः अदेर्सक्तेः धोगुम्भू अध आपनदके कस्वः चपोत्रेसं नदे
र्दिविसः नसः इण आगपराधे आगः अमेर्क कृ अेदः रमेश्चरंदः देशः कृचेरमतेः स्मिनूरहूः रंहृपादेः किवरुजः भुवः दुक्षमतो।
भुवसीकेसर्णितवासः चंदेरादेः श्चश्चः छंदः वचादेः सुटवचः वदः न निदनयहचअनहाअनहसो विधात्रो वेधश्च
वेधाः चंद्रमाङ्कार्दितंचंद्रमाः उरसिधात्रः पुरोधाः उषकितउषः दमकुन सिदेमनाः वसः कसि उशना अगिरादय
अंगिरं गिरा: अप्सरवसर्तिः अप्सराः अस्स्वीरो तिवस्तुरवा अदितु दौड्‍तः अडुतंगुधेरूमः गोधूमः मसेरूरः मसूः
देशेनोच्चेसमस्त्व ॥=४

ईरुत्सउने

योईत्तियज्ञत्ययः

वेङ्गपयः॥

रः॥ ठहेकोश्लोष्यः॥ दुर्गादेसेष्टोत्र आचदम्मः॥ दंशोश्चदाम्मः॥ मोरमेकसोदीर्घः॥ सूरतेः॥ १८ ओयोगुकृकस्वश्चचेणं स्वस्यतेष्ठः॥ य
स्यकिंवेकटचत्रिकां॥ अत्रैकुसुरवंचकरणाउदिष्टणान्तेरु॥ उदोदलोपः॥ उदरंरवनेमुटफत्यययेउरवं॥ अमेसः॥ असंसुदेःरव
म्मृर्वोपूरवेः॥ नहेईलोपः॥ नरवः॥ ओडोकस्वः॥ त्रिरवामाडुकरवामयच॥ मयूरवः॥ गलेः॥ फगस्याचेगुल्फः॥ स्फसेः॥ अश्रेणो॥ ठच॥
पर्श्वः॥ पार्श्वः॥ स्मनिश्रियोकुगंस्मनश्राष्ठोसुरववाची॥ पुरवंश्रयतेअमश्रुः॥ उनेरुः॥ उंघादेतेशारारावयवेदेचउघनेक्लिशे
र्लस्पलोपश्चकेशः॥ फलेरितुः॥ फस्यपः॥ पलितंकत्रादेर्वः॥ करकः॥ कटकः॥ नरकः॥ कोरकौः॥ चीकयतेराद्यंतविपर्ययं
कीचकः॥ पचिमच्योरित्तुः॥ पेचकः॥ मेचकः॥ उनेरष्टचेउवरेहर्मतिकृत्यः॥ हिरचंहिरण्यंक्रत्रपासः॥ कर्पासः॥ कर्णाः
र्णः॥ कर्णाः॥ दधातेर्यो॥ द्धुंधान्यं॥ तनोतेर्डतः॥ सवच्चतिंतनुः॥ अर्तेकादयः॥ रुक्षंअर्लेकः॥ टचटकाकः॥ पचतेः॥ पाकः॥ वदे
र्नेभिः॥ अवद्यं॥ अवं॥ अवमः॥ अधमः॥ क्लिशाकीनाशाः॥ चतेरुरचेवारः॥ देतेरुध्रुरचधारः॥ क्रमेरुलोपश्चक्रमा तरतेर्डिः॥ त्र
यः॥ त्रीगृहेरुनिः॥ ग्रहणिः॥ उषेरुमः॥ उषमःचरेचरमममगेरलं॥ मंगलं॥ सदादणादयः॥ सर्वस्मिन्‌काले उणादयः॥ उणादयो
ऽपरिमिताः॥ उयोगमतुश्चत्यप्रयोक्तव्याः॥ उमतुदर्थायांसविष्यति धातोर्लविभाति कालेउमतुप्रत्ययः॥ स्त्रर्थायांक्रि
यायांप्रयुज्यमानायां॥ लोकं तृतुंतिपाठित्रमीठ॥ उमदंवेगु॥ दृष्टुदर्शीकोयातिकालसमयवेलासुउमपुत्ययः॥
अध्येतुंकाल॥ स्तोतुंसमयः॥ उच्चार्थेषुककरकेशूपपदेषुधातोस्तुमर्थः॥ वतिलाकंवष्टिंवाबतिवाश॥ कध्रुषज्ञ
ग्लाघटरसलनसक्कमहार्हासस्पर्धेषु शक्नोतिलोकं॥ ध्रुष्णोतात्याद्विश्वर्णातावाचिषुसमर्थार्थेषु॥ पर्याप्तोलो

=समर्थः।=२

साक्रियार्थी विद्यते यस्यां सा तदेर्थी तस्यां तदर्थायां॥

।कालिमत्यर्थः।हरि
रोकृष्णः॥=

किशुविवादवे

कृत इतिट १३

६७

स्तं। ऽऽआतोयुक् ।२

अकादि प्रत्याहारसं
ज्ञा। असंज्ञायां प्रत्या
हारः ।२

ऋपवीणऋत्राच्छः प्रणीतेति किं पर्यायं स्तुक्के घञ् स्यात् वेपाकः त्यागः भावे दाय संज्ञायामकर्तरि च कर्तृवर्जिते कारके।
भावे च घञ् संज्ञायामसंज्ञायां च प्रत्याहारः दीव्यतेऽस्मिन् दायः विक्रीयतेऽनेनेति विक्रारः अध्यायः स्वरादः भावादौ घ
ञोऽपवादः धयः मयः चयः मयः षिद्भिविषयः स्नवः लेवः कंकरः शृणारः मदामदाद्दीनामप्रत्ययो भावादौ मदः घणः प्रमदः सं
मदः श्रमः मूर्त्तौ घनः काविनेयरिज्ञे दे च स्तेतेरप्रत्ययो घनादेशश्चेदर्थे घनः सैधवघनः दनेवधश्चेत्यक्ता यश्च बंधः द्विती
द्वितीया कतोरथुना वादोरुवेद कंपनेवपद्धः नदद्धः श्वयद्धः द्धितस्त्रिमकृतं कृते धातो स्त्रिमकृधा वृधेत्कृते दैकरणेन निवृत्ताः दविः
मः पक्त्रिमः नद्वीधातोर्नङ् कंयतो प्रत्ययोऽस्मो भावादौ यज्ञः यज्ञः याज्ञायत्नः ।१६ विज्ञा ज्ञाने पश्न विश्नरक्ष्णः स्वप्नः अनर्दिः आदिः
१वधिः पाकधिः वारिधिः युट्सावे ज्ञानं करणं साधनाधारयोश्चे युट्पच्यतेऽनेनपचनं गामिः पच्यतेऽस्यां पचनी स्थानीः ईषद् उः सुखस्य
लृप्ताईस्वदादिष्वपघ्रुकृच्यमानेष्वरवलत्युगतिस्तो भावादौ ईषत्करः दुष्करः सुकरः दुर्योधनः उस्यासनः कर्तृकर्मणोश्चात्र्युं धेयो रोष
दादिष्वोपपदेष्वस्तलत्रो खलश्चेदराद्धेनत्स्यतेदुराद्धः खलं तवताश्च आद्धः स्वाद्धः क्रियते स्वाद्धं करः तव्यानीयोः भावक
र्मणोः पचितव्यं आसनीयं पधनीयं आसितव्यं वसे स्तव्यः कर्तरि णिच्च वसतीति वास्तव्यः स्वराद्यः स्वरांता धातोर्यत् चेयं जे
यं तव्यादयोऽपि चेतव्यं चयनीयः ईच्चातः आकारांता धातोर्यत् आकारस्य ईकारः देयं गेयं लेयं पोरदुपधात् पवर्गांतात् शकादे
श्च यः शस्यः शाप्यं यम्यं जय्यं शाक्यं शाम्यं ऋहलोर्ण्यत् ऋवर्णांता हलंता च धातो र्ण्यत् कार्यं हार्यं वाक्यं धार्यं पाठ्यं
कार्यं रोग्यं वाक्यं कचिकुत्वाभावः याज्यं पाच्यः वाच्यं रोच्यं अर्च्यं चोर्नेरावश्यके उवर्णांता धातो र्ण्यत् आवश्यके स्यात् नित्यः स्व

नृ दि:

के
उः च्चेन शिष्यते।

घसादेः कः ॥५८

कृस्वस्य वित्ति किंतिउ
कः॥५८

रवत्वं लुपे द्वत्वरूपमंकत्वेऽेमंकाममनसोरुपिसमोंवाद्दितत्वयोः मांसस्यपचिवियुटघयोः १ अवरूपे लाव्यः अवरुप लाव्यः सो
क्ककामः श्रोत्रमनाः संहितं सहितं संततं सनतं मांसस्यपचनं मांसपचनं मांस्पचनं मांसपाकः मांस्पापाकः हनोवधआदे
शोयवंधः रूडपधाकपरकारोपधाद्दानोः कपरंस्तीरुत्वंहत्यंहेघं ॥ रूपिहत्यानेकत्यांचृतदीनोवत्येमृजोवा मृड्येमा
र्ग्य ॥ सुवोसावेनाम्युपपदे सुवोसावेकपरं ब्रह्मणोभावः ब्रह्मत्वंनाम्नि किंनेर्वाद्दृशास्फहेहस्त्यारख्कुपरवनः कपरृत्य ॥
ःस्त्रत्यः हत्यः हआदरे हत्यः स्तुत्यः सासरिः शिष्यः कृषामीति: सेवनंयोः जूषाः खनःरूवेकपरिखेयंसिद्धौ धौनदे सितनिक
लमित्तिसिद्धः नक्तनिडोन्नमित्यपथ्यः रूढ्हेपोर्वाकपरं कृत्यं कार्यं हृथ्यं वर्ध्यं भिद्यभिध्यो नकृत्ये भृत्रति कार्याण्युपसिनुभ्य
ःराजसूयादयः सूर्यः तमूादयोर्हेविधक्षेरक्षेचवाच्याः दर्शनार्हद्रष्टव्यः दर्शनीयः हेत्रपः स्वाध्यायोऽध्येतव्यः अध
नीयः अध्येयः श्रोतव्यः संतव्यं तव्यादीनां कृत्यसंज्ञा स्त्रियां यडोसावेयडादेर्धातोः स्त्रियांसावेकपरं इज्यां वृज्या
रामज्यानिषद्यामत्यासुत्यारात्याप्याइत्याइत्यांकृत्या रूत्रोयएवा ॥ अय किं कियाडापरिहोतिनिपातः सर्वेगु
णाः परिसर्या अटाट्या आस्या जागर्त्तेर्गुणः जागर्याद्दनस्तः हत्या क्लिं धातोः किंः स्त्रियांसावे रूति वृद्धिः स्मृतिः त्रमात
स्यदीर्घः शांतिः दांतिः कांतिः क्षांतिः हृबत्यानेट ॥ हबधत्याहारांतस्य किपत्ययां वस्यचनड्भागमः शर्म्मपर्शिः शां
शांतिः ग्रहादीनामिटनिष्ठदीति ॥ ग्लादेर्निः ग्लानिः म्लानिः चेरतेर्वस्याद्वेरशीः रूत्वोदिस्यः केर्नेः कीर्णिः गीर्णिः लू
निः धूनिः संपदादेकिं वासंपतं संपत्तिः ॥ कर्तरिक्तिसंज्ञायां प्रकृतपकृतिपिश्चिदामुड ॥ पितोध्यातोसिदादेश्च ६७

स्त्रियामङ् पचां मृजा ऋतो ङि गुणः ङारासिद्धा छिदा छिदि पणुहापोर्ई सातु गुरुमतो हसांतात् स्त्रियां मुहुं नक्तिः ऋदाई दांकृत्।
इत्यया नात् स्त्रियामङ् चिकीर्षा लोलूया कंडूया घञत्रकाम्या ॥ इकृश्तिपौ धात्व निर्देशे धचिः पचतिः अनो युंसंज्ञ घघायविदि
विदिं इम्रिस्यः स्त्रियां युः कारणा श्रर्थना आसना अंध्वना घटना वंदना वेदना अध्येषणा इत्रज्ञादिस्यः आजिः आतिः इकत्तभ्यादिस्यः
कृषिगिरिः पूर्वकाले क्त्वा धातोः क्त्वा सेट् किन्न वा वर्तिवा श्रयिवा मृदमृदगुधकुषक्लिशवदवशरुदविदमुषग्रहिस्यः कित् ॥
मृडस्तु खनेमृडित्वा विदित्वा मुषित्वा गृहीत्वा नोपधात्थफांताद्वा किन्तुं श्रिथित्वा श्रंथित्वा गुफित्वा गोफित्वा ॥ अलं खल्वोः प्रतिषेधे अलं
कृत्वा खलु कृत्वा न दितः क्त्वा वा सेट् शमित्वा शान्त्वा ऽद्यूत्वा देवित्वा अदो जग्धः ङ्यः समासे क्त्वः यः समासे सति पूर्वकाले समानक
र्तृके धातोः क्त्वा प्रत्युप मानेस कृत्य करोति प्रणम्य गच्छति अनञ् पूर्वे इत्यकेअक्त्वा वा क्यपि लघुपूर्वात्परस्य णेरयः धरणाय प्रणम
य्य अलघुपूर्वस्य संप्रधार्य आज्ञाप्य नेवा णा पयय पाय्य क्यपी वा त्राव प्रदाय प्रस्थाय विधाय तत्काले पिकचित्त्वेत्रे स
मीप्य क्सतिषु खं व्यादाय स्वपिति पीनः प्रणम्यं पदं दृष्ट्वा समानकर्तृके प्रत्यय पूर्वकाले धातोर्णम् णमंतस्य पदस्य द्विर्वच
नं पायं पायं शब्दतिसोऽर्कं स्मारं स्मारं गामं गामं गमं नेतं नेतं रक्षथमादिभ्यः स्वार्थे णम् ॥ कथंकारं अन्यथाकारं एवंकारं इ
त्थंकारं पचति एवं पचतीत्यर्थः अग्रे प्रथमपूर्वेषु पदेषु क्त्वा णमो वा अग्रे भोजंवजति अग्रे भुक्त्वा प्रथमं भोजं प्रथमं भुक्त्वा पूर्वे
अग्रे भुक्तेतमो व्रजति आलीढं पूर्वं णनित्यमेव णाम् अग्रे भोजं भोजं व्रजति ॥ कर्मण्याक्रोशे कृञः खमुञ् चोरंकारमाक्रो
शति चोरशब्दस्य मुञ्चार्थेत्यर्थः स्वादुमि णमुतो णमु स्यादेकककर्तृकयोः पूर्वकाले पूर्वपदस्य मांतत्वं निपात्यते अस्वादी

साक्षीकृत्वा भुंक्ते स्वादुंकारं भुंक्ते संपन्नंकारं लवणंकारं संपन्नं लवणं स्वा॰ अपि यदियो कोपि स्वादुंकृत्वा भुंक्ते यथा तथयो
रसूयाप्रतिवचने ऽन्वक्षः सिद्धाप्रयोगः श्च यथाकारं भुंक्ते सोहं किं तवानेन॥ कर्मण्याक्रोशि विदः साकल्ये॥ कन्यादर्शं वरयति सर्वाः कं
न्या इत्यर्थः ब्राह्मणवेदं भोजयति यं यं ब्राह्मणं जानाति लभते विचारयति तं तं सर्वं भोजयतीत्यर्थः यावति विन्दजीवोः यावद्वेदं
भुंक्ते यावल्लभते तावदित्यर्थः यावज्जीवमधीते॥ कर्मणोश्चर्मोदरयोः पूरेः चर्मपूरं स्तृणाति उदरपूरं भुंक्ते॥ कर्मण्युपदेशे रस्तुलोप
श्चावा वर्षप्रमाणे गोष्पदप्रं वृष्टो देवः गोष्पदपूरं मूषिकाबिलप्रं मूषिकाबिलपूरं वा चेलार्थे क्नोपः कर्मण्युपपदे क्नोपे वर्षप्रमा
णे णमुल् चेलक्नोपं वृष्टो देवः वस्त्रक्नोपं वृष्टो देवः वसनक्नोपं निमूलसमूलयोः कषः कषादिषु यथाविध्यनुप्रयोगः प्रयोक्तव्यः
अत्र प्रकरणे पूर्वकालइति तत्संबध्यते निमूलकाषं कषति समूलकाषं कषति निमूलं समूलं कषतीत्यर्थः शुष्कचूर्णरू
क्षेषु कर्मसु पिषः शुष्कपेषं पिनष्टि शुष्कं पिनष्टीत्यर्थः चूर्णपेषं रूक्षपेषं समूलाकृतजीवेषु कर्मसु हन्कृञ्ग्रहा
म्॥ समूलघातं हन्ति समूलं हन्तीत्यर्थः अकृतकारं करोति जीवग्राहं गृह्णाति जीवन्तं गृह्णातीत्यर्थः करणे हनः पादघातं
हन्ति पादेन हन्तीत्यर्थः स्नेहने पिषः उदपेषं पिनष्टि उदकेन पिनष्टीत्यर्थः हस्तार्थे करणे वर्तिग्रहोः हस्तवर्तं वर्तयति कर
वर्तं हस्तेनांगुलिकां करोतीत्यर्थः हस्तग्राहं गृह्णाति करग्राहं पाणिग्राहं॥ स्वार्थे करणे पुषः धनपोषं पुष्णाति स्वपोषं गोपोषं
अधिकरणे बन्धः चक्रबन्धं बध्नाति चक्रेण बध्नातीत्यर्थः संज्ञायां बध्नातेः चबन्धं बद्धः मयूरिकाबन्धं बद्धः अट्टालिका
बन्धं बद्धः बन्धविशेषाणां संज्ञा एताः कर्त्रोर्जीवपुरुषयोर्नशिवहोः जीवनाशं नश्यति जीवो नश्यतीत्यर्थः पुरुषवाहं ६५

वहति पुरुषो वहतीत्यर्थः॥ ऊर्ध्वे कर्तरि शुषिपूरोः॥ ऊर्ध्वशोषं शुष्यति शुष्कतीत्यर्थः॥ ऊर्ध्वः शरीरं पूर्यते ऊर्ध्वं पूर्यत इत्यर्थः॥ उपमाने क
र्मणि कर्तरि च॥ घृतनिधायं निहितं जलं घृतमिव सुरक्षितमित्यर्थः॥ अजकनाशं नष्टः अजक इव नष्ट इत्यर्थः॥ कषादिषु यथाविध्य
विहितः स एव धातुरनुप्रयोक्तव्यः॥ तथैवोदाहृते॥ उपदंशस्तृतीयायाम्॥ इतः प्रभृति पूर्वकाले इति संबध्यते॥ मूलकोपदंशं भुङ्क्ते॥
मूलकेनोपदंशं दंश्यमानस्य मूलकस्य भुजिं प्रति करणत्वात्तृतीया॥ यद्यपि उपदंशिना सह न शाब्दः संबंधः तथापि भुजिना
पेक्ष्यैव॥ हिंसार्थानां च॥ अनुप्रयोगस्य धातुना समानकर्मकाणां तृतीयायां तेन यथोपदेशं उपघातं गाः कालयति दण्डेनोपघातं दण्डताडं॥
समानकर्मकाणां किं दण्डेन चौरमाहत्य गाः कालयति॥ सप्तम्यां तृतीयायां चोपपदे उपपीडरुधकर्षः॥ पार्श्वोपपीडं शेते पार्श्वयोः उपपीडं प
र्श्वाभ्यामुपपीडं व्रजोपरोधं गाः स्थापयति व्रजेन व्रजे उपरोधं वा पाण्युपकर्षं धानाः संगृह्णाति पाणावुपकर्षं पाणिनोप
कर्षं तृतीयासप्तम्योरुपपदयोः॥ सन्निकर्षे धातोः॥ केशग्राहं युध्यन्ते केशेषु गृहीत्वा हस्तग्राहं हस्तेन गृहीत्वा॥ तृतीयासप्तम्योः॥ प्र
प्रमाणे गम्ये धातोः॥ द्व्यङ्गुलोत्कर्षं खण्डिकां छिनत्ति द्व्यङ्गुलेन द्व्यङ्गुले वा उत्कर्षं॥ अपादाने परि तृतीयायां च त्वरायां धातोः॥ शय्यो
x कायय ति x त्थायं धावति शय्याया उत्थाय अपरिग्रहोऽर्णवे॥ अपरिग्रहोत्थाय स्तम्भात्॥ अस्य धातोरस्यग्राहं॥ अस्यग्राहं॥ अध्रुवे स्वाङ्गे द्वितीयायां धातो
भ्रूविक्षेपं अध्रुवे किं शिर उत्क्षेपं येन विना न जीवनं तद् ध्रुवं॥ परिक्लिश्यमाने द्वितीयायां स्वाङ्गे धातोः॥ उरःपेषं युध्यन्ते
उरः समुरं पीडयन्त इत्यर्थः॥ उरोविदारं प्रतिचस्करे नखैः॥ ध्रुवार्थमिदं॥ द्वितीयायां विशिपतिपदिस्कन्दां व्याप्यमानासेव्यमान
योर्गम्ययोः॥ गेहादिद्रव्याणां विशिपादिक्रियायाः साकल्येन संबंधो व्याप्तिः॥ क्रियायाः पौनःपुन्यमासेवा॥ गेहानुप्रवेशमास्ते

गोद्वंगोद्वमत्र ३ वेरोयवंगोदानुपघानं गोद्वा उपघादं गोद्वानुस्कंदं ॥ आसम्मासेउं गोदस्यणमंतस्य पर्यायेण द्विवे ॥ क्रियांतरे काले द्वितीयांतेऽप
पदे क्रियाव्यवधाने वर्त्तमानयोः सूत्रपतिरघोः ॥ यहत्पासंग्राः ॥ या ययति द्यय दमधुत्ताराधाय हंतर्ष ॥ अत्यसनेन तर्षणेन च गवोपानत्र्यायाव्य
धायते ॥ अह्नः पाय यित्वा द्वितम ॥ तिक्रम्य गतः या ययतीत्यर्थः ॥ नाम्नि द्वितीयांतेऽप्यादिश्विग्रहोः ॥ नामादेशमाचष्टे नामग्राहमाह्वयति
अव्यये ॥ यथासिप्रेताख्याने कृत्रः ॥ कारणमौ ॥ अयथासिप्रेताख्यानं नाम ॥ अप्रियस्याख्ये ॥ प्रियस्यानीचैः कथनं उच्चैः कृत्वा उच्चैः कारं वा अ
प्रियमाचष्टे नीचैः कृत्य नीचैः कृत्वा नीचैः कारं वा प्रियं ब्रूते ॥ तिर्यच्युपपदे समाप्तौ कृत्रः ॥ कारणमौ ॥ तिर्यक्कृत्य गतः ॥ तिर्यक्कारं समाप्य गत इ
त्यर्थः ॥ समाप्तौ किं तिर्यक्कृत्वा काष्ठं गतः ॥ स्वांगे तस्प्रत्यये कृत्वोः ॥ मुखतः कृत्य गतः मुखतः कृत्वा मुखतः कारं मुखतो भूय गतः मुखतो भूत्वा
मुखतो भावं ॥ नानाधर्थयोस्त्वार्थे च ॥ नानार्थे कृत्वोः कारणमौ ॥ अनाना नाना कृत्वा नानाकृत्य नानाकारं विनाकृत्य विनाकारं नानाभूय नाना
भूत्वा नानाभावं ॥ अनेकं द्रव्यमेकं कृत्वा एकधा कृत्य एकधा कृत्वा एकधाकारं एकधाकृत्य एकधाकारं कृत्वा ॥ ग्रहणं किं द्विरुक्त्वा द्व
धम्गाद्या ॥ तूष्णीं शास्त्रे भुवः कारणमौ ॥ तूष्णीं भूय गतः तूष्णीं भूत्वा तूष्णीं भावं ॥ अन्वच्यानुलोम्ये भुवः कारणमौ ॥ आनुकूल्ये गम्ये अन्वग्भूयास्ते अन्वग्
भूत्वा अन्वग्भावं ॥ अग्रतः पार्श्वतः पृष्ठतो वा ॥ अनुकूलो भूत्वास्त इत्यर्थः ॥ आनुकूल्ये किं अन्वग्भूत्वा तिष्ठति पृष्ठतो भूत्वेत्यर्थः ॥ वर्णात्कारः ॥ अका
रः ककारः ॥ रादिफः ॥ रेफो वा रेफः रकारः ॥ लोकाद्येषस्य सिद्धिः यथामातरादेः ॥ इति श्रीरामचंद्राश्रमविरचिता सिद्धांतचंद्रिका ॥ अवतादो
यशोवः कमलाकर ईश्वरः सुरासुरनमस्कारः मधुपापी च पंकजः ॥ १ ॥ संवत् १७६६ पवर्षे आसोज सुदि ब दि दिने मंदित सूर्य्येम ७०
ह्ने न लिखितं ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ श्रीरस्तु ॥ श्रीस्याः ॥ लेखकपाठकवाचकानां मितिमंगलं ॥ श्रीः ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ श्रीः ॥ श्रीः ॥ ब

[OrderDescription]
,CREATED=29.11.19 15:52
,TRANSFERRED=2019/11/29 at 16:07:15
,PAGES=143
,TYPE=STD
,NAME=S0002215
,Book Name=M-360-SINDHANT CHANDRIKA
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF

FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF

FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF

FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF
,FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF

FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF

FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,FILE73=00000073.TIF
,FILE74=00000074.TIF
,FILE75=00000075.TIF
,FILE76=00000076.TIF
,FILE77=00000077.TIF
,FILE78=00000078.TIF
,FILE79=00000079.TIF
,FILE80=00000080.TIF
,FILE81=00000081.TIF

FILE82=00000082.TIF
,FILE83=00000083.TIF
,FILE84=00000084.TIF
,FILE85=00000085.TIF
,FILE86=00000086.TIF
,FILE87=00000087.TIF
,FILE88=00000088.TIF
,FILE89=00000089.TIF
,FILE90=00000090.TIF
,FILE91=00000091.TIF
,FILE92=00000092.TIF
,FILE93=00000093.TIF
,FILE94=00000094.TIF
,FILE95=00000095.TIF
,FILE96=00000096.TIF

FILE97=00000097.TIF
,FILE98=00000098.TIF
,FILE99=00000099.TIF
,FILE100=00000100.TIF
,FILE101=00000101.TIF
,FILE102=00000102.TIF
,FILE103=00000103.TIF
,FILE104=00000104.TIF
,FILE105=00000105.TIF
,FILE106=00000106.TIF
,FILE107=00000107.TIF
,FILE108=00000108.TIF
,FILE109=00000109.TIF
,FILE110=00000110.TIF
,FILE111=00000111.TIF

FILE112=00000112.TIF
,FILE113=00000113.TIF
,FILE114=00000114.TIF
,FILE115=00000115.TIF
,FILE116=00000116.TIF
,FILE117=00000117.TIF
,FILE118=00000118.TIF
,FILE119=00000119.TIF
,FILE120=00000120.TIF
,FILE121=00000121.TIF
,FILE122=00000122.TIF
,FILE123=00000123.TIF
,FILE124=00000124.TIF
,FILE125=00000125.TIF
,FILE126=00000126.TIF

FILE127=00000127.TIF
,FILE128=00000128.TIF
,FILE129=00000129.TIF
,FILE130=00000130.TIF
,FILE131=00000131.TIF
,FILE132=00000132.TIF
,FILE133=00000133.TIF
,FILE134=00000134.TIF
,FILE135=00000135.TIF
,FILE136=00000136.TIF
,FILE137=00000137.TIF
,FILE138=00000138.TIF
,FILE139=00000139.TIF
,FILE140=00000140.TIF
,FILE141=00000141.TIF

FILE142=00000142.TIF
,FILE143=00000143.TIF
,